

**A RÓMAI MAGYAR TÖRTÉNETI INTÉZET
KIADVÁNYAI**

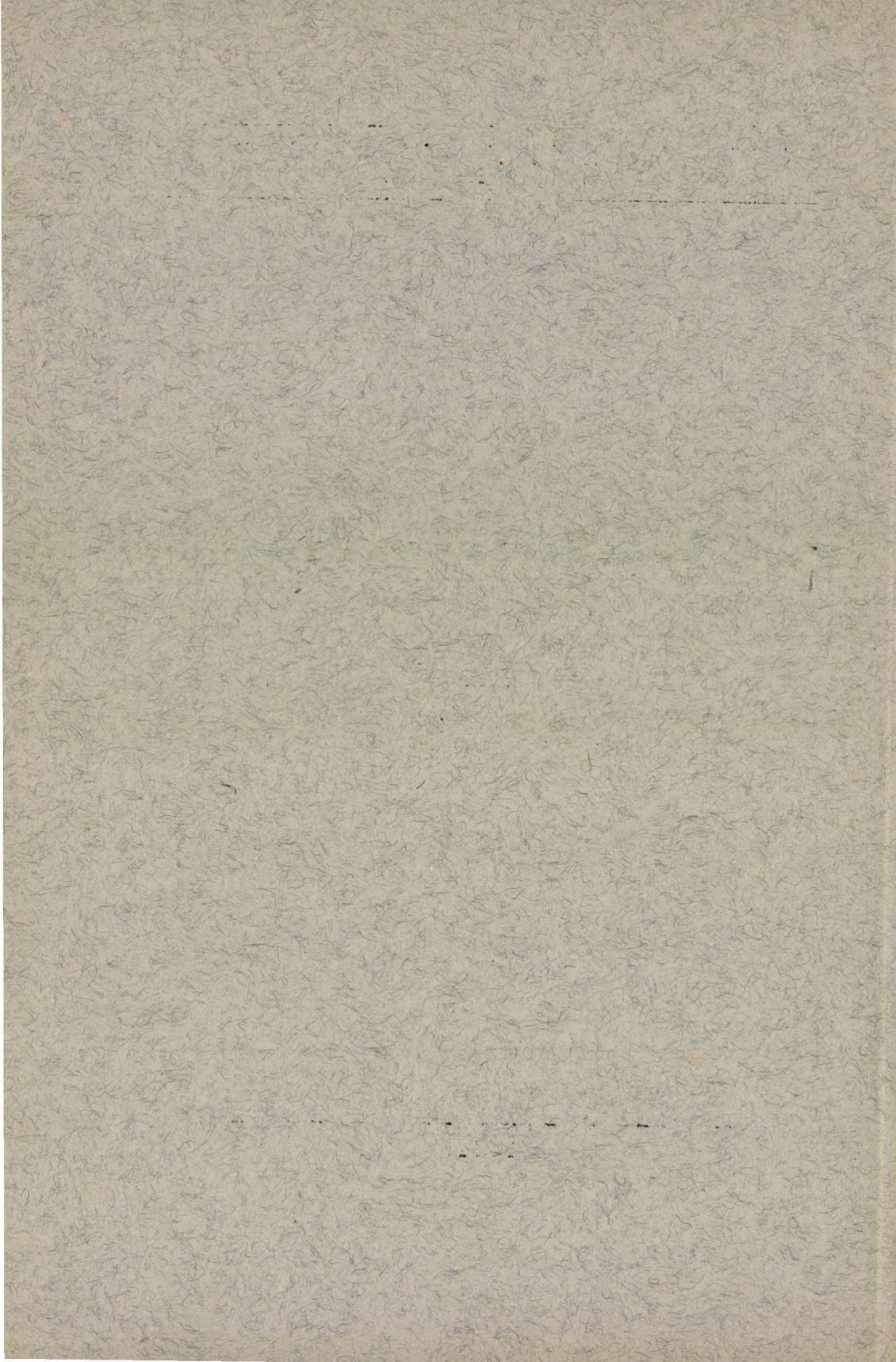
**OLASZ-MAGYAR
KERESKEDELMI KAPCSOLATOK
A KÖZÉPKORBAN**

ÍRTA

HUSZTI DÉNES

**BUDAPEST,
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1941.**

A RÓMAI MAGYAR TÖRTÉNETI INTÉZET
KIADVÁNYAI

OLASZ-MAGYAR
KERESKEDELMI KAPCSOLATOK
A KÖZÉPKORBAN

(RELAZIONI COMMERCIALI TRA L'ITALIA E
L'UNGHERIA NEL MEDIOEVO)

ÍRTA

HUSZTI DÉNES

BUDAPEST,
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1941.

Sylvester Rt., Budapest. — Felelős vezető: Schlitt Henrik.

I.

Midőn a magyarság a IX. század végén megtelepedett a Kárpátok medencéjében, teljesen elszakadt azoktól a kapcsolatoktól, amelyek addig más népekhez fűzték. Az új hazában való megtelepedés új összeköttetéseket vont maga után. A dunai medence elfoglalása több volt egy nomád nép egyszerű átköltözésénél. Az új hazába költözés meglazított sok köteléket, a nélkül, hogy nyomban újakat alkotott volna. A magyarság tétovázva nézhetett körül ebben a neki annyira idegen világban. A honfoglaláskor talán meg sem érezte a társtalanság átkát, de hamarosan keserű tapasztalatokat kellett szereznie. A magyarság azonban új hazájában sem maradt elszigetelt. Államalkotó képessége hamarosan kitermelte azokat a kapcsolatokat, amelyek hozzátartoznak az államiságnak még oly kezdetleges fokához is. Aránylag hamar megindult az új összeköttetések szövődése s kialakulásuk döntően befolyásolta népünk sorsát és kultúránk fejlődését. Kelet helyett Nyugat felé fordult a magyarság, innét kapott nemcsak új vallást, hanem új kultúrát és életformát is. A pogány, nomád szellem hovatovább csak szörványos és átütő erő híján való visszahatásokban bukkant fel s alig másfél századdal a honfoglalás után új magyarság áll előttünk, amelynek nem sok köze van az Etelközből vándorútra indult elődökhöz.

Nem feladatunk, hogy e munka keretében bármilyen röviden is végigtekintsünk azokon a behatásokon, amelyek a nomád magyarság életformáját aránylag rövid idő alatt teljesen átalakították. Csak arra mutatunk rá, hogy népünk már az új hazában töltött első időben szoros kapcsolatba került Itáliával. Az olasz-magyar összeköttetések első korszakának befolyása egészen a mai napig sem halványodott el.

Szükségtelen hangsúlyoznunk, hogy a magyarságnak annyit emlegetett, ha nem is faji, de kultúrájában és életformájában megnyilvánult latinitása legnagyobbbrészt az itáliai befolyás eredménye. Nyugatiságunk, kereszténységünk elmélyülése, tehát mai értelemben vett magyarságunk kialakulása, a legszorosabban összefonódik az Appenin-félszigettel és kultúrájával. Ezért volt sorsdöntő jelentőségű az a tény, hogy a még nomád, kalandozó életformát követő magyarság éppen a frank-lombard állammal kötött először politikai jellegű szövetséget. Az első barátságos lépés a nyugat felé az Appenin-félszigeten történt. A frank-lombard állammal való katonai szövetség teremtette meg részben az alapot a belső átalakuláshoz s hamarosan megkezdődött a magyarságnak az a belső átfarmálódása, amely elsősorban az itáliai kultúra és összeköttetések befolyása alatt jött létre. Ettől kezdve ninesen évtized a magyarság történetében, amely ne viselné magán valamilyen formában az Itáliával való politikai és kulturális összeköttetések nyomát.

*

Az olasz-magyar kapcsolatok története mindig erősen foglalkoztatta a történeti tudományok különféle ágainak kutatóit. A politikai érintkezések történetének vizsgálata hosszú multra tekinthet vissza. A magyar művészettörténetnek úgyszólván külön iskolája foglalkozott és foglalkozik ma is az olasz művészek magyarországi működésével. Irodalomtudományunk részletesen felderítette jelentősebb íróink olasz forrásait és mintaképeit. Ma már elmondhatjuk, hogy az olasz-magyar politikai, művészeti és irodalmi kapcsolatok története részleteiben is kidolgozva, plasztikusan tárul az érdeklődő szeme elé s a kutatások eredménye a szélesebb körökbe is utat tört. Nem mondhatjuk el ezt azonban az olasz-magyar gazdasági összeköttetések történetéről. Bár úgyszólván minden magyar tudományos munka, mely középkori történetünkkel foglalkozik, hangsúlyozza az olasz-magyar gazdasági, illetve kereskedelmi kapcsolatok fontosságát, eddig nem akadt író, aki vállalkozott volna arra, hogy a magyar-olasz kereskedelmi összeköttetések történetét, jellegét és jelentőségét meghatározza. Legfeljebb közvetett előtanulmá-

nyokra támaszkodhatik az, aki ezeket ismertetni akarja, hiszen az egyetlen átfogó mű, amely Magyarországnak dél felé irányuló kereskedelmével foglalkozik, csupán a magyarságmát összeköttetések anyagát öleli fel. Amikor tehát arra vállalkozunk, hogy megrajzoljuk a középkori magyar-olasz kereskedelmi kapcsolatok képét, tisztában kell lennünk azzal, hogy talán ezidőszerint teljesen meg nem oldható feladatba fogtunk. Hogy mégis vállaljuk a nehézségeket és az esetleges hiányosságok miatt felmerülő kifogásokat, ezt azért tesszük, mert meggyőződésünk, hogy történet- és gazdaságtörténetírásunknak súlyos hiánya a középkori olasz-magyar kereskedelmi kapcsolatoknak még fel nem derített volta.¹ Hiszen ezek nemcsak gazdaságtörténetünknek alkotják közismerten fontos és jellemző részét, hanem művelődéstörténetünknek is, s kétségtelen, hogy az eddiginél tüzetesebb felderítésük és rendszerbe foglalásuk hasznosan járulhat hozzá ahhoz, hogy a középkor és a korai renaissance magyar művelődésének képe az eddiginél világosabban álljon előttünk.

*

Gazdaságtörténetünknek Szent Istvántól Zsigmond haláláig terjedő szakaszát általában két részre szokás osztani. A felosztásnál a forgalom körének tágulását veszik alapul. Ilyen alapon középkori gazdaságtörténetünket a tatárjárás vágja két, egymástól elkülöníthető korra. IV. Bélának az országot a tatárdúlás után újjáépítő munkássága vetette meg a városgazdaság alapjait, élesen elválasztva a tatárjárás utáni korszakot a tatárjárást megelőző időktől. E munka keretében azonban kénytelenek voltunk ezt a — közgazdasági értelemben megfelelő — korszakfelosztást megbolygatni. E műnek különleges szempontjai arra kényszerítettek bennünket, hogy a hagyományos korszakfelosztást mellőzve, az Anjouk magyarországi uralomrajutását tekintsük oly eseménynek, amely a

¹ E sorok írója a „Corvina Rassegna italo-ungherese“ 1940. évi I. számában (10—40 l.) *Mercanti italiani in Ungheria nel medioevo* címmel közzétett egy tanulmányt, amely a középkori olasz kereskedők magyarországi működésével foglalkozik. Mivel ez lényegében nem más, mint a jelen munka olasz nyelvű kivonata, a benne közölt megállapításokra ez alkalommal nem hivatkozunk.

magyar-olasz kereskedelmi kapcsolatokat két egymástól élesen elválasztható szakaszra bontja. A közgazdasági értelemben vett gazdaságtörténet szerint talán hibás az ily módon való két fejezetre osztás, azonban, főleg a külkereskedelmi kapcsolatokat véve alapul, talán helyesebben járunk el, ha az Anjou-ház uralmának kezdetét, illetve annak megszilárdulását fogadjuk el mint cezurát, hiszen az ő expanzív politikájuk sokszorozta meg a magyarságnak addigi, inkább esetleges, nem is annyira a politikához, hanem inkább az uralkodó személyéhez fűződő külföldi összeköttetéseit.

Gazdasági kapcsolatok kialakulásának lehetősége a legkülönfélébb feltételektől függ. Ezek a feltételek részben állandók, tehát kortól, kultúrától és politikai viszonyoktól függetlenek, másrészt sajátosak, tehát a korral, a politikai viszonyokkal szoros összefüggésben vannak. A feltételeknek ily módon két csoportra való osztása természetesen korántsem pontos s inkább az áttekinthetőséget kívánja szolgálni.

Az általános jellegű feltételek közül a legfontosabb kétségtelenül a termelés, illetve az egymással összeköttetésbe lépni akaró területeknek természeti kincsekkel való ellátottsága. Ha ilyen szempontból vizsgáljuk az Itália és Magyarország közötti kereskedelmi kapcsolatok létrejöttének lehetőségeit, első pillantásra meg kell állapítanunk, hogy a körülmények rendkívül kedvezőek voltak. Magyarország gazdasági életét egészen a legújabb korig jellemzi az a tény, hogy az iparoselem a társadalomban aránylag alacsony számaránnyal volt képviselve s a luxuscikkeket legnagyobbbrészt külföldről hozták be. Ugyanakkor Itália nemcsak a korai iparosodás hazája, hanem mindig voltak olyan kereskedői is, akik az iparcikkeket távoli piacokra szállították és ott népszerűsíteni tudták. Viszont Itália rendkívül szegény ásványokban s ezért a magyar földnek aranyban és ezüstben való gazdagsága — főleg a XIV. században — kétségtelenül nagy csábító erővel hatott az olasz kereskedők tevékenységére. E mellett meg kell említenünk a magyar lótenyésztést, amely már az általunk tárgyalandó kor nagyrésztében európai hírnévnek örvendett. A nemesérc és a ló tehát azok az áruk, amelyek az olasz kereskedők szempontjából számításba jöhettek, hiszen agrártermékek ebben a korban a szállí-

tási nehézségek és költségek miatt csak kivételesen voltak távolsági kereskedelem tárgyai.

Az első állandó jellegű feltétel tehát kedvező képet nyújt. Ugyancsak kedvező képet nyerünk, ha az útvonal és a szállítási lehetőségek kérdését vizsgáljuk. Az út Itáliából Magyarországra, mint ezt a mű során még látni fogjuk, legtöbbször részben tengeren keresztül vezetett s az aránylag olcsóbb tengeri út erős mértékben megkönnyítette a szállítást és lehetővé tette a nyereséges kereskedést. A dalmát városok és Magyarország között a kor viszonyaihoz képest jól kiépített és aránylag biztonságos karavánutak vezettek. Hiszen már a római korban jól kiépített úthálózat vezetett Dalmáciából a Dinári Alpokon keresztül a Duna felé. Ilyen szempontból sem találunk tehát különösebb nehézséget. Megállapíthatjuk tehát, hogy az állandó jellegű tényezők kedveztek az olasz-magyar kereskedelmi kapcsolatok kialakulásának.

Az állandó jellegű körülmények mellett azonban mentől behatóbban kell vizsgálnunk a változókat is. A változó feltételek között elsősorban a vizsgálandó területek gazdasági életének átalakulásait kellene tárgyalnunk, azonban ezzel az egyes fejezetekben külön foglalkozunk. Ezért e helyen főleg a politikai viszonyokat tesszük vizsgálat tárgyává s kutatjuk, hogy Magyarországnak az egyes olasz államokhoz való politikai viszonya mennyiben befolyásolta a kereskedelmi kapcsolatok kialakulását. Ebből a szempontból Magyarországnak a velencei köztársasághoz való viszonyát kell szemügyre vennünk.

Magyarország és a velencei köztársaság összeköttetéseit az általunk tárgyalandó korban röviden a dalmát kérdéssel jellemezhetjük. A dalmát kérdés volt a magyar-olasz kereskedelmi kapcsolatoknak punctum saliens-e s ezért bővebben kell vele foglalkoznunk.¹

¹ Magyarország és Velencének a dalmát városokért folytatott küzdelmére vonatkozóan l. a következő munkákat: Marczali Henrik: Az Árpádok és Dalmácia. Értekezések a tört. tud. köréből 1898., Pauler Gyula: Horvát-Dalmátország elfoglalásáról (1091—1111) Századok, 1888., 197—215. és 320—333. ll., Heinrich Kretschmayer: Venedig und Ungarn. Scritti storici in onore di Camillo Manfroni. Padova, 1925., 210—231. ll., Vitaliano Brunelli: Storia della città di Zara dai tempi più remoti sino al MDCCCXV, compilata sulle fonti da V. B. Parte prima.

Dalmáciát Velence első ízben 1000-ben vetette protektorátusa alá s II. Orseolo Péter, kihasználva a horvát trónviszályt, felvette a Dalmácia hercege címet. Hódítása azonban nem volt maradandó s a XI. század huszas éveiben a dalmát városok nagy része visszatért a horvát király fennhatósága alá. A XI. század folyamán még kétszer fordult a kocka. A század közepén rövid ideig újra a görög-velencei szövetség kezébe kerültek e városok, de IV. Kresimir Péternek sikerült dalmáciai uralmát újból megszilárdítani. A helyzet változatlan maradt Zvoimir uralma alatt is, bár a velencei doge nem volt hajlandó a horvát uralom jogosságát elismerni s változatlanul használta Dalmácia hercegének címét.

Magyarország Zvoimir halála után kapcsolódott bele Dalmácia történetébe, amikor Szent László örökösödési igényt támasztott Horvátország és Dalmácia birtokára. Horvátország meghódoltatása sikerült is neki, de a tengerpartnak csak egy részét tudta elfoglalni. A dalmát városok látszólag nem idegenkedtek a magyar fennhatóságtól, valószínűleg azért, mert magyar fennhatóság alatt sokkal inkább biztosítva érezték municipális autonómiájukat, mintha Velence, vagy a bizánci császárság uralma alá kerülnek.

Velence látszólag passzív magatartást tanúsított a horvát-dalmát-magyar-bizánci kérdéssel kapcsolatban, de egy pillanatra sem szűnt meg dalmáciai igényeinek jogosságát hangsúlyozni; sőt a XII. század fordulóján sikerült is a dalmát városokat újra befolyása alá keríteni. Kálmán, bár éppen Velencével szemben való helyzete normann házassága révén nagymértékben megerősödött, elismerte a velencei hódítást, de gondoskodott kibúvóról, hogy igényeit későbbi, alkalmas időpontban érvényesíthesse. Ez az alkalom néhány évvel később kínál-

Dalle origini al MCCCIX. Venezia é. n. (1913.), Domanovszky—Vértesi: Nagy Lajos első hadjárata Velence ellen. Századok, 1900. 778—799. és 905—923. II., Baumgarten Ferenc: Forrástanulmányok Nagy Lajos és Velence viszonya történetéhez. Századok, 1902. 1—20., 112—130., 428—443. II., I. Mitis: La Dalmazia ai tempi di Lodovico il Grande. Annuario dalmatico IV. 1887., 1—141. I., Áldásy Antal: Zsigmond király és a velencei köztársaság. Századok, 1901., 15—44., 116—145., 209—230., valamint u. o. 1907., 706—725. és 739—814. II. Az egyes események dátumára vonatkozóan l. Hóman—Szekfü: Magyar történet I. és II. kötetét.

kozott is, s 1105-ben Kálmánnak sikerült a dalmát városokat elfoglalni. A városok egyrésze, így Veglia és Trau szívesen fogadták a magyar király uralmát, míg Arbe, Zára és Spalato velencei befolyás hatása alatt ellenálltak; ezeket ostrommal kellett bevenni; 1107-ben a doge kényszerült lemondani Dalmácia hercegének címéről. Ez a lemondás távolról sem volt őszinte; Velence csak a kedvező alkalomra várt, hogy igényeit újra érvényesíthesse. Ezzel megkezdődik Magyarország és Velence között a több mint háromszáz évig tartó küzdelem, amelynek során a dalmát városok szinte felsorolhatatlanul gyakran kerültek hol a magyar király, hol pedig a velencei köztársaság uralma alá.

A magyar történetírásnak sokat vitatott problémája volt a dalmát hódítások indítóoka. A régebbi felfogás szerint, amelyet újabbskeletű munkák is magukévá tettek, a magyar királyokat gazdaságpolitikai szempontok vezették, amikor Dalmácia hódoltatására törekedtek. E szerint Horvátország és a tengerpart meghódítása megnyitotta Magyarország útját az olasz városok felé „és ha a viszonyok kedvezőbbek lettek volna, az olasz városok áruai a hódítás után nem tranzitó, hanem közvetlen forgalom révén kerülhettek volna hozzánk”.¹ Ez lett volna az oka annak, hogy a magyar királyok annyira szívósan ragaszkodtak a dalmát városok birtoklásához s olyan sok véráldozatot hoztak azok megtartásáért.

A gazdaságpolitikai indokokkal ellentétben az újabb felfogás, amelynek már régibb történeti irodalmunkban is akadnak képviselői, azt állítja, hogy a hódítás elsősorban vallási okokkal magyarázható. Ez a felfogás a latin irányzat és a szláv liturgia ellentéteivel igyekszik magyarázni Kálmán horvát és dalmát igényeit² és sokkal valószínűbb módon tudja indokolni a magyar királyok XI. és XII. századi állásfoglalását, bár kielégítő magyarázatot ez sem nyújt. Ezért a vallási indokok mellett fel kell vennünk egy politikai okot is,

¹ Fekete-Nagy Antal: A magyar-dalmát kereskedelem. Budapest, 1926. Eötvös-füzetek, VII. 10. l.

² Pleidell Ambrus: A nyugatra irányuló magyar külkereskedelem a középkorban. Budapest, 1925. 27. l. A szláv-latin liturgikus ellentétekre vonatkozóan l. Hóman—Szekfü: Magyar történet III. kiadás I. 337. l.

s ezt annál jogosabban tehetjük, mert hiszen tudjuk, hogy Kálmán normann házassága kibővítette magyar külpolitikája körét és a dalmát városok feletti fennhatóság sok újabb lehetőséget nyitott meg. Ugyanakkor azonban semmiféle olyan érvünk nincs, amely hatásosan bizonyítaná a horvát-dalmát hódítás kereskedelempolitikai megokoltságát. Éppen ellenkezőleg. Abban a korban, amikor a hódítás megindult, Magyarország gazdasági életét és különösen külkereskedelmi forgalmát egészen más, később még tárgyalandó körülmények határozták meg. Súlyos tévedés volna a dalmát városoknak a magyar királyok által való birtoklásáról azt gondolni, hogy ez alapvető feltétele volt az Itália felé irányuló forgalomnak. Az adatok azt bizonyítják, hogy a dalmát városoknak a XIII. század előtt egyáltalán nem volt gazdasági kapcsolatuk hazánkkal, később pedig az egész általunk vizsgálandó korban rendkívül csekély volt magyarországi kereskedelmi tevékenységük. Fekete-Nagy idézett munkája sem tartalmaz semmiféle bizonyítékot arra, hogy ezek a kapcsolatok bármikor rendszeresekké és a magyar gazdasági életre nagyobb befolyást gyakorlókká váltak volna. A dalmát városok gazdasági fellendülése különben is csak a XII. század második felében és a XIII. század elején indult meg, körülbelül egyidőben Velencének nagyobbarányú fejlődésével. Közvetítő kereskedelmüket a későbbi korban is elsősorban a Balkánon folytatták s ezért nagy tévedés volna azt hinni, hogy a városok birtoklása nyitotta meg a kereskedelmi forgalom útját Magyarország és Itália között. Ez már csak azért is túlzás, mert hiszen a magyar királyok sohasem törekedtek — Nagy Lajostól eltekintve — Dalmáciának teljes birtoklására. Mindíg megelégedtek a fennhatósággal, de ez semmilyen módon nem befolyásolta a dalmát városok fejlődését és gazdasági orientációit. Nagyrészüket éppen azért tartozott szívesen a magyar korona fennhatósága alá, mert a magyar királyok, Velencével ellentétben, sohasem törekedtek szabadságuk megnyirbálására, sőt különféle szabadalmaikkal igen hatásosan segítették elő szabad fejlődésüket.

A dalmát kérdés tehát nem gazdasági, hanem politikai kérdés volt Magyarországra nézve, de azért volt gazdasági oldala is. Ugyanis a dalmát kérdés lényegesen befolyásolta há-

rom évszázadon keresztül a magyar-velencei viszonyt; ennek a viszonnak jellege pedig döntő módon befolyásolta mindig az e korbéli magyar-olasz kereskedelmi kapcsolatokat. Azt a tényt, hogy a magyar királyokat nem elsősorban gazdasági célok sarkalták, amikor Dalmácia elfoglalására törekedtek, felismerte egyébként Kretschmayer is; szerinte Magyarországot tisztán imperialisztikus, Velencét pedig reális indokok hajtották Dalmácia meghódítására.¹

Amennyire nem volt gazdasági jelentősége Magyarország számára a dalmát városok birtoklásának, ugyanolyan életbevágó gazdasági fontossága volt Velence szempontjából. A dalmát városok ugyanis elsősorban gazdasági versenytársat jelentettek a velencei kereskedelem számára, s ezt csak birtoklásuk által lehetett letörni. Velence nagyhatalmának egész időszakában az Adriai-tenger korlátlan uralmára törekedett, ennek pedig előfeltétele volt a dalmát városok feletti uralom, tehát nem a pusztá fennhatóság. Velence kereskedelmének fontos érdeke volt, hogy a levantei eredetű áruk ne kerülhessenek közvetlenül a dalmát városokba, hanem csak velencei kereskedők közvetítésével. Ez volt az egyik oka annak, hogy Velence annyi pénzt és vért áldozott a dalmát városokért. A másik ok szintén gazdasági volt; a Velence fennhatósága alatt álló területek fában rendkívül szegények voltak, már pedig fára Velencének okvetlenül szüksége volt hajógyártási, cölöpözési és tüzelési célokra. A legközelebbi és legkönnyebben elérhető fatermelő terület Dalmácia volt; innét a fa tengeri úton aránylag olcsón volt Velencébe szállítható. A harmadik ok elsősorban Velencének a levantei kereskedelembe való bekapcsolódásával lépett fel. A Velencéből a Levante felé haladó hajók ugyanis először az isztriai félsziget déli részén álltak meg s a további út a dalmát part mellett vezetett, amely igen gazdag jó kikötőkben. Velencének tehát szüksége volt a dalmát tengerpart birtokára, ha nem akarta, hogy a kelet felé vezető kereskedelmi útvonal biztonsága fenyegetve legyen. Ily módon tehát tökéletesen megérthetjük Velence álláspontját, hogy t. i. mindig mereven ragaszkodott Dalmácia birtoklásához, ha csak az erőviszonyok nem kényszerí-

¹ Kretschmayer i. m. 220. l.

tették az ellenkezőjére; viszont megmagyarázhatjuk a magyar királyok állásfoglalását is, akik nem ragaszkodtak mindig a fennhatósághoz, hanem megelégedtek a névleges uralommal is, sőt, mint többször tapasztaljuk, ha egyéb érdekeik úgy kívánták, időlegesen erről is lemondtak.

1115-ben Velence újra megkezdte a küzdelmet a dalmát városokért, ezúttal sikerrel, mert az 1118-as fegyverszünet az ő kezére juttatta e városokat. Uralma azonban nem tartott hosszú ideig. II. István 1124-ben újra megszerezte a magyar koronának a fennhatóságot, de már a következő évben, Velencének ismét sikerült felülkerekedni és a dalmát városokat tíz évre meghódította. 1136-ban Velence és Roger szicíliai király háborúskodása II. Béla kezére juttatta a városokat. A XII. század hatvanas éveiben a dalmát városok fontos szerepet játszottak a magyar-görög háborúkban s a városok birtokosa úgyszólván évenként változott. Csak III. Bélának sikerült 1180-ban a magyar uralmat hosszabb időre megszilárdítani. A helyzet nagyjából változatlan maradt egészen 1202-ig, amikor a negyedik keresztes hadjárat serege Velence zsoldjába szegődve elfoglalta Zárát, a tengerpart legfontosabb városát. A velenceiek csak 1204-ben voltak hajlandók elhagyni a várost, miután ott nagy pusztítást vittek véghez. 1205-ben azonban Zára újból meghódolt Velencének; II. Endre csak a fennálló helyzetet szentesítette, amikor 1217-ben, keresztes hadjárata előtt, végleg lemondott Zára birtokáról. Ez a lemondás természetesen éppen úgy nem volt őszinte, mint elődeinek és a velenceieknek már több hasonló cselekedete. A XIII. század nem volt szerencsés Magyarországon dalmáciai fennhatósága szempontjából. A II. Endre korában hanyatlásnak indult magyar központi hatalom belső küzdelmekkel volt elfoglalva. Később a tatárjárás teljesen szét tépte a déli kapcsolatokat. Bár IV. Bélát a dalmát városok a tatárok elől menekültében szívesen fogadták s uruknak elismerték, a tatárok elvonulása után az ország belső rendjének helyreállításával elfoglalt király nem tudta Velence ellen megvédelmezni dalmát birtokait. 1244-ben IV. Béla formailag is kénytelen volt lemondani az összes dalmát városok birtokáról s elismerni Velence jogait. A dalmát városok kénytelen-kelletlen beletörődtek a számukra oly káros, tevékenységüket és fejlődé-

süket meggátoló velencei uralomba, azonban a XIII. század folyamán egymást követték a lázadások a velencei hatalom ellen, bizonyítva azt, hogy nehezen túrték a velencei fennhatóságot. A velencei uralom ennek ellenére tovább terjeszkedett az egész tengerparton; 1254-ben Cursola szigete, 1278-ban Brazza, Lesina és Lissa szigetei kerültek Velence kezére.

Ezzel lezárul Magyarország és Velence küzdelmeinek az Árpád-korra eső része. A dalmát városok átmenetileg kiestek Magyarország érdekköréből. A magyar királyok természetesen egy pillanatra sem voltak hajlandók lemondani dalmáciai jogaikról, továbbra is használták a „Dux Dalmatiae” címet, azonban a tényleges fennhatóságot Velence gyakorolta.

Az ősi jogcímet Károly Róbert igyekezett feléleszteni. Erre jó alkalom nyílt akkor, midőn magyarországi uralmának megszilárdítása és a lázadó oligarchák meghódoltatásának befejezésével Zára 1311-ben fellázadt a velencei gyámkodás ellen. A király azonban ekkor már a rozgonyi csata előkészületeivel volt elfoglalva s Zára lázadása is sikertelen maradt. 1322-ben azonban nagyobb sikerrel járt Károly Róbert akciója. Amikor Trau és Sebenico velencei lázítás eredményeképpen névlegesen is el akartak szakadni a koronától, Károly Róbertnek sikerült nagyobb erőt igénybe venni jogainak fenntartása érdekében. Velence, amelynek éppen ebben a korban megvoltak a maga bajai, nem is szállt harcba s meghátrált. A siker azonban nem volt hosszú életű; négy évvel később Zára, Trau és Sebenico újból elpártoltak a magyar király hűségétől és egy évre rá Spalato és Nona is követték példájukat. A déli tengerpart így elveszett a magyar király számára, bár a vám kétharmad részét a városok ezentúl is a magyar királynak fizették. Károly Róbert nem is gondolhatott arra, hogy az elpártolást fegyverrel torolja meg; ereje ebben a korszakban egészen más irányban volt lekötve. Ez az időszak a cseh-lengyel kapcsolatok kiépítésének korszaka s az itt felmerülő problémák önműködőleg csökkentették Károly Róbert délfelé irányuló törekvéseit.

Nagy Lajos uralkodásával Dalmácia visszaszerzése újra időszerűvé vált; elsősorban politikai érdekek követelték a tengerpart birtoklását. A magyar-velencei viszony ebben a korban újra erősen megromlott Velencének a magyarellenes szerb

királyságot támogató magatartása miatt. Lajosnak volt bátorsága, hogy a trónralépésekor reánehazódó feladatok megoldását vállalja. Ezek között első helyen szerepelt a dalmát városok meghódítása. Most sem kimondottan gazdaságpolitikai szempontok vezették a magyar törekvéseket, hanem elsősorban politikai okok. Velencének az Adriai-tengeren teremtett hegemoniáját leghatásosabban a dalmát városokon keresztül lehetett megtámadni s e városok elszakítása volt az egyetlen lehetőség, hogy Velencét szláv szövetségesétől eltávolítsa. Nagy Lajos már közvetlenül trónralépése után akcióba szándékozott lépni, de a cseh-lengyel háború keresztelte terveit s kénytelen volt közbelépését elhalasztani. A király tervei megghiúsulásának árát Zára fizette meg, amely a király hadai érkezésének hírére hódoló küldöttséget küldött a sereg elé. Zára azonban a király erejének más irányban való lekötöttsége miatt magára maradt s kénytelen volt egymaga szembeszállni a Velence által kiküldött büntető akcióval. A hősies ellenállás egyideig úgy látszott, hogy sikeres lesz. Nagy Lajos visszatúsította Velence békefeltételeit s nem volt hajlandó 80.000 aranyat elfogadni az egész dalmát tengerpart ellenértéke fejében, hanem nagy sereg élén maga indult Velence ellen. A küzdelem első része Velence győzelmével végződött s Lajos egyelőre nem köszörülhette ki a fegyverein esett csorbát, mert nápolyi érdekeinek biztosítása céljából minden erejére szüksége volt. Zára védelmezői, minden hősiességük ellenére, kénytelenek voltak a várost feladni s Nagy Lajos 1346-ban békét kötött a köztársasággal, jobb időkre várva, hogy dalmáciai igényeit kielégíthesse. Csupán Nápoly ideiglenes leigázása után gondolhatott újra a dalmát városokra. Nagy Lajost az a politikai megfontolás vezette, hogy nápolyi uralmát nem biztosíthatja, hacsak nem teremt a tengeren keresztül közvetlen közlekedési utat Magyarország és Dél-Itália között. Ez indította arra, hogy Velence ősi ellenségével, a génuai köztársasággal, szövetségre lépjen. A háború megindítása azonban az egész Európát végig pusztító pestis miatt újból késett s mire a normális állapotok helyreálltak, Lajos nápolyi tervei gyökeres változáson mentek keresztül. Ez azonban távolról sem jelentett annyit, mintha dalmáciai igényeit feladta volna. Nápoly közvet-

len uralmának elvesztése egyáltalán nem csökkentette Magyarország számára a dalmát városok jelentőségét. Hóman Bálint szerint a délvidéki akció Magyarország közvetlen keleti kereskedelmi kapcsolatainak biztosítását és az elvesztett balkáni hegemonia visszaszerzését szolgálta. Ebben igazat is adhatunk neki, hiszen, ha a dalmát városoknak nem is volt közvetlen gazdasági jelentőségük, a velük kapcsolatos gazdasági tervek annál jelentősebbek lehettek. A Velence elleni hadjárat — mintegy a szerb háború folytatása és következményeképpen, — 1356 tavaszán indult meg, több olasz szövetséges, így a páduai Carrarak támogatásával s a kétéves háború Lajos teljes győzelmével végződött. Lajos viszonylag hosszú időre biztosította magának a dalmát tengerpart teljes birtoklását s a dogának a békefeltételek értelmében le kellett mondania Dalmácia hercegének címéről is, olyan címről, amelyet több mint háromszáz éven keresztül minden velencei doge viselt. A magyar király diadala oly hathatósan biztosította a dalmát városok birtokát, hogy a velenceiek, amikor 1373-ban döntő vereséget mértek Lajos legfőbb itáliai szövetségesére, Carrara Ferencre, gondolni sem mertek arra, hogy a dalmát városokat visszaszerezzék. Az azonban kétségtelen, hogy viszont minden eszközzel akadályozni igyekeztek a dalmát városok kereskedelmi tevékenységét. Lajosnak a dalmát városok birtoklásán kívül is maradt leszámolni valója Velencével s ezért gondolkodás nélkül elfogadta Génúának, régi szövetségesnek felhívását Velence megtámadására. A cél ezúttal igen nagy volt; Velence léte forgott kockán s a szövetséges Génua Velence veresége esetén Lajosnak ajánlotta fel a Szent Márk városa feletti fennhatóságot. A hadjárat, mint tudjuk, a szövetségesek győzelmével végződött, de Andrea Contarini dogának végső és kétségbeesett erőfeszítéssel sikerült a sorsdöntő pillanatban a hadiszerencsét némileg Velence javára fordítani. A háborúnak a torinói béke vetett véget 1381-ben s Velence, bár súlyos áldozatokat kellett hoznia, megtarthatta fenyegedett állami önállóságát. A magyar király területileg nem gyarapodott a torinói béke következtében, de sikerült a dalmát városok birtokát véglegesnek látszó módon biztosítani s további gazdasági előnyöket szerezni.

A következő korban, amely közvetlenül Nagy Lajos ha-

lála után kezdődött, a dalmát városoknak a magyar király részéről történő birtoklását nem Velence, hanem Tvartko délszláv királysága fenyegette. Ezt a támadást sikerült Magyarországnak visszaverni, de a belső viszonyok megromlása, valamint a központi hatalom erejének lanygulása erősen éreztette hatását. A délszláv harcok és a nápolyi házzal való küzdelmek nem kedveztek a dalmát városok feletti uralomnak s Velence malmára hajtották a vizet. Velence természetesen egy pillanatra sem feledkezett meg dalmáciai igényeiről s csak a megfelelő pillanatra várt, hogy a két veszekedő között a nevető harmadik szerepét játszassa. A Zsigmonddal 1387-ben megkötött barátsági szerződés korántsem gátolta meg Velencét abban, hogy továbbra is a dalmát városok megszerzésére gondoljon. Az alkalom nem sokáig váratott magára. 1410-ben a köztársaság 100.000 dukátért megvásárolta Nápolyi Lászlótól az egész tartományt; s erre a jogalapra támaszkodva, megtagadta az évi adó fizetését s ajánlatot tett Zsigmondnak is a dalmát tengerpart megvételére. Az ajánlatot Zsigmond nem fogadta el s újabb háború kezdődött a dalmát városok birtokáért. Zsigmond hadvezérei, különösen a firenzei származású Ozorai Pipó, komoly vereséget mértek a velencei hadseregre. A vereségek arra kényszerítették Velencét, hogy ajánlatát megismételje, most már komolyabb feltételeket szabva. Zsigmond a második ajánlatot sem fogadta el, a hadjárat költségeire elzálogosított tizenhárom szepesi várost, azonban erőbeli fölényét ekkor sem használta ki, sőt 1313-ban 5 évre fegyverszünetet kötött Velencével, lemondva a dalmát tengerpart legnagyobb részéről. A magyar hadsereg ebben a háborúban nem használta ki az ereje és számbeli fölénye által nyújtott lehetőségeket s ez a szinte tervszerűnek mondható könnyelműsködés adott alkalmat annak a legendának kialakulására, amely szerint Ozorai Pipót, a hadsereg fővezérét, a velencei köztársaság megvesztegette s Zsigmond király árulásának büntetéseként olvasztott aranyat öntetett az áruló torkába. A legendából természetesen egy szó sem igaz; Ozorai Pipó még sok évig a király legfőbb kegyeltje maradt.¹

¹ Sabellico, Giustiniani és Bonfini krónikái említik az árulás vádját; ennek cáfolatát és az ellenvélemények felsorolását l. Agostino Sagredo: Nota apolo-

Tehát 1413-ban elveszett a dalmát városok legnagyobb része s csak Trau és Spalato maradt Zsigmond kezén. Azonban ez a részleges uralom sem tartott sokáig; Velence most már az egész tengerpart megszerzésére törekedett. Zsigmond nem tudott erélyesen fellépni az újabb velencei hódítás ellen, a cseh ügyek minden erejét lekötötték s 1420-ban Magyarország az egész tengerpartot elvesztette. 1433-ban Zsigmond újabb ötéves fegyverszünetet volt kénytelen kötni Velencével, mert IV. Jenő pápa ezt szabta meg koronázási feltételül. Zsigmond halála előtt, 1437-ben a prágai békében lemondott a dalmát városokról, amelyeket ezzel Magyarország véglegesen elvesztett.

*

A dalmát városokért folyó, több mint három évszázadon keresztül tartó küzdelmek határozzák meg a magyar tudományos közvélemény nagy részében az olasz-magyar kereskedelmi összeköttetéseket; ezért kellett lefolyásukat röviden elbeszelnünk. Nem érthetünk azonban egyet azzal az érveléssel, amely szerint a dalmát városok birtoklása biztosította volna az olasz-magyar kereskedelmi kapcsolatokat. Az adatok ezt nem bizonyítják. Láttuk, hogy a magyar királyok már akkor a dalmát városok megszerzésére törekedtek, amikor azoknak gazdasági jelentőségük egyáltalán nem volt. Láttuk, hogy a dalmát városok Magyarországon nagyobbarányú gazdasági tevékenységet akkor sem folytattak, amikor ténylegesen Magyarország fennhatósága alá tartoztak. Az elmondottak mellett figyelembe kell vennünk, hogy az olasz-magyar kereskedelmi kapcsolatok nem Ragusa vagy Spalato kikötőjén keresztül folytak le, hanem teljes egészükben Zára, illetve Záránál is fokozottabb mértékben Zengg kikötőjén át. Azt hisszük, hogy ez az érv magában véve is elegendő annak bizonyítására, hogy az olasz-magyar kereskedelmi forgalom biztosítása terén a magyar királyoknak az egész dalmát tengerpart felett gyakorolt fennhatósága viszonylag igen kis szerepet játszott. Még a teljesen

getica intorno a Pippo Spano. Archivio Storico Italiano Tom. IV. 1843., 129—149. II. V. ö. Wenzel Gusztáv: Ozorai Pipó. Magyar történelmi jellemrajz Zsigmond király korából. Pest, 1863. 26. és 72. l.

tudatos gazdaságpolitikát folytató Nagy Lajosról sem állíthatjuk, hogy az olasz-magyar kereskedelmi kapcsolatok biztosítása céljából törekedett a dalmát városok visszahódítására. Az ő célkitűzése uralkodásának első felében az volt, hogy a nápolyi területtel a közvetlen tengeri utat szabaddá tegye, uralkodásának második felében pedig az, hogy Magyarországnak a Levanteval való közvetlen kapcsolatát biztosítsa. Hogy ez a törekvése sikerrel járt-e, nem tudjuk biztosan. Kétségtelen, hogy a dalmát városok nagyobbmértvű fejlődése ebben a korszakban indult meg, viszont túlzás lenne azt állítani, hogy a levante-i kereskedelmet az említett korszakban Velencétől teljesen függetlenül űzhették. Az Adrián a meggyöngült és verebéket szenvedett Velence is félelmetes ellenfél maradt, ha kereskedelmi érdekeinek megvédéséről volt szó.

Annak bizonyítására, hogy nem a dalmát városoknak a magyar királyok által való birtoklása volt a magyar-olasz gazdasági kapcsolatok alapfeltétele, legfőbb bizonyítékképen azt a körülményt hozhatjuk fel, hogy ezek a kapcsolatok olyan korszakban is fennálltak, sőt éppen olyan korban indultak meg, amikor Magyarországnak dalmáciai joghatósága legfeljebb névlegesnek volt mondható: a XIII. század tízes éveiben, s nagyrészt megszakadtak már akkor, amikor Zsigmond még a kezében tartotta a dalmát városokat, a XIV. század utolsó évtizedében,

Ugyanakkor azonban, amikor tagadjuk a dalmát városok birtoklását, mint előfeltételt, elismerjük azt, hogy a dalmát városokért folyó, úgyszólván megszakítatlan küzdelem eleve meghatározta ezeknek a kapcsolatoknak kialakulását és fejlődését. Nem gazdasági, hanem politikai okokból. Dalmácia volt három évszázadon keresztül a magyar-velencei viszony meghatározója. Amikor a két állam között az egyik fél nagymértvű fölénye folytán a harc szünetelt, azt tapasztaljuk, hogy a kapcsolatok azonnal megindultak. Hiába volt azonban Magyarország kezén Dalmácia, ha a központi hatalom gyenge volt s nem tudott erélyesen megtorolni minden olyan lépést, amely érdekeinek megsértésére irányult. Ilyenkor a kereskedelmi összeköttetés gyengült.

Itt kell nézetünk szerint a kapcsolatok rugóit keresni s

ennek figyelembevételével megállapíthatjuk, hogy a középkori magyar-olasz kereskedelem akkor virágzott, amikor az erős központi királyság sakkban tudta Velencét tartani, biztosítani tudta az áruforgalmat a tengeren és a dalmát városokon keresztül, fenntartotta a belső közbiztonságot s ugyanakkor biztosítani tudta a Magyarországra jött olasz kereskedőknek, hogy követeléseiket meg is kapják. Ha mindezek a feltételek megvoltak, a kapcsolatok virágzottak, ha a feltételek közül több hiányzott, teljesen megszűntek. Ez az oka annak, hogy bár az olasz kereskedők Magyarországon is fontos működést fejtettek ki, ezek az összeköttetések sohasem befolyásolták döntő módon a magyar gazdasági élet alakulását, mint pl. Angliáét vagy Franciaországét.

Ily módon az ismertetett feltételek figyelembevételével és az adatok ismeretében az olasz-magyar kereskedelmi kapcsolatok XIII. és XIV. századi történetét a következőképpen foglalhatjuk össze: a rendszeres összeköttetések a XIII. század tizes éveiben indulnak meg s egészen a tatárjárásig emelkedő irányzatot mutatnak. A tatárjárás s az ország elpusztítása szétszakítja őket s a XIII. század második felében csak csekély nyomukat találjuk. A XIV. század elején Károly Róbert uralmának megszilárdulása után látunk újabb kísérletet a kapcsolatok felvételére, de a velencei háború és Károly Róbert cseh-lengyel elfoglaltsága nem engedi meg azoknak erőteljesebb kialakulását. A kapcsolatok fénykora Nagy Lajos uralkodásával, illetve a Génúával kötött politikai szövetséggel, valamint a nápolyi hadjáratokkal kezdődik s csúcspontját Velence végleges veresége idején és Nagy Lajos halálakor éri el. Amikor a belső biztonság megromlott, a dalmát városok elvesztek, s az ismételt háborúk erősen megrontották a magyar-velencei viszonyt, végül midőn Zsigmond fokozottan Cseh- és Németország felé orientálódott, s az olaszok 1325 után kegyvesztettek lettek a magyar udvarban, a rendszeres kapcsolatok úgyszólván teljesen megsemmisültek s csak később, Hunyadi Mátyás uralma alatt, az olasz politikai orientáció újrafelvételével éledtek fel.

A magyar-olasz gazdasági összeköttetés gyökerét tehát mindig Magyarország és Velence viszonyában, illetve a két állam erőinek egyensúlyában kell keresnünk. Ilyen szempontból

teljesen igaza van Friedmannak, aki Magyarországot a „Hinterländer des Venezianischen Gebietes“ közé számítja.¹ Nem mintha Velence valaha is nagyobb kereskedelmi tevékenységet fejtett volna ki Magyarországon. Ehhez nem is fűzte különösebb érdeke. A velencei kereskedők működési köre és tevékenységük fajtája is kizárta ezt. A Magyarországba jövő olasz kereskedők zöme nem velencei, hanem firenzei volt. Azonban Velence mindig igyekezett ezeknek a kereskedőknek működését ellenőrizni s arra törekedett, hogy a haszon legnagyobb részét maga fölőzze le. Amikor hatalma teljében volt, vagy amikor a magyar király ereje hanyatlott, sikerült is ez neki. Velence a politikai ellentéteket gazdasági térre is átvitte. Ez magyarázza meg legjobban, hogy a magyar-olasz kereskedelem nem áll arányban a kulturális és politikai kapcsolatokkal, és azoknál jóval csekélyebb jelentőségű.

*

Igen tanulságos lehet számunkra, ha futó pillantást vetünk a lengyel-olasz kereskedelmi kapcsolatokra s az olasz kereskedők lengyelországi működésére;² hiszen közismert tény, hogy az olasz kultúra elsősorban magyar közvetítéssel került el Lengyelországba s ezért feltételezhetnénk, hogy a kereskedelmi összeköttetések terén is volt bizonyos közvetítő szerepe Magyarországnak, mint olyan területnek, amely Lengyel- és Olaszország között terül el. E föltevéssel ellentétben azt kell tapasztalnunk, hogy a lengyel-olasz kereskedelmi összeköttetések a magyar-olasz kapcsolatoktól teljesen függetlenek voltak.

A lengyel-olasz kereskedelmi forgalom később indult meg, mint a magyar-olasz. A XIII. században Lengyelországban csak igen csekély nyomát találjuk olaszoknak s ek-

¹ Friedmann: Der mittelalterliche Welthandel von Florenz in seiner geographischen Ausdehnung. (Abhandlungen der k. k. geographischen Gesellschaft in Wien. Band X. Nr. 1. Wien, 1912.) 57. l.

² Az olasz-lengyel kapcsolatokra vonatkozóan l.: Armando Sapori: Gli Italiani in Polonia nel medioevo. Arch. Stor. It. Ser. VII. vol. III. 1925. 125—155. ll. (Ptaśnik: Kultura włoska wicków średnich w Polsce. Varsó, 1922. c. művének olasz kivonata), valamint J. Dąbrowski: I rapporti fra l'Italia e la Polonia durante il Medio Evo (Le relazioni fra l'Italia e la Polonia dell'età romana ai tempi nostri. Roma, 1926. Istituto per l'Europa orientale, 35—58. ll.).

kor is igen nehéz megkülönböztetni egymástól franciákat, belgákat és olaszokat, mert mindnyájan Gallicus, Romanus és vallon néven szerepelnek. Először a génuaiak jelentek meg Lengyelországban a XIV. század elején, akkor, midőn a török veszedelem miatt megszűnt a közvetlen tengeri forgalom Génua és a feketetengeri génuai kolóniák között. Lengyelország ebben a korban nyert az olasz kereskedők számára nagyobb jelentőséget, mert a tengeri út lezárása után csak két útlehetőség maradt: az egyik a Fekete-tengertől Flandriába vezetett s végig szárazföldi út volt; Flandriában az árukat hajóra rakták s innét szállították Génuaiba. A másik útlehetőség az volt, hogy a Fekete-tengertől Krakkóba mentek s innét osztrák területen Velencébe, majd ugyanesak szárazföldi úton Génuaiba. Az Ausztrián keresztül vezető út Bécs, Semmering, Leoben, Villach, Portogruaro, Treviso volt. Ezt az utat Nagy Kázmér és IV. Rudolf szerződése nyitotta meg. Mikor az ezen az útvonalon való közlekedés az osztrákok által támasztott nehézségek miatt megszűnt, a Lengyelország és Itália közötti forgalom kénytelen volt új útvonalra áttérni. Az új útvonal Nürnberg, Augsburg, Innsbruck, Capodiponte, Treviso lett.

Az olasz kereskedők lengyelországi működésének legfőbb pártolója Nagy Kázmér volt, aki minden eszközzel igyekezett elősegíteni az olasz tőkének Lengyelországba áramlását s így próbálta a német tőkének és politikai befolyásnak érvényesülését megakadályozni. Főképpen az ő tervszerű működése nyitotta meg Lengyelországot a velencei, milanói és firenzei kereskedők számára, akik az ő uralkodásának korában igen nagy számban jöttek Lengyelországba. Kázmér az olasz összeköttetések érdekében igyekezett a rövidebb, szárazföldi utat is biztosítani az olasz kereskedők számára; ezért kereste a politikai kapcsolatot Velencével s próbált megegyezni az osztrák hercegekkel. Működésének ez a része azonban kevésbé volt sikeres s a szárazföldi út a Flandrián keresztül vezető út mellett mindig csak másodrangú fontosságú volt. A pápai tizedek szállításával megbízott bankárok is mindig a flandriai úton közlekedtek.

Nagy Kázmér minden erejével igyekezett biztosítani a Lengyelország és a Fekete-tenger között vezető utat. Lemberg, Galícia és Lodomeria elfoglalása ezt a célt szolgálta. Az ő te-

vékenysége folytán alakul ki az úgynevezett „strada tartara“, a tatár-út, amely Közép-Európa legfontosabb kereskedelmi útvonalává lett. Ez kötötte össze Európát Lengyelországon keresztül Caffával, a legfontosabb közelkeleti olasz kolóniával, valamint a Dnyeszter és a Duna torkolatával. Az út Lembergen és Krakkón keresztül haladt át, jelentőséget adva ennek a két városnak.

A strada tartara-n keresztül lebonyolódó forgalom igen sok olasz kereskedőt csábított a Lengyelországban való ideiglenes vagy végleges letelepedésre. Az olaszok elsősorban a sóbányászat bérletében látnak nagy lehetőségeket. A Lengyelországban működő olasz tőkések közül a legkiemelkedőbb jelentőségű Fattinanti Gottfred volt, aki Nagy Kázmér, Nagy Lajos és Jagello Ulászló uralkodásának idejében bérletre a sóbányákat. Címe: Supparius salis generalis Bochniae et Vielicae volt; bányabérleti működése mellett igen fontos bankári szerepet játszott, s nagy kölcsönöket adott az udvarnak is. Rokona, Pexa Jakab, először szintén a sóbányák bérletének adminisztrációjában dolgozik, de később „notarius aule regalis“ lesz. Lengyelországban is megtaláljuk azt a, később Magyarországon is felbukkanó kereskedőtípust, amely a kereskedelmi működést az állami szolgálattal cserélte fel.

Magyarországhoz hasonlóan Lengyelországban is olaszországi bankházak foglalkoznak a beszedett egyházi tizedeknek a pápai székhelyre szállításával. Ezek a bankházak nagyrészt azonosak a Magyarországon működőkkel, de míg a magyarországi megbízottak a dalmát városokon és Velencén keresztül juttatták el a rájuk bízott összegeket Rómába, illetve Avignonba, a lengyelországi megbízottak mindig a flandriai utat választották. A XIV. században Lengyelországban működő pápai bankárok a következők voltak: 1301—1309: a firenzei Spini, Benedetti, Cerchi és Bardi bankházak és a pistoiiai Chiarenti-bank. 1325—1334: a firenzei Bardiak és Accaiuoli-ak és a savonai Giovanni de Carmignano. 1334—1342: a firenzei Accaiuoli-ak, 1342—1360: az astii Malabagli-ak, 1360—1378: a firenzei Albertiek, s 1378 után a luccai Turchi és Moriconi, a bolognai Guidotti bankházak s mindig erősebb mértékben a firenzei Medici-bankház.

A tizedszedők magyarországi és lengyelországi működése között azonban alapvető különbség van. Míg Magyarországon a tizedszedő bankházak és azok tisztviselői meglehetősen izolált tevékenységet folytattak s csak igen ritkán van adatunk arról, hogy eredeti feladatukon kívül gazdasági vállalkozásokba is kezdtek volna, Lengyelországban, különösen a bankházak alkalmazottjai igyekeztek bekapcsolódni a lengyel gazdasági életbe, saját számlájukra is vállalkozásokba kezdtek s az ott nagy sikert elért olasz üzletembereknek legnagyobb része, mint valamelyik tizedátutalással megbízott olasz bankház alkalmazottja kezdte pályafutását.

Mint említettük, az olasz-lengyel gazdasági kapcsolatok későbbben kezdődtek meg, mint a magyar-olaszok és szoros összefüggésben voltak a feketetengeri olasz kolóniák fejlődésével. A kapcsolatok megszakadása sem egyidőben következett be. Csak a XV. század közepén, amikor a török pusztításai megsemmisítik a feketetengeri olasz kolóniákat s ezzel megszűnik Lengyelországnak mint útvonalnak fontossága, kezdtek nagyobb mértékben hanyatlani a lengyel-olasz gazdasági összeköttetések. Betetőzte azonban a szakadást Jagello Ulászló, aki nek egyházellenes politikája lehetetlenné tette a pápa részére történő tizedszedést. A kapcsolatok végső megszakadását azonban nem csekély mértékben magyarázhatjuk a XV. században újjáéledő német kereskedelmi szellemmel is, hiszen a német kereskedők feltétlenül ki tudták használni földrajzi előnyüket az olaszokkal szemben.

A lengyel-olasz gazdasági kapcsolatok vizsgálatából azt látjuk, hogy ezek kevésbbé voltak kitéve a politikai viszonyok ingadozásának s ezért sokkal organikusabban fejlődhettek, mint a magyar-olasz összeköttetések. Ennek köszönhető, hogy az Itáliától jóval távolabbra fekvő Lengyelországban, amely a mellett jóval szegényebb volt természeti kincsekben is mint Magyarország, az olasz kereskedők aránylag fontosabb működést tudtak kifejteni.

II.

XI. és XII. századi gazdaságtörténetünket mint az elzárkózás korát szokás jellemezni. Annak ellenére, hogy a magyarság aránylag hamar felvette a nyugati-latin műveltség külső formáit, gazdaságilag csak lassan illeszkedett bele a nyugati közösségbe. Bár megnyitotta határait bevándorló lovagok és új eszmék előtt, a XI. és XII. századból semmiféle adattal nem rendelkezünk, amely azt bizonyítaná, hogy a magyarság a nyugat bármelyik országával kereskedelmi összeköttetésben állott volna. Sőt, ezen túlmenően, nem csupán a kapcsolatok rendszeressége nem bizonyítható, de alkalomszerű összeköttetések nyomát is csak a legnagyobb nehézségekkel, sokszor csak következtető eljárás útján lelhetjük fel.

Tudományos irodalmunk általában az akkori magyar gazdasági élet alapvető sajátságaiban és királyaink tervszerű ténykedésében találja meg gazdasági elszigetelődésünk okát. Hiszen a belső forgalom köre is egészen kicsiny volt, csak egyes, egymáshoz közel fekvő telepek folytattak áru- és termékcicserélést. Nem csoda, ha a külföldi kapcsolatok szokatlanok s mint ilyenek, nehézségekbe ütköztek voltak. A tervszerű elzárkozást általában Szent László II. törvénykönyvének különböző cikkeivel szokás jellemezni. Szent László a jelek szerint valóban igen megnehezítette és formáságokhoz kötötte a külföldi kereskedők magyarországi tartózkodását, hiszen a kereskedőnek a gyepüispán emberével együtt kellett a királyi udvarban jelentkeznie s a király szabta meg, melyek azok a cikkek, amelyeket Magyarországon vásárolhat.¹ Szinte felmerülhet bennünk a gondolat, hogy az idegen kereskedőknek Magyarországra ér-

¹ Szent László II. tk. 18.

kezése ritkaság számba ment s az akkori hírszolgálati viszonyok mellett a királyt nem utolsó sorban a kíváncsiság ösztönözte, hogy ilyen rendelkezést hozzon. Szent László egyébként teljesen megtiltotta a lónak és a szarvasmarhának az országból való kivitelét, amely rendelkezés — ha ugyan megtartották — úgyszólván lehetetlenné tette a külföldi országokkal való forgalmat, hiszen más kiviteli cikkünk ebben a korban nem igen lehetett.

Az e korrallal foglalkozó kutatók megállapítják, hogy nem csupán a magyar királyok törvényeinkből kivehető elzárkózásának volt köszönhető, hogy a külföldi kereskedők igen kis számban keresték fel Magyarországot, hanem a hazai igények igen alacsony voltának is. XI. és XII. századi kereskedelmi-, pénz- és termelési viszonyaink nem gyakorolhattak a külföldi kereskedőkre nagyobb vonzóerőt.¹ A forgalom köre igen csekélynek, gyakorlatilag semminek vehető.

A magyar tudományosság tehát elsősorban Magyarország elzárkózásában és a magyarországi gazdasági viszonyokban látja a külkereskedelmi forgalom hiányát. A külföldi irodalom ugyanakkor azt az álláspontot vallja, hogy főleg a közbiztonság hiánya tartotta vissza a külföldi kereskedőket attól, hogy Magyarországon működjenek, illetve Magyarországon keresztül átmenőkereskedelmet folytassanak. Heyd szerint legfeljebb Szent István korának és a XI. század első felének közbiztonsági viszonyai voltak alkalmasak arra, hogy Magyarország mint az átmenő kereskedelem útvonala számításba jöhessen s mereven tagadja, hogy a Dunán keresztül a német kereskedők levante-i árukat hoztak volna keletről.²

Pleidell is tagadja, hogy Magyarország a nyugattal az említett két században rendszeres gazdasági kapcsolatban állt volna s csupán bizonyos kezdetleges jellegű külkereskedelem létezését tételezi fel. Ez a kereskedelem Kapuváron és Pozsonyon keresztül bonyolódott le.³ Arra vonatkozóan, hogy a később használt dalmáciai útvonalon kereskedelmi forgalom lett

¹ Domanovszky: Die Vergangenheit der ungarischen Donau-Handelsschiffahrt. Ungarische Jahrbücher 1922. 161—187. ll.

² Wilhelm Heyd: Geschichte des Levantehandels im Mittelalter. Stuttgart 1879. I. 93—95 ll.

³ Pleidell i. m. 7. l.

volna, bizonyítékunk nincs, bár tudjuk, hogy ez az út már ebben a korszakban fennállt; Szt. Gellért esetleg szintén ezen az úton jött Magyarországba.¹

Legújabbban történtek kísérletek, amelyek arra irányultak, hogy megváltoztassák a Magyarország XI. és XII. századi gazdasági elszigeteltségéről immár hagyományszerűen kialakult képet. Ilyen kísérlet, amely azt állítja, hogy „élénk árucseré állott fenn egyrészt Magyarország és a környező államok, másrészt Magyarországon keresztül kelet és nyugat, valamint észak és dél között”.² Ez a felfogás az elszórt, homályos és rendszertelen, legtöbbször nem is közvetlen, hanem közvetett adatokat igyekszik rendszerbe foglalni s mély következtetéseket von le belőlük. Így a XI. században olasz-magyar kereskedelmi kapcsolatokat is feltételez, arra az erősen vitatható adatra támaszkodva, hogy a XI. században az olasz papság magyar prémkucsát viselt.³ Az „élénk árucseré” megállapítást, sajnos, nem tehetjük magunkévá. Erre nemcsak adataink nincsenek, de XI. és XII. századi gazdasági életünk belső szerkezete sem nyújt elegendő alapot ily *nagymérvű* külföldi kapcsolatok feltételezésére.

Az ilyen és hasonló teóriákkal szemben való merev visszautasításunk talán azért kelthet csodálkozást, mert ugyanakkor elismerjük, hogy az alapgondolat, amelyre a Magyarország XI. és XII. századi gazdasági elszigeteltségét tagadó újabb keletű munkák okfejtésükben támaszkodnak, logikailag helyes. Glaser Lajos a megalkotója annak a teóriának, amely közvetett érvekkel igyekszik bizonyítani, hogy a XI. és XII. században a Levante és Európa közötti kereskedelmi útvonal Magyarországon haladt keresztül.⁴ Glaser feltevését arra a tényre alapítja, hogy a levante-i kereskedelem a IX. század elejéig francia kikötőkön keresztül bonyolódott le, majd a balti-

¹ Vita S. Gerardi 7.

² Komoróczy György: A kereskedelem és ipar Szent István korában. Budapest, 1938. 49. l.

³ U. o. 48. l. Ugyanezt az adatot említi Pleidell: A magyar várostörténet első fejezete. Századok, 1934. 311. l.

⁴ Glaser: Der Levantehandel in Ungarn im 11. und 12. Jahrhundert. Ungarische Jahrbücher, 1933. 356—363. l.

kumi kereskedők révén az orosz síkságon át. Ezt az orosz síkságon keresztül haladó kereskedelmet azonban a X. és XI. század fordulóján a kazár birodalom megalakulása tönkretette. Az olasz városok, elsősorban Velence és Génua viszont csak a XIII. század első felében kerültek közelebbi kereskedelmi kapcsolatba a Levanteval s ekkor kezdtek foglalkozni levante-i áruk közvetítésével Európa többi államai felé. Glaser erre a két évszázadra vonatkozóan, amelyekből semmiféle adattal nem rendelkezünk arra vonatkozólag, hogy milyen útvonalon kerültek Levante termékei a nyugatra — azt az elméletet állította fel, hogy ebben a korban a forgalom Magyarországon haladt keresztül. Teóriája, bár adatokkal nem igazolható, elvben elfogadhatónak látszik. Erre mutat az is, hogy e két században igen jelentős számú keleti elem telepedett be Magyarországra, akik elsősorban a kereskedelmi életben találtak elhelyezkedést. Nem szabad azonban elfelejtenünk azt sem, hogy az olasz városok levante-i kereskedelmük kialakulását megelőzően is rendelkeztek valószínűleg keleti kereskedelmi kapcsolatokkal. Ezért semmiesetre sem számíthatjuk az olasz városoknak, elsősorban Velencének a levante-i kereskedelemben játszott szerepét a Fondaco dei Tedeschi megalapításától, illetve az annak fennállását adatszerűen bizonyító első eddig fellelt írásbeli említésétől (1225). Fel kell tételeznünk, hogy amennyiben Magyarországon keresztül valóban vezetett is kereskedelmi útvonal Európa és a Levante között, ez semmiesetre sem volt az egyetlen út, hanem Itália már ebben a korszakban is kivette részét a levante-i forgalomból. Másrészt, kénytelenek vagyunk igazat adni némileg Heyd érvelésének is, s elismerhetjük, hogy Magyarország közbiztonsági viszonyai a XI. és XII. században nem mindig voltak alkalmasak arra, hogy az országon keresztül a nemzetközi gazdasági élet egyik főere vonuljon át. Ha a maga egészében nem is tehetjük magunkévá Heyd felfogását, el kell ismernünk, hogy e két század igen tekintélyes részében a magyarországi belviszonyok ha nem is lehetetlenné, de igen nehezzé tehették az átvonulást az idegen kereskedők számára. Az útvonal biztonságának csökkenése pedig — erre vonatkozóan sok adattal rendelkezünk — ha csak néhány évig tartott is, évtizedekre tönkretehetette a forgalom kialakulását.

Ami pedig Glaser tanulmányának bennünket közelebbről érintő részét illeti: még ha teljes egészében el is fogadjuk az ő feltevését, legfeljebb azt olvashatjuk ki belőle, hogy Magyarország mintegy összekötő kapocs volt Kelet és Nyugat között, s útvonalul szolgált nem is az olasz, hanem elsősorban a német kereskedők számára. Végképen tagadnunk kell azonban, hogy Magyarország gazdasági életét jelentősen befolyásolta volna az a körülmény, hogy a levantei kereskedelem területén keresztül játszódtott le.

Az elmondottak alapján a XI. és XII. századi gazdasági elszigeteltségünket bebizonyított ténynek kell tekintenünk. Ha jöttek is idegen kereskedők Magyarországra s ha volt is a külfölddel bizonyos túlzással rendszeresnek nevezhető kapcsolatunk, ezek a magyar gazdasági életet és bármelyik társadalmi réteg életformáját nem befolyásolták. Egészen természetes tehát, hogy olasz gazdasági összeköttetésnek sem akadunk nyomára.

A XII. század második felét átmeneti korszaknak szokás nevezni, amelynek folyamán Magyarország belekapcsolódott a nyugati kereskedelmi vérkeringésbe s annak szerves részévé vált.¹ A nyomok azt mutatják, hogy Magyarország nyugati gazdasági kapcsolatai ebben a korszakban vesznek erősebb ütemet, válnak rendszeresekké; ebből a korszakból vannak első olyan adataink, melyek azt mutatják, hogy külföldi eredetű luxuscikkek nagyobb tömegben kerültek Magyarországra. Azt a kétségbenvonhatatlan tényt, hogy Magyarország a XII. század második felének folyamán lépett közelebbi, rendszeres kereskedelmi kapcsolatba a nyugattal, általában a magyar műveltség és ezzel összefüggésben az igények fejlődésével szokás magyarázni. Ez a magyarázat azonban kissé egyoldalúnak tetszik. Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ugyanakkor, amikor Magyarországon az igények erősen megnövekedtek s az udvari és főúri kultúra, elsősorban nyugati hatások nyomán erőteljes fejlődésnek indult, egész Európa élete nagy változáson ment keresztül. A XIII. század második felében Európa gazdasági élete a kereskedelmi forgalom tekintetében hatalmas fejlődésnek indult. A keresztes hadjáratok nyomán ekkor indult

¹ Pleidell: A nyugatra irányuló stb. 9. l.

meg fokozott erővel az európai távkereskedelem, amely ledöntötte a konvencionális határokat, kapcsolatokat keresett olyan vidékeken is, amelyek eddig igazhívő keresztény számára elzárta-
tak voltak. Természetes, hogy az általános fejlődés során Magyarország is közelebb került a nyugathoz s a földrajzi távolságok és határfalak leomlásával az idegen kereskedők is sokkal közelebb érezték a nyugati kulturális és ipari kereskedelmi központokhoz Magyarországot, mint azelőtt. A fejlődést tehát mindkét oldalról figyelembe kell vennünk, ha igaz eredményhez akarunk jutni.

Annak ellenére, hogy a XII. század második feléből már több olyan adattal rendelkezünk, amelyek kétséget kizáróan bizonyítják, hogy Magyarország és a külföld között erőteljes gazdasági forgalom állott fenn, itáliai összeköttetésekről e kort illetően nincs adatunk. E kor gazdasági kapcsolatait elsősorban III. Béla nyugati házassága és az ebből folyó nyugat-európai családi és politikai érdekek határozták meg.

*

Az első okmányszerű adat, amellyel a magyar-olasz kereskedelmi kapcsolatokra vonatkozóan rendelkezünk, egyzersmind szabályozza is ezeket az összeköttetéseket. II. Endrének Szentföldre indulása előtt a velencei köztársasággal kötött egyezménye éppen ezért nehéz feladat elé állítja a vele foglalkozókat. Az 1217-ben megkötött szerződés ugyanis mindennemű ismert előzmény nélkül széles alapra helyezi s bár szüksézáván, de határozottan szabályozza a Velence és Magyarország közötti kereskedelmi kapcsolatokat. Az egyezmény megállapítása szerint a velencei kereskedők Magyarországra jövet, a magyar kereskedők pedig Velencébe menet csupán nyolcvanadot tartoznak áruik után fizetni, de egyes cikkek, így az arany, a gyöngy, a drágakő, a fűszer és a selyemszövet teljes vámmentességet élveznek.¹

II. Endre Velencével kötött megegyezésével kapcsolatban a Magyarország és Velence közötti összeköttetések megindulásának időpontját illetően a vélemények megoszlanak. Pleidell

¹ Wenzel Gusztáv: Árpádkori új okmánytár (= A. U. O.) VI. 381. 1.

szerint az egyezmény a Velencével való kereskedelmi összeköttetések kezdetét jelenti,¹ míg Fekete-Nagy szerint a kapcsolatok már a szerződés megkötése előtt igen jelentékenyek voltak.² Határozott érvekkel nem kelhetünk egyik feltevés védelmére sem, annyit azonban meg kell állapítanunk, hogy a szerződésnek a kereskedelmi kapcsolatokat szabályozó része az akkori magyarországi termelési viszonyoknak és luxuscikk-igényeknek Velence részéről fennálló ismeretéről tanúskodik. Ez pedig a mellett szól, hogy már a szerződés megkötését megelőzően állottak fenn, ha nem is rendszeres, de esetleges és alkalmoszerű kereskedelmi kapcsolatok Magyarország és Velence között s kétségtelennek látszik, hogy már 1217 előtt jártak velencei kereskedők hazánkban. E tekintetben figyelembe kell vennünk, hogy a középkori itáliai városállamok kereskedelmi szakértői maguk is mindig kereskedők voltak, akik rendszerint saját tapasztalataik alapján irányították városuk gazdaságpolitikai jellegű megállapodásait. Erre vonatkozóan a példák egész sorát elsősorban Firenze nyújtja.

Fel kell tehát tételeznünk, hogy a szerződés in ultima analysi nem megindítója volt a kapcsolatoknak, hanem csupán már fennálló, de kezdetleges összeköttetéseket szabályozott és helyezett szélesebb alapra. Ennek csupán az a tény látszik ellentmondani, hogy az 1217. évet megelőzően egyáltalán nem rendelkezünk olyan írásos emlékekkel, amely velencei kereskedők magyarországi, vagy magyar kereskedők velencei működését bizonyítaná. Ez azonban nem lehet bizonyíték annak alátámasztására, hogy 1217 előtt ilyen kapcsolatok egyáltalán nem voltak.

Az viszont első pillantásra szemünkbe ötlük, hogy a szerződés elsősorban Velence érdekeit tartotta szem előtt. Azt a körülményt, hogy a szerződés az árukra vonatkozóan megállapítja a nyolcvanad fizetésének kötelezettségét, csupán formalitásnak vehetjük, hiszen el sem tudjuk képzelni, hogy más cikkek kereskedelmi forgalom tárgyát alkották, mint éppen azok, amelyek a szerződés értelmében vámmentességet élveztek. E cikkek közül pedig legfeljebb az arany lehet olyan, amely

¹ Pleidell: A nyugatra irányuló stb. 40. l.

² Fekete-Nagy i. m. 15. l.

magyarországi eredetű volt s amelyet Velencébe szállítottak, míg a gyöngy, a drágakövek, a fűszerek és a különleges gyártmányú szőtt áruk itáliai, illetve levante-i eredetűek voltak, amelyeket Velence szállított Magyarországra. Azt hisszük, hogy ez az egyetlen érv elég bizonyíték lehet a mellett, hogy a szerződés előnyeit elsősorban Velence élvezte. Másrészt azonban nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a körülményt sem, hogy a magyar arany Velencébe szállítói is túlnyomó többségben velencei kereskedők lehettek, olyanok, akik luxuscikkeket hoztak Magyarországra s azok ellenértékét aranyban exportálták. A magyar kereskedők velencei működésének nem szabad túlságosan nagy jelentőséget tulajdonítanunk, bár későbbi eredetű adatok bizonyítják, hogy a kereskedelmi kapcsolat nem volt teljesen egyoldalú, s magyar kereskedők is ellátogattak Velencébe. A szerződés, Schaube megállapítása szerint is szokatlanul alacsonyan szabályozza a két állam között a kereskedelmet terhelő illetményeket, arra azonban ő sem mutat rá, hogy a forgalomnak a szerződésben történt szabályozása elsősorban Velence érdekeit szolgálta.¹

A szerződés megkötésére és a magyarországi kereskedelmi kapcsolatok kimélyítésére valószínűleg a magyarországi nemesértermelés indíthatta Velencét, hiszen a szükséges nemesércet a legközelebbi területről s — mint a szerződés mutatja — a legkönnyebb feltételekkel Magyarországból szerezhette be. Viszont kétségtelen, hogy a magyarországi behozatal, még a kapcsolatok XIII. századi fénykorában, a tatárjárást megelőző években is csak kis hányadát fedezhette a velencei szükségleteknek. A tatárjárás után, mint azt látni fogjuk, a kapcsolatok úgyszólván teljesen megszűntek. Az 1217. évi szerződést követően azonban igen élénk forgalom indult meg a két állam között. Az összeköttetésekről elsősorban a XIII. század huszas éveiből van több adatunk. Ezek közül a legismertebbek a velencei kereskedők magyarországi kirablásával kapcsolatos adatok. Így közismert az a velencei közjegyző által kiállított irat, amely szerint Béla ifjabb király és az osztrák herceg katonái

¹ Adolf Schaube: *Handels Geschichte der romanischen Völker des Mittelmeergebiets bis zum Ende der Kreuzzüge*. München—Berlin, 1906. 454. l.

1224-ben kiraboltak két velencei kereskedőt, névleg Petrus Albertust és Vito Pentulo-t s tőlük aranyat, ezüstöt és ékszereket vettek el 600 ezüstmárka, illetve tizennégy ezüst és négy aranymárka értékben.¹ Ez a kirablási eset, talán azért, mert a bűntényt az ifjabb király katonái követték el, sőt az okirat azt látszik állítani, hogy az erőszakosság elkövetésében maga az ifjabb király is részt vett, Schaube szerint igen érzékenyen befolyásolta a magyar-velencei kereskedelmi és politikai kapcsolatokat.² Az oklevél tanúsága szerint az eset alkalmával egy harmadik kereskedőt, Donatus Olivus-t is kirabolták; az ő kára Schaube szerint 200 ezüstmárka volt.³ A velencei köztársaság először Konstanzia császárnőnek, II. András sógornőjének, Imre király özvegyének Quirino Vendelino és Pangrazio Doro velencei kereskedőknél letétbe helyezett özvegyi vagyon-része terhére akarta kárpótolni a megkárosodott kereskedőket, amikor azonban kitűnt, hogy az ügynek ily módon való elintézése igazságtalan lenne, mert olyant sujtana, aki nem felelős az ifjabb király, illetve katonáinak tetteiért, Jacopo Brescianit küldte követként a magyar udvarba, hogy az ügyre vonatkozóan felvilágosítást kérjen. Hogy a követségnek milyen eredménye volt, nem tudjuk. Schaube szerint Jacopo Bresciani küldetése nem járt sikerrel, mert még ugyanebben az évben a köztársaság Giovanni és Natale Ghisi velencei kereskedőknek minden Velencébe jövő magyarral szemben zálogolási jogot adott 201 ezüstmárka erejéig. Mi a magunk részéről nem tudunk összefüggést találni a Ghisinek adott zálogolási jog és a velencei kereskedők kirablása között s inkább azt hisszük, hogy a zálogolási jog a királynak a Ghisieknél fennállott adósságaival volt kapcsolatban. A bonyolult rablási ügyre vonatkozóan csak annyit lehet megállapítani, hogy a velencei köztársaság végső fokon oly módon kívánta kártalanítani a Magyarországon kirabolt kereskedőket, hogy 1226-ban, bár biztosította a magyar kereskedők zavartalan velencei működését, kötelezte őket, hogy a szokásos nyolevanadon felül még egy 1½%-os értékvámot fizessenek egészen addig, amíg a kárvallott kereskedők vesztesége meg nem té-

¹ A. Ű. O. I. 205—206. l.

² Schaube i. m. 454. l.

³ Ű. o.

rül.¹ Ezt az 1½%-os értékvámot valószínűleg az egyébként vámmentes áruk után is fizetni kellett, hiszen különben a velencei kereskedők kártalanítása igen hosszú ideig tartott volna. Ebből az egyedüli adatból következtethetünk arra, hogy magyar kereskedők nagyobb számban fordultak meg Velencében és oda magyarországi származású árukat vittek.

Schaube szerint a király nem találta megfelelőnek a kérdésnek ily módon való rendezését s a győri püspököt küldte a köztársasághoz követségbe, kérve, hogy adják tudtára a kár összegét, amelyet azután ő hajlandó megtéríteni; viszont ellemezte a magyar kereskedők megkárosítását.² Pleidell szerint a győri püspök követi megbízatása nem az 1224-ben történt kirablással, hanem egy másik, 1227-ben történt erőszakossággal állott kapcsolatban.³ Ez az utóbbi adat egyébként arra látszik mutatni, hogy a Magyarország és Velence között fennálló kereskedelmi kapcsolatoknak a magyar király is nagy jelentőséget tulajdonított s fájlalta volna megszűnésüket. Véleményünk szerint azonban nem szabad a király udvariasságát, mint tudatos gazdaságpolitikai elgondolás megnyilvánulását felfogni. Valószínű, hogy a királyt egyéb szempontok ösztönözték arra, hogy Velencével szemben ennyire készséges magatartást tanúsítson.

A kirablási eseten, illetve eseteken kívül egészen a közelmúltig igen kevés adattal rendelkezünk az olasz kereskedők XIII. századi magyarországi tevékenységére vonatkozóan. Ezek túlnyomó részét Schaube kutatásai alapján ismerjük, akinek közlése szerint Andrea Vallaresso velencei kereskedő a XIII. század huszas éveinek elején Magyarországon halt meg s végrendeletében 100 velencei librát hagyott a köztársaságra. Ugyancsak Schaube kutatásai derítettek fényt arra a tényre, hogy Konstanzia császárnő vagyonának egy részét velencei kereskedők kezelték, valamint arra, hogy II. Endre király üzleti kapcsolatban állott a Ghisi testvérekkel.

A Schaube által közölt adatok közül legnagyobb fontosságot kétségtelenül annak tulajdoníthatunk, amelyet IX. Benedek pápa regestái tartottak fenn. E szerint a földvári Szent

¹ A. Ő. O. XI. 196—197. l.

² Schaube i. m. 455. l.

³ A. Ő. O. XI. 199. l. v. ö. Pleidell: A nyugatra irányuló stb. 31. l.

Ilona kolostor prokurátora a sienai Bongratia, Bartoloméus Cirioli, Crestentius, Bonacursus és társainál ismeretlen összegű kölcsönt vett fel. Az ügylet történetének ránkmaradását annak köszönhetjük, hogy a visszafizetésre vonatkozóan a kolostor és a sienai bankárok között nézeteltérés támadt. A kolostor képviselői ugyanis azt állították, hogy a kölcsön összegét visszafizették, még pedig Esztergomban, de a kötelezvényt nem kapták vissza. A sienai bankárok viszont azt állították, hogy a kölcsönt a kolostor nem fizette vissza s követelték a kikötött 100 márka kötbér megfizetését. Ilyen előzmények után került az ügy a pápai kúria elé, amely a kolostornak adott igazat s kötelezte a sienai kereskedőket 100 márka büntetés, valamint 8 márka költség megfizetésére. Úgy látszik, a sienai kereskedők vonakodtak a pápai kúria által a kolostornak megítélt összeget megfizetni, mert 1235-ben a pápa a sienai püspökhöz és podestához fordult s felszólította őket, kötelezzék a kereskedőket az összeg megfizetésére.¹

Ennek a kölcsönügyletnek főleg azért tulajdoníthatunk nagyobb jelentőséget, mert ez az egyetlen adat bizonyítja, hogy nemcsak velencei kereskedők működtek a XIII. század első felében Magyarországon, hanem megfordultak itt a különféle olasz kereskedővárosok üzletemberei is. Azt a körülményt, hogy a sienai kereskedők képviselője személyesen is itt járt Magyarországon, bizonyítja az a körülmény, hogy a kolostor képviselői a kölcsönnek Esztergomban történt visszafizetésére hivatkoztak. Tekintettel a kötbér magas voltára, bár a kölcsön összegét nem ismerjük, fel kell tennünk, hogy az meglehetősen magas volt. Végül a sienai bankárokkal kapcsolatos adat rámutat arra, hogy az olasz kereskedők már ebben a korban is foglalkoztak Magyarországon pénzüzetekkel. Hasonló adattal csak jó egy évszázad elmúltával találkozunk újra.

Az olasz-magyar kereskedelmi összeköttetésekre vonatkozó, eddig ismert adataink legfőbb jellemzője a szűkszávúság. Bár a reánk maradt írásos emlékek azt a feltevést keltik, hogy a kapcsolatok meglehetősen gyakoriak voltak, a forgalom tárgyaira legfeljebb az 1217. évi egyezményből következtethetünk.

¹ Schaube i. m. 455. l.

Egyébként a reánk maradt adatok az összeköttetések pusztá fennállását bizonyítják és igen kevés fényt vetnek a forgalom arányaira és a cikkek származására, értékére. E szempontból igen nagy jelentősége van annak a vásárlási jegyzéknek, amelyet Giovanni Soranzo néhány évvel ezelőtt fedezett fel és tett közzé. A jegyzék és adatai megérdemlik, hogy bővebben foglalkozunk velük.¹

*

A Giovanni Soranzo által a velencei levéltárban felfedezett jegyzék luxustárgyak, így textiliák, ötvöstárgyak, szőrmék szállításáról és készpénzben adott kölcsönökről tanúskodik. A jegyzék kiállítása nélkülöz minden törvényszerű alakiságot, egyszerű, mintegy magánhasználatra szánt felsorolás, amely fogalmazásában emlékeztet a középkori olasz kereskedőknek úgynevezett *ricordanza*-könyvecskéire. A *ricordanza*-könyvecskék stílusától legfeljebb annyiban különbözik, hogy nem első, hanem harmadik személyben beszél a kereskedőről, illetve annak megbízottjáról, aki a szállításokat lebonyolította. Ez a körülmény, valamint az írás külsőségei és néhány íráshiba azonban arról győzhetnek meg bennünket, hogy a jegyzéket nem maga a kereskedő vetette pergamenre, hanem egy notarius.

A jegyzék igen kevés nevet tartalmaz, azonban figyelmesebb olvasás után lehetetlen meg nem győződnünk arról, hogy a jegyzékben megörökített szállítások a magyar király és udvara részére történtek. Ezek után egészen természetes, hogy fokozottabb érdeklődést kelthet, hiszen az árpádkori magyar-olasz gazdasági kapcsolatoknak legrészletesebb emléke került kezünkbe, amely minden hiánya és pongyolasága ellenére az e korra vonatkozó magyar gazdaságtörténetnek egyik legfontosabb emléke.

¹ A vásárlási jegyzék első kiadása: Aevum, Rassegna di scienze storiche, linguistiche e filologiche pubblicata per cura della Facoltà di Lettere dell'Università del Sacro Cuore. Anno VIII. fasc. 2—3, 1934; Giovanni Soranzo: Acquisti e debiti di Bela IV Re d'Ungheria. A jegyzéket újra kiadta és bővebb kommentárral ellátta e sorok írója, L. Huszti Dénes: IV. Béla olaszországi vásárlásai. Közgazdasági Szemle 1938. 9—10. sz. A jegyzékkel kapcsolatos és a Közgazdasági Szemleben közölt megállapításaimat e helyen — nagyrészt szószerint átvéve — teszem újra közzé, a nélkül, hogy az egyes megállapításokra külön jegyzetben hívnám fel a figyelmet.

A vásárlási jegyzéknek eredetije a velencei állami levéltár birtokában van, 78 cm hosszú, 8 cm széles pergamenlap, mindkét oldalán írással. Levéltári jelzete: Cancellaria inferiore Casella I., cassa I., Filza A. No. 123. Az iratot tartalmazó dobozon a következő felírást olvashatjuk: Notari più antichi di Venezia uniti. Cominciano 1038, finiscono 1294. A doboz kizárólag velencei notariusok által kiállított iratokat tartalmaz, közöttük néhány zárai származásút is. Ebből Soranzo, a jegyzék felfedezője azt a következtetést vonta le, hogy a pergamenlap esetleg Zarából került át Velencébe.¹ Ennek a feltevésnek, bár semmiképpen nem bizonyítható, van bizonyos jogosultsága. Feltehető, hogy az iratot egy zárai notarius másolta abból a célból, hogy az egyik velencei kereskedőnek zárai megbízottja Velencébe juttassa. Ezt a körülményt valószínűsíti az a közismert tény, hogy a velencei kereskedők a dalmáciai városokban faktorokat tartottak. Azt viszont, hogy a jegyzék nem magának a Magyarországon járt kereskedőnek írása, a fogalmazásban használt harmadik személyen és a notarius-kézre valló íráson kívül kétségtelenül bizonyítja a *ferto* szónak többszöri hibás, *serto*-nak írása. Aki Magyarországon oly nagymérvű kereskedelmi tevékenységet folytatott, mint a jegyzékben szereplő kereskedő, semmi esetre nem írta volna hibásan azt a kifejezést, amely egyébként a velenceiek számára ismeretlen volt, hiszen a *ferto* (Viertel) kifejezést a németektől vettük át.² A szó hibás írása egyúttal bizonyíték arra is, hogy a jegyzék tulajdonképpen másolat és nem diktálás után készült. Az *s* és *f* betűk hasonlósága okozta a hibát.

Az a kérdés, hogy a jegyzék Velencében, vagy Zarában íratott-e, mint már említettük, nem dönthető el. A vásárlásokat illetően ennek nincs is nagyobb jelentősége, mert az a körülmény, hogy a jegyzéket a velencei levéltár őrizte meg, kétséget kizáróan bizonyítja, hogy akár zárai, akár velencei volt a Magyarországon járt kereskedő, a vásárlások velencei eredetre vezethetők vissza.

A jegyzék keletkezési helyének megállapításánál sokkal

¹ Soranzo i. m. 344. l.

² Hóman Bálint: Magyar pénztörténet 1000—1325. Budapest, 1916. 108. l.

fontosabb annak eldöntése, mikor történtek azok a vásárlások, amelyeket a jegyzék tartalmaz. Soranzo a rendelkezésére álló forrásanyag alapján megkísérelte a kérdés eldöntését, de végleges eredményre nem juthatott. Adatait kiegészítve találhatunk azonban olyan megoldást, amely szinte teljes bizonyossággal meghatározza a vásárlások időpontját.

Mivel a jegyzéken semmiféle dátumszerű feljegyzés nem szerepel, kénytelenek vagyunk a benne említett személynevek és események alapján következtetni. A jegyzék igen sok személy- és helynevet tartalmaz, néhány egykorú eseményt is megörökít, tehát ad bizonyos támpontot a következtetésre. Viszont — valószínűleg annak következtében, hogy másolat — a személy- és helynevek nagyjából romlott és torzult állapotban maradtak ránk. Néhol csak a kezdőbetű van kiírva, másutt az olvasás bizonytalan, legtöbb esetben pedig oly személyek szerepelnek, akiknek kiléte ma már teljesen ismeretlen. Kétségtelen bizonyossággal úgyszólván csak egy névre, Benedek prépostóra támaszkodhatunk, amely többször fordul elő jól olvashatóan kiírva, többször pedig kezdőbetűjével rövidítve. Benedek prépost vette át a király megbízásából a rendelt áruk egy részét s a kifizetéseket is jórészt ő teljesítette. Kétségtelen, hogy Benedek prépost csak az egyik, állandóan az udvarban élő, bizalmas szolgálatokat teljesítő főpap lehet. XIII. századi forrásanyagunk több Benedek nevű prépostról tudósít bennünket, legtöbbször azonban az a Benedek szerepel, aki 1238-ban tűnik fel először, mint budai prépost és a királyi udvar alkancellárja.¹ Később kalocsai választott érsek lesz, majd kalocsai érsek, végül esztergomi érsek és kancellár. A legutolsó róla szóló hiteles adat 1259-ből való.² Benedek kétségtelenül kedves embere volt a királynak, aki például minden tekintélyét latba vetette a római curiánál, hogy Benedeknek az esztergomi érseki székből való megerősítését kieszközölje.³

Benedek 1238 április 28-a előtt került a királyi udvarba

¹ Szentpétery Imre: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I. 1001—1270. Budapest, 1923. 195. l.

² U. o. 374. l.

³ U. o. 308. és 310. l.

és mint prépost 1242 augusztus 14-én szerepelt utoljára.¹ Viszont már 1241 szeptember 23-án választott kalocsai érseknek mondja őt egy oklevél.² Mint prépost-alkancellárnak szerepét tehát a legtágabb számítással 1238 és 1242 közé tehetjük.

A másik adat, amelyre teljes biztonsággal támaszkodhatunk, a kunok említése. A jegyzék tanúsága szerint ugyanis a király több, neki szállított cikket a kunoknak adott ajándékba. A kunok, mint tudjuk, 1239 végén jöttek Magyarországba,³ ahol a király igen szívélyesen fogadta őket, abban a hitben, hogy a várható tatárbetörés esetén haderejüket hasznosan tudja felhasználni. Később a hangulat mindjobban ellenük fordult, mert az a közhit alakult ki, hogy a tatárok betörése az ő befogadásuknak köszönhető. A kunokat 1241 februárjában őrizet alá vették,⁴ majd Kötöny királyt március 15-e és április 1-e között meggyilkolták.⁵ Ekkor a kunok elhagyták a királyt s pusztítva dél felé vonultak. IV. Béla csak a XIII. század ötvenes éveinek elején békült ki velük s 1254-ben házasságot kötött össze fiát az egyik kun vezér lányával.⁶

A két adatnak, Benedek prépost szereplésének és a kunok megajándékozásának összevetéséből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a vásárlások, legalább is nagyrészt, az 1241. évben történtek. Az összes vásárlásokra vonatkozóan ezt nem állíthatjuk, mert a kunoknak történt első adományozást csak a jegyzék 76. tétele tartalmazza. A szövegből viszont egészen világosan kitűnik, hogy a vásárlások, illetve szállítások nem egyszerre történtek. Így, végső megállapításként, a két adat figyelembe vételével arra a következtetésre jutunk, hogy az összes vásárlások 1238 januárja és 1241 februárja között történtek.

A jegyzékben szereplő többi személyek és események figyelembevételével a vásárlások időpontját nem rögzíthetjük pontosabban. Meglehetősen gyakran szereplő nevekkel találko-

¹ U. o. 217. l.

² U. o. 212. l.

³ L. Hóman—Szekfü i. m. I. 537. l.

⁴ U. o. 539. l.

⁵ U. o. 542. l.

⁶ U. o. 565. l.

zunk, amelyeknek egyike ebben, másika abban az évben bukkant fel a ránk maradt okleveles anyagban, a nélkül, hogy teljes bizonyossággal fedné a jegyzékben szereplő személyt. A jegyzék gyanusan sok személyt ruház fel az abban a korban még meglehetősen ritka magisteri címmel s valószínű, hogy a többi tisztségek sem felelnek meg mindenben a valóságnak. A jegyzékben szereplő események, mint pl. a királynak a Garam melletti tartózkodása s a bolgár követeknek a királyi udvarba érkezése nem olyan események, amelyekre támaszkodhatnánk, vagy amelyek a vásárlások időpontjának meghatározását befolyásolhatnák. Soranzo, a jegyzék 65. tételére támaszkodva megkísérli, hogy a vásárlások időpontját a tatárjárás utáni korra tegye.¹ A jegyzék 65. tétele szerint ugyanis a király bizonyos textiliákat vásárol: „ad vestiendum capellanos“. E közhelyszerű kifejezésre már csak azért sem lehet a vásárlások időpontjának meghatározását alapítani, mert a kunokkal kapcsolatos adatok kizárják azt a lehetőséget, hogy a vásárlások közvetlenül a tatárjárást követően történtek.

A vásárlások időpontjának meghatározásától független és másodrangú kérdés a szóbanforgó jegyzék kiállítási időpontjának meghatározása. Az kétségtelen, hogy a jegyzék megírása az utolsó vásárlás megtörténte, tehát 1241 januárja utánra tehető. Lehetséges, hogy a vásárlások és a jegyzék megírása között meglehetősen hosszú idő telt el s feltehető, hogy maga a jegyzék már a tatárjárás idejéből, sőt a tatárjárást követő évekből származik. Ezt bizonyos mértékig valószínűsíteni látszik az a körülmény, hogy a szállításoknak csak egy része van kifizetve. Feltételezhetjük, hogy a kifizetés részlegessége éppen a tatárjárásnak, az ország elpusztításának s a király menekülésének tulajdonítható. Ez azonban pusztán feltevés, amely további érvekkel nem bizonyítható. Számunkra különben sem a jegyzék kiállításának, hanem a vásárlások megtörténtének ténye s időpontja bír jelentőséggel. Ez pedig — véleményünk szerint — eléggé helytálló érvekkel bizonyítható és határozható meg.

A jegyzék a bevezető szavakon és három közbevetett soron

¹ Soranzo i. m. 345. l.

kívül 122 tételt tartalmaz, amelyek közül az utolsó hat tétel a király, illetve megbízottai által a kereskedőnek teljesített kifizetésekről tanúskodik. A többi tétel a király számára történt szállításokat, illetve egyéb, de mindenképpen a király költségére történő szolgáltatásokat örökít meg. A kereskedő által teljesített szállítások és szolgáltatások a jegyzék szerint összesen 1454 márkát tesznek ki; az egyes tételek összeadásából eredő összeg viszont ennél mintegy 30 márkával több, 1480.5 márká és 16 ferto, azaz 1484.5 márká volt. Az udvar ezeknek az adósságoknak törlesztésére mindössze 736 M-t fizetett ki. Míg a szállítások összegezve vannak, a kifizetések nem, ami arra látszik mutatni, hogy a kifizetéseket a jegyzék fogalmazója nem tekintette lezártaknak. Az eltérés, amely a vásárlások egyes tételeinek végösszege s a jegyzék által közölt vásárlási összeg között van, a hasonló jellegű középkori szövegekben gyakran található hiba, hiszen a római számok használata igen nehézkessé tette az összeadást. Figyelembe kell vennünk azt a körülményt is, hogy a jegyzék másolat, s a másoló követhetett el egyik, vagy másik tételnél kisebb-nagyobb hibát. Erre látszik mutatni az a körülmény, hogy azonos áruk az egyes tételekben különböző árral szerepelnek. Végül az egyes tételek bizonytalan olvasása is eredményezhet hibát. Számításainkban végösszegként az összeadás eredményét, azaz 1484.5 márkát veszünk.

A jegyzékben szereplő cikkeket és szolgáltatásokat a következő módon oszthatjuk csoportokra: 1. textiliák, 2. ötvösművek, 3. szőrmék, 4. bizonytalan, meg nem nevezett áruk, 5. készpénzszolgáltatások. Egyes tételekben együtt szerepelnek, az ár külön megnevezése nélkül különböző áruk. Így különféle csoportokhoz tartozók is; ilyen esetben hozzávetőlegesen igyekeztünk a különféle csoportba tartozó cikkek árát meghatározni. Textiliák a jegyzéknek 72 tételében szerepelnek, összesen 805.5 márká és egy fertó értékben, a legkülönbözőbb árú és mennyiségű bíborszövetek, selymek, szövetek, gyolcsok, igen nagy változatosságban. Sajnos, több esetben kétséges, vajjon az áru elnevezése milyen fajta textiliát takar. A középkori árumegjelölések meglehetősen gyakran változtak s igen sokat a középkori latinság szótárai sem jegyeztek fel. Így egyes textiliák minőségére csupán áraikból következtethetünk.

Leggyakrabban és legtöbb változatban bíborszövetekkel találkozunk. A jegyzékben összesen tíz fajta, ha nem is mindig megkülönböztethető minőségű bíborszövet szerepel. Ezek közül a legolcsóbb az úgynevezett „*purpura simplex*“, amelynek meghatározhatatlan, de a többi purpurával valószínűleg azonos mennyisége egy márkába került. Ez a fajta bíbor csupán egyszer szerepel a jegyzékben. Szintén csak egyszer szereplő bíborfajta a „*purpura de Mediolano*“, azaz milanói bíbor, 2 márkás árban. 3 márkás minőség kettő is van, az egyik a „*purpura deaurata*“, azaz aranyozott bíborszövet, a másik a „*purpura que dicitur atabit*“, azaz atabitnak nevezett bíborszövet.

További minőségek: A „*purpura de lana piscium*“, amely valószínűleg a használt festékanyagról kapta elnevezését: ára 4 марка, míg másik helyen, mint „*purpura de piscibus*“ szerepel, itt azonban 5 márkáért. Ugyancsak 5 марка az ára a „*purpura deaurata de Melan*“-nak, a milánói arannyal átszőtt bíbornak. Következő minősége: a „*purpura transmarina*“, a valószínűleg keleti származású bíbor, 6 márkáért és a négyszer szereplő igen problematikus származású „*purpura tartarensis*“, amelynek ára 7 марка. Ennél már csak két drágább, 10 márkás minőség van, a „*purpura transmarina quae dicitur imperialis*“, a császárinak nevezett tengerentúli bíbor, másnéven „*purpura imperialis*“ és a „*purpura deaurata transmarina*“.

Többször szerepel a „*samitus*“, azaz bársony. Valószínűleg mindig azonos, de megállapíthatatlan mennyiségben s azonos minőségben. Ára kivétel nélkül 4 марка. Igen sokszor szerepelnek a különböző fajtájú és elnevezésű „*scindatus*“-ok. (Többször „*cindatus*“-nak írva.) A különféle előfordulások: a közönséges „*scindatus*“, amelyből három pecia, azaz darab 2 márkába kerül, a „*scindatus resortii*“ 1.5 márkás árral, másutt viszont „*scindatus de resortii*“ néven 3 márkás árral szerepel. A „*scindatus pro sorratra*“-nak (?) darabja 1.5 márkába kerül s körülbelül ugyanannyi az ára a hasonló elnevezésű, de kiemelten luccai származású „*scindatus*“-nak. Egy márkás áron szerepel az úgynevezett „*scindatus vergulatus*“. Egészen külön kell említenünk a 15. tételt, amely szerint három „*cultra de scindato*“ 8 márkába kerül. A „*cultra*“ szó jelentése ugyanis igen kétséges.

A „gancy“-nak nevezett textílfélének darabja 9 márkába kerül, míg rőfje meglehetősen változatosan, nagy átlagban azonban körülbelül $\frac{1}{4}$ márkával van számlázva. Hasonló fajtájú textíli lehetett a „gansitus“-nak nevezett, melynek 4 márká az ára.

Ritkábban szerepel a jegyzékben a „pannus“, azaz szövet, egy darab és hat rőf hat márkáért, másutt tizenhat rőf, valószínűleg 2.5 márkáért, egy 130 márkás tételben pedig bíborszövetekkel keverve, ismeretlen mennyiségben.

A „syndonus“, azaz gyöles kétszer fordul elő, azonban mindkét esetben más árukkal, bíborral, ill. szövettel keverve, ismeretlen mennyiségben.

A textíliakkal szemben már jóval kisebb értéket képviseltek az ötvös munkák. Leggyakrabban az ötvöstárgyak közül öveket vásárol a király ezüsből és aranyból, igen különböző árban. A legolcsóbb ezüsből, illetve ezüstötvözetből (argentum boxe) készült öv 7 fertóba, 1, illetve 1.5 márkába kerül. A nagyobbértékű ezüstöveknek a fémsúlyt is közli a jegyzék; így igen jól következtethetünk arra, hogy a súlyértéken felül mennyit számít a kereskedő a kidolgozásért. Egy 4.5 márká súlyú öv ára 7 márká, 4 márká súlyúé 6 márká, 11 márká súlyúé 17 márká, 6 márká és 1 uncia súlyúé 9 márká. A nyersfémme szemben tehát körülbelül 30% az árkülönbség. Két, összesen 11 márká súlyú zománcöv ára 16 márká; ugyanennyibe kerül két másik is, azonban súly-megjelölés nélkül. Egy aranyszálakból szőtt öv ára 10 márká.

Az ékszerek csoportjában többször szerepelnek gyűrűk is. Legolcsóbb a mindössze 0.5 márká árú, ezüstöntvényből készült gyűrű (anulus boxe). Két tételben szerepelnek körülbelül 1 márkába kerülő aranygyűrűk. Másutt egy 2 márkás aranygyűrűvel találkozunk, míg egy „anulus aureus de palax“ 10 márkába kerül.

Két arany fejék szerepel a számlában 20, illetve 40 márkáért, három tételben öt nyaklánc, ezek egyike aranyból 12 márkáért, kettő 15 márkáért a készítési anyag megnevezése nélkül, végül kettő aranyból 34 márkáért. Egy ezüst kehely 6, egy arany kereszt pedig 3 márkába kerül.

Vásárol a király féldrágaköveket is, valószínűleg csiszo-

latlan állapotban, amelyeket aztán idehaza esiszoltatott be valamilyen ékszerbe. A féldrágaköveket súly szerint számlázza a kereskedő; 1 márka és 3 uncia 16 márkába kerül, $\frac{1}{2}$ márka súly pedig hét márkába. Bár a féldrágakövek fajtája nem állapítható meg, értékük körülbelül azonos lehet az aranyértékkel.

Az előző két csoporttal szemben elenyészően csekély összeget képviselnek a szőrmefajták, mindössze 53 márkát. A szállított szőrmék legnagyobbbrészt menték ismeretlen nemesprém-ből, csupán egyről tudjuk, hogy hermelinprémből készült. Ennek 10 márka az ára, míg a többieké átlagban 5. Szállít a kereskedő két rókaprémet is, 2 márkáért.

Külön csoportot alkotnak a jegyzéknek azok a tételei, melyekről nem lehet megállapítani, milyen áruk rejtőznek mögöttük. Kivétel nélkül nem a király személye, vagy az udvar használatára rendelt árukról szólnak, hanem olyanokról, amelyeket a király, illetve a király megbízottja, magánszemélyek, egy esetben kifejezetten a kunok részére rendelt. Az e tételcsoportban számlázott áruk között esetleg olyanok is vannak, amelyeket magánszemélyek rendeltek meg a kereskedőnél, de később a király vállalta a tartozás kiegyenlítését. E tételcsoport összege 128 márkát tesz ki.

Az utolsó csoportba azokat a tételeket vettük fel, amelyek tanúsága szerint a király minden valószínűség szerint készpénzt vett fel a kereskedőtől, vagy utasítást adott, hogy a kereskedő bizonyos összeget adjon át valamely magánszemélynek, vagy magára vállalta egy magánszemélynek készpénztartozását. Végül ebbe a csoportba vettük fel a vásárlások utolsó tételét, amely az előző vásárlásnál fennmaradt 3 márkás adósságot tartalmazza.

Mélyebb betekintést s általánosabb képet kapunk az udvar luxusszükségleteiről, ha az egyes csoportokat százalékos arányukban is egymás mellé állítjuk. E szerint

a textiliák százalékaránya	— — — —	kb. 54%
az ötvöscikkek százalékaránya	— — — —	kb. 18%
a szőrmék százalékaránya	— — — —	kb. 4%
az ismeretlen áruk százalékaránya	— —	kb. 9%
a készpénzszolgáltatások százalékaránya		kb. 15%

100%

Figyelman kívül hagyva a készpénzszolgáltatásokat, az ismeretlen csoportba tartozó cikkeket pedig az ismertek között arányosan osztva el, arra az eredményre jutunk, hogy a textiliák a behozott cikkeknek kb. 70 százalékát, az ötvösművek kb. 25 százalékát s a szőrmék kb. 5 százalékát képviselték. A textiliák behozatali százalékaránya érdekes módon nagyjában meg egyezik a XV. században Pozsonyon keresztül importált textiliáknak az összbehozatalban elfoglalt százalékarányával. Megállapíthatjuk tehát, hogy Magyarország gazdasági életének alapvető és egészen a világháború kitöréséig érvényes jellemzőes vonásai, amelyek közül a legszembeötlőbb a luxuscikkek és különösen a finom textiliák nagyarányú behozatala volt, már a XIII. század első felében a későbbi századokkal nagyjából egyező módon érvényesültek. Finom és különleges textilneműeket a magyar ipar egészen a legújabb korig nem készített, s középkorból fennmaradt városjogaink is azt mutatják, hogy a posztókészítők és az egyéb textiláruk előállítói a többi iparosokkal szemben meglehetősen alantas helyzetben voltak. További megállapításunk az, hogy a XIII. században szállított textilneműek nemcsak százalékarányukban egyeznek meg a XV. században szállítottakkal, hanem fajtáikban is. A pozsonyi harmincadkönyv által fenntartott textilnevek jórészükből egyeznek a IV. Béla-féle jegyzék textilelnevezéseivel.¹

Egyéb cikkek, így főképpen az ékszerek szállítása mutatja, hogy Magyarországon a XIII. században sem tudott a hazai iparosréteg a szükségletnek mennyiségileg és minőségileg eleget tenni, s bár a királyi udvarnak kétségtelenül módjában lett volna a szükséges luxuscikkeket Magyarországon beszerezni, velencei kereskedőtől vásárolja meg azokat. Ez a mellett tanúskodik, hogy a külkereskedelmi forgalom már ebben a korban sem volt kizárólagosan kiegészítő jellegű. Lényegében tehát már a XIII. század első felében megfigyelhetjük a magyar külkereskedelemnek azokat az alapvető tulajdonságait,

¹ V. ö. Kováts Ferenc: Nyugatmagyarország áruforgalma a XV. században. A pozsonyi harmincadkönyv alapján. Budapest, 1902., valamint ugyanettől a szerzőtől: A magyar arany világtörténeti jelentősége és kereskedelmi összeköttetések a nyugattal a középkorban. Kny. a Történeti Szemle 1922. évfolyamából 24. l.

amelyek annyira jellemzőek a későbbi, így a XV. és XVI. századokra.

Semmiesetre sem lehet érdektelen a jegyzék összegét a középkor standardértékére, ezüstre átszámítani. Ha feltételezzük, hogy a kereskedő számláját magyar ezüstpénzben állította ki, márpedig ezt joggal tehetjük, mert nem valószínű, hogy az udvar kifizetései idegen valutákban történtek volna, úgy a kor legáltalánosabban használt magyar pénzének, a 233.3533 grammos úgynevezett Béla király márkájának mindennapi forgalomban használatos súlyát, 210.018 grammot véve alapul, a jegyzék összege 331.7717 kg ezüst volt.

Végül számításaink befejezéseül jónak látjuk a jegyzék összegének átszámítását aranypengőre, illetve mai vásárlóértékre. Elfogadva Hóman Bálint megállapítását, aki az arany és ezüst értékarányát az egész XIII. században 10:1-re teszi,¹ nem nehéz megállapítanunk, hogy a számla összege aransúlyban 31.1771 kg arany volt. Tudva azt, hogy egy kilogramm aranyból 3800 aranypengőt vernek, megállapíthatjuk az aranypengőértéket, amely így kb. 118.474 pengő lehetett. Ebből most már kiszámíthatjuk az ideális papírpengőértéket, oly módon, hogy a font értékcsökkenését figyelembe véve, 30%-ot, azaz 35.534-et hozzáadunk az aranypengő összeghez. Az eredmény 154.007 pengő. Ez tehát a vásárlások összege ideális papírpengőben. Figyelembe véve azonban, hogy a pénz vásárlóértéke a középkorban ötször, illetve hatszor magasabb volt, mint ma, nem sokat tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a számla végösszege mai vásárlóértékben 770—900.000 pengő volt.

Az előző számításokhoz hasonlóan kiszámíthatjuk az egyes tételes csoportok értékét is aranyban, illetve aranypengőben és mai vásárlóértékben. A textiliák csoportjának értéke aransúlyban 16.8949 kg, aranypengőben 64.280.76, mai vásárlóértékben kb. 420.000 P. Az ékszerek csoportjának értéke aransúlyban 5.5812 kg, aranypengőben 21.208.56, mai vásárlóértékben kb. 138.000 P. A szőrmék csoportjának értéke aransúlyban 1.1131 kg, aranypengőben 4229.78, mai vásárlóértékben kb. 27.000 P. Az ismeretlen áruk csoportjának értéke aransúlyban 2.6822

¹ V. ö. Hóman: Magyar pénztörténet, 481. l.

kg, aranypengőben 10.215.16, mai vásárlóértékben kb. 66.000 P. A készpénzkielcsönök csoportjának értéke arany súlyban 4.8934 kg, aranypengőben 18.549.92, mai forgalmi értékben kb. 112.000 P.

A királyi udvar által teljesített kifizetések ismertetésénél sokkal könnyebb dolgunk volt. Mindössze hat tétel tartalmaz kifizetést. Ezek a kifizetések összességükben 736 márkát tesznek ki. A kifizetések összege tehát arany súlyban 15.4543 kg-ot, aranypengőben 58.926.34 aranypengőt, mai értékben kb. 383.000 pengőt tesz ki. Egyébként a jegyzéknek második része számunkra összehasonlíthatatlanul kevésbé jelentős adatokat tartalmaz, mint a vásárlásokat felsoroló első rész. Legfeljebb az utolsó két tételből vonhatunk le fontosabb külkereskedelm-történeti következtetéseket. Ugyanis a kereskedő 250 márkát nem vert pénzben, hanem magyarországi ezüstben vesz fel. Ez azt bizonyítja, hogy az 1217. évi egyezmény megállapításain túlmenően is szállítottak a velencei kereskedők Velencébe magyar nemesfémeket, hiszen az ezüst nem szerepel az egyezményben vámentesnek megállapított cikkek között.

További 60 márka kifizetése sóban történik. Készpénzben tehát a kereskedő 426 márkát vett fel. Ebből 90 márkát a befolyt adó terhére Benedek prépost fizetett ki neki, 60 márkát magister Lodomerius, 260 márkát pedig magister Andreas. Habár a kifizetésekből bizonyos következtetéseket lehetne levonni középkori államháztartásunk gyakorlati adminisztrációjára vonatkozóan, mégis túlságosan merészsnek tartanám néhány, ennyire szűkszavú adat birtokában általánosító véle-ményt nyilvánítani.

A vásárlások és kifizetések végösszegét értékelve azonban nem nehéz arra a meggyőződésre jutnunk, hogy a királyi háztartás szilárd anyagi alapjait II. Endre könnyelmű uralkodása sem tudta megrendíteni. Ha a jegyzékben felsorolt vásárlásokat összhangba hozzuk azzal a kimutatással, amelyet III. Béla bevételeiről a francia királyi udvarba küldött, véle-ményünk még inkább alátámasztható. Ha IV. Béla aránylag rövid idő alatt ekkora értékű luxuscikkeket tudott egy kereskedőnél vásárolni, akkor ezt a tényt érvként kell elfogad-nunk annak bizonyítására, hogy a magyar királyi jövedelmekre

csak az egymást követő tatár támadások mérték az első súlyosabb csapást. A jegyzék tehát Magyarország középkori gazdagságának egyik újabb, ékesen szóló bizonyítéka.

A jegyzékkel kapcsolatban egyébként fel kell hívnunk a figyelmet arra a körülményre, hogy az abban említett cikkek igen különböző származásúak, így milanóiak, luccaiak, részben pedig a Levante termékei. Ez a körülmény mutatja, hogy Velence nemcsak saját termékeivel kereskedett hazánkban, hanem mintegy gyűjtőhelye volt a különféle eredetű luxuscikkeknek, amelyekkel aztán közvetítő kereskedelmet folytatott. Ez igen természetes is, mivel Magyarország az olasz városok közül ebben a korban kimutathatóan úgyszólván csak Velencével állt szorosabb kereskedelmi kapcsolatban. A XIV. század második felében, amikor Magyarország összeköttetései jelentősen kibővültek, természetesen megváltozott a helyzet.

A jegyzék egyes tételeiből, végösszegéből levonható tanulságok alapján igen éles képet nyerhetünk IV. Béla udvarának életéről, amelyet eddig a források hiánya sűrű függönyvel takart el előlünk. Eddig is köztudomású volt, hogy a IV. Béla trónralépése és a tatárjárás közötti évek a XIII. századi Magyarországnak talán legzavartalanabb és legnyugodtabb korszaka voltak. A király, szakítva apjának könnyelmű és a királyi javakat elfecsérlő politikájával, kíméletlen szigorral szerezte vissza az apja által eladományozott királyi birtokokat s rövid idő alatt sikerült reorganizálnia a királyi jószágokat.¹ Ugyanekkor az általános fényűzési igények is erősen megnövekedtek, hiszen a XIII. század első fele az európai lovagkor történetének egyik legjellemzőbb fejezete. Tudjuk azt is, hogy IV. Bélának igényei kielégítésére még a reorganizált patrimonium sem hozott elég jövedelmet s kénytelen volt — bár bizonyos fenntartással — apjának régi politikájához, a regalejogok bérbeadásához folyamodni.² Nagy általánosságban eddig is tudtuk, hogy Béla udvara mindenben megfelelt azoknak a külsőségeknek, amelyek kötelezőek voltak egy lovagkori uralkodó számára. Ennek a pompának fénye azonban eddig csak hal-

¹ Hóman—Szekfü i. m. I. 518—519. l.

² U. o. 519. l.

vány körvonalaiban élt előttünk; elszórt emlékekre voltunk kénytelenek támaszkodni, hogy rekonstruálni tudjuk a királyi udvar életét. Az ismertetett emlék mintegy tudatosítja és világossá teszi előttünk az udvarnak eddig csak sejtett életét s ilyenkor tapasztalhatjuk igazán, hogy a multnak legridegebb, pusztán száraz adatokat közlő forrásából is sokszor mennyi életteli részletet meríthetünk.

A jegyzék ismertetésével kapcsolatban még egy teendőnk lehet. Az apró adatok mozaikköveiből ugyanis meg lehet konstruálni annak a velencei, vagy zárai kereskedőnek alakját, aki IV. Béla udvarának a luxuscikkeket szállította. Bármily szűkszavúak is a jegyzék tételei, mögülük elötünik egy kereskedőnek, a XIII. század oly kevésbé ismert kereskedőjének egyénisége. Kísérjük meg néhány vonással jellemezni ezt a kereskedőegyénséget és annak tevékenységét.

Wulam, vagy Vilam, a magyar udvarnak szállítója (a jegyzék nevének még két változatát tartotta fenn Wullamy és Wylam formában) ¹ a jelek szerint úgyszólván állandóan a király udvarában tartózkodik, sőt elkíséri az udvart annak utazásaira is, hogy mindig rendelkezésre állhasson. Igyekszik teljesíteni minden kívánságot s nem ragaszkodik kizárólagosan kereskedő foglalkozásához, hiszen, mint a jegyzékből kiderül, szívesen áll rendelkezésre az udvar népének, sőt magának a királynak is, kisebb-nagyobb kölesönökkel. Wilam annyira belső tagja a királyi udvarnak, a jegyzék az udvar belső ügyeinek oly aprólékos ismeretét tükrözi, hogy Soranzo szinte joggal teszi fel, hogy kereskedőnk azonos az ebben az időben szereplő Willermus királyi főlovászmesterrel. ² Később persze maga is elejti ezt az egyébként egyáltalán nem valószínű feltevést. ³

¹ A név kétségtelenül azonos a mai Vilmos névvel. Az Árpád-kori okleveles gyakorlatban a következő változatokban fordul elő: Wyllam, Guilelmus, Guillermus, Vaylermus, Wylhalmus, Wilhelmus, Villermus, Wylmos. L. Szentpétery i. m. 573. l.

² Vilmos mint főlovászmester, a királyi udvar méltóságai között abban a két oklevélben szerepel, amelyet IV. Béla király trauai tartózkodása alatt adott ki s amelyekben a trauiak kiváltságait erősítette meg. L. Szentpétery i. m. 215–216. l.

³ Soranzo i. m. 348. l.

Ezeket az adatokat figyelembe véve, lehetetlen nem éreznünk, hogy a jegyzékből, minden szárazsága és szükséztávúsága ellenére, szinte új levegő árad, a kezdődő olaszországi korakapitalizmusnak a szelleme, amely teljesen átalakította az addig szűk keretek közé szorított egyoldalú kereskedőegyénségeket s új típust hoz létre, a vállalkozókereskedő típusát, aki már teljesen a gyakorlatiasság embere, nem zárkózik be kereskedői működésének előre elgondolt keretei közé s egyedüli szempontja, hol van remény keresetre és meggazdagodásra. A nagy renaissance-bankároknak, de a nagy renaissance-condottiereknek is előfutárjai ezek a XIII. századi olasz kereskedők. Velencében ekkor már teljesen kialakult ez a típus. Magyarországon azonban úgyszólván ez az első megnyilatkozása a nyugati korakapitalista szellemiségnek. A magyar király részére történt szállítások tényén s azok tárgy- és összegszerű meghatározásán kívül ennek a kereskedőtípusnak első magyarországi felbukkanása a legfigyelemreméltóbb és legszámottevőbb következtetés, amelyet a velencei levéltárban levő jegyzékből meríthetünk.¹

*

A IV. Béla vásárlásait megörökítő jegyzék után hosszabb ideig semmiféle olyan emlékekkel nem rendelkezünk, amely az olasz-magyar gazdasági összeköttetések folytonosságát bizonyítaná. Kevéssel IV. Bélának a jegyzékben megörökített vásárlásai után rászakadt Magyarországra a tatárjárás csapása, amely megsemmisítette a királyi udvar gazdagságát és a királyi udvar erőit hosszú időn keresztül elsősorban az ország újjáépítésére kötötte le. Újabb történetírásunk hajlamos arra, hogy a tatárjárást, minden pusztítása ellenére, csak múló epizódnak fogja fel, amely után a romokat hamarosan eltakarították. Az

¹ E helyen természetesen csupán a jegyzék gazdaságtörténeti jelentőségével foglalkoztunk, figyelmen kívül hagyva a nyelvészeti, művelődés- és művészettörténeti problémákat. A jegyzékkel művészettörténeti szemszögből foglalkozott, e sorok írójának szóbeli felvilágosításai alapján, még annak magyarországi közzététele előtt: Gerevich Tibor: Magyarország románkori emlékei. Budapest, 1938. 240. és 242. l., valamint Hlatky Mária: A magyar gyűrű. Budapest, 1938. 49—50. l.

olasz gazdasági kapcsolatokra vonatkozó adatok teljes megszakadása ennek az ellenkezőjét bizonyítja.

A kapcsolatok megszakadásának másik oka kétségtelenül az a feszült viszony volt, amely IV. Béla és Velence között fennállt, hiszen Velence kihasználta a tatárjárás által meggyöngyölt magyar hatalom szorult helyzetét s arra kényszerítette IV. Bélát, hogy forma szerint is lemondjon a dalmát városokról. Végül kétségtelen, hogy a IV. Béla halálát követő és mindegyre erősödő anarchia és a közbiztonság csökkenése mindjobban elriasztotta a velencei kereskedőket attól, hogy Magyarországra jöjjenek.

A tatárjárás és III. Endre uralkodása között csupán egy olyan adattal rendelkezünk, amely azt bizonyítja, hogy velencei kereskedők ebben a korban is ellátogattak hazánkba. Ez az adat egyik Magyarországra jött velencei kereskedő kirablásával van kapcsolatban.¹ Kőszegi Henrik kirabolt egy Blanchus Roger nevű velencei kereskedőt, akinek vesztesége lovain és felszerelésén kívül 336 márka volt. A király kötelezte Kőszegi Henriket, hogy a kereskedő kárát térítse meg, s amikor Henrik vonakodott a kárt megtéríteni, a köztársaság Csák Máté nádorhoz fordult, kérve őt, járjon közbe, hogy a kereskedő megkapja az őt megillető kártalanítást.

Ettől az egyetlen adattól eltekintve, semmiféle nyomunk nincs arról, hogy velencei vagy más olasz városból származó kereskedők Magyarországra jöttek volna, hogy itt kereskedelmi tevékenységet folytassanak.

Egészen más elbírálás alá tartoznak azon olaszok, akik végleges megtelepedés céljából jöttek Magyarországra.

Történettudományunknak egyik sokszor tárgyalt és gyakran visszatérő problémája középkori városi lakosságunk nemzetiségének kérdése. Arra a feltevésre, hogy a magyar városok lakosságának a bevándorolt olaszok lényeges elemét alkották, a vicus latinorum-ok fennállásán és az oklevelek által megőrzött olasz polgárneveken kívül elsősorban Rogeriusnak a tatárjárást leíró munkája adott alapot, aki Esztergomra vonatkozóan a következőket írja: „Hungari vero et Francigene ac

¹ A. Ű. O. XII. 262. l.

Lombardi qui quasi erant domini civitatis“.¹ Rogeriusnak ez a megjegyzése bátorítja fel Szalay Józsefet arra az állításra, amely szerint az olaszok Esztergom lakóinak „vezérelemét“ képezték.² Ugyancsak Szalay ugyanebben az értekezésében így ír: „Legmíveltebb és leggazdagabb elemét képezék a városi lakoságnak az olaszok, kik nagy számmal a főkereskedelmi központokon, kisebb számmal azonban szerte az egész országban lakának elsősorban, mint kereskedők“.³ Bár ezt Szalay nem hangsúlyozza, szavaiból kitűnik, hogy ő az összes latinusokat hajlandó olaszoknak tartani. Nézete, a nélkül, hogy azt bővebben megvizsgálták volna, átkerült tudományos közvéleményünkbe s hosszú ideig fennállott az a vélemény, hogy a vicus latinorum-ok az olasz kereskedők letelepedési helyei voltak.

Szalay nézetével homlokegyenest ellenkező véleményt csak Auner Mihály képvisel tudományos irodalmunkban, aki egész meggyőződésével azt hangsúlyozza, hogy a latinusok legnagyobbbrészt nem olaszok, hanem vallonok voltak. E felfogását elsősorban azzal a megállapítással igyekszik bizonyítani, hogy a latinusok földrajzi eloszlása s az egyes városokban való megtelepedése szigorúan követte azt a vonalat, amely a középkorban Közép- és Délnémetországból Magyarország felé vezetett.⁴ Auner szerint a XIV. század előtt nem lehet jelentősebb olasz településről beszélni. Hiba lenne tehát a latinusokat az olaszokkal azonosítani, vagy azt állítani, hogy a vicus latinorum-ok lakóinak jelentős része betelepült olasz volt.

Schünemann Konrád a délkeleteurópai városok keletkezéséről szóló németnyelvű munkájában az esztergomi polgárok XIII. századból fennmaradt neveiből próbál a város nemzeti-ségi viszonyaira következtetni.⁵ Háromszázhatvan névet ele-

¹ Endlicher: *Rerum Hungaricarum monumenta* Arpadiana. Sangalli 1849. 291. l.

² Szalay: *Városaink nemzetiségi viszonyai a XIII. században*. Századok, 1880, 546. l.

³ U. o. 554. l.

⁴ Auner Mihály: *Latinus*. Századok, 1916. 39. l.

⁵ Schünemann: *Die Entstehung des Städtewesens in Südosteuropa*. Südosteuropäische Bibliothek, I. é. n. 97—114. ll.

mez, amelyek közül szerinte 111 francia (vallon), 86 német, 27 magyar és szláv, 5 olasz és 130 meghatározhatatlan. Schünemann legfőbb célja azonban az, hogy a német elem túlnyomóságát kimutassa s eljárását igen sokan önkényesnek minősítették. De amennyiben el is fogadnók Schünemann névelemzését, rá kell mutatnunk arra, hogy a szerinte meghatározhatatlan nemzetiségű 130 polgár között igen nagy számban lehettek olaszok is. Viszont abban igazat kell adnunk Schünemann nézetének, hogy túlzott állítás az, amely szerint a XIII. században Esztergomban olaszok alkották az uralkodó réteget. Semmi nem bizonyítja azonban, hogy az Esztergomban megtelepedett olaszok csak speciális okokból vették fel az esztergomi polgárságot, mint Schünemann állítja, mert a király pénzverői voltak. Kövér Tamás és Landinus azért lettek véleménye szerint Esztergom polgárai, mert ez üzleti működésüket megkönnyítette.¹ Olasz pénzverők ebben a korban Európának úgyszólván minden államában működtek, azonban sehol nem tapasztaljuk, hogy működésüket csak akkor gyakorolhatták, ha lemondtak eredeti polgárságukról és felvették új hazájuk és letelepedési helyük polgárságát. Éppen ellenkezőleg. Az angol király olasz származású pénzverői egész működésük alatt hangsúlyozták firenzei voltukat.

XIII. századi városaink nemzetiségi megoszlását illetően Hóman Bálint felfogása képviseli a józan és tudományos közép-utat. Hóman Bálint nem tagadja, hogy városaink lakosságának olasz eleme nem annyira számánál, mint inkább súlyánál fogva volt jelentős és megállapítja, hogy olaszok hazánkban a délvideket kivéve nem nagyobb csoportokban, hanem egyenként települtek le. Legnagyobb számban Esztergomban, Székesfehérváron és Budán telepedtek meg, ahol beleolvadtak a vicus latinorum és a contrada latina regalis latinfajú lakosságába.² Ez a beolvadás teszi lehetetlenné, hogy a vicus latinorumok olasz elemét a többi latinfajú lakosságtól elkülönítsük. Ugyanaz a helyzet tehát Magyarországon is, mint Lengyelországban,

¹ U. o. 115. l.

² L. Hóman Bálint: A magyar városok és a polgári osztály kezdetei. H. B. munkái. I. Magyar középkor. Budapest, 1938. 487. l., valamint ugyanettől a szerzőtől: A magyar városok az Árpádok korában. Budapest, 1908. 48. l.

ahol a Gallicus, Romanus és vallon-név mögül lehetetlen kihámozniunk a valódi nemzetiséget.

A XIII. századból valóban igen kevés Magyarországon megtelepedett olasznak a nevét tartotta fenn az okleveles anyag. Ezek közül a legfontosabb személy kétségtelenül Archinus kamaraispán volt, aki valószínűleg még a tatárjárás előtt lépett a királyi udvar szolgálatába s akinek IV. Béla 1249-ben, amikor már esztergomi polgár volt, de mint az oklevél hangsúlyozza, „nacione Venetus“, birtokot adományozott.¹

Ugyancsak fenntartotta az okleveles anyag, Kövér Tamás, Thomas Pinguis velencei kereskedő nevét, aki szintén felvette az esztergomi polgárságot s aki kezdetben nagy vagyont szerzett s Esztergomban több ingatlannak birtokosa volt, de később zálogba vetette és eladta azokat. Bár a vele kapcsolatos adat 1299-ből származik, feltételezhetjük, hogy III. Endre uralkodása előtt került Magyarországra.²

A Budán megtelepedett olaszok közül Paulus Venetus nevét ismerjük, aki valószínűleg szintén már hosszabb időt töltött Magyarországon, amikor 1304-ben egyházi célra nagyobb adományt tett. Mindenesetre tekintélyes polgár volt. Az általa adományozott kolostor más támogatói Károly király és János óvári comes voltak.³

Fel kell tételeznünk, hogy a Magyarországon megtelepedett olaszok száma sokkal nagyobb volt, mint azt az okleveles anyag elárulja. Erre mutat egyébként Rogerius Carmen miserabile-jének megjegyzése is. Hiszen, ha Rogerius olasz léte némi elfogultsággal is szemlélte a Magyarországon megtelepedett olaszok működését és jelentőségét, kétségtelennek látszik, hogy állításában volt némi igazság is.

E munka szempontjából igen nagy jelentőségű volna annak eldöntése, mennyiben segítették elő a Magyarországon megtelepedett olaszok az olasz-magyar kereskedelmi kapcsolatok fejlődését. A XIV. században, mint látni fogjuk, elsősorban azzal a céllal telepedtek le olaszok hazánkban, hogy

¹ Knauz: Monumenta episcopatus Strigoniensis I. 379. l. és Fejér: Codex diplomaticus IV. 2. 59. l.

² Knauz: i. m. II. 458. l.

³ Fejér C. D. VIII. 1. 174. l.

szülővárosuk és Magyarország között összeköttetést létesítsenek, hogy egy vagy több cég érdekeit képviseljék. Fel kell tételeznünk, hogy ez a XIII. században is így volt. Az emlékek azonban ezt nem bizonyítják. Míg a XIV. században Magyarországra jött kereskedő csak a legritkább esetben vette fel az esztergomi és budai polgárjogot, hanem megmaradt szülővárosa polgárának, aki Magyarországot ideiglenes működési területnek tekintette. A XIII. században Magyarországra jött olasz, ügylátszik, véglegesnek tekintette kivándorlását, itt szerzett polgárjogot, ingatlanokat, egyszóval teljesen elszakadt hazájától. Az adatok tehát azt mutatják, hogy a XIII. században hazánkban megtelepedett olaszok elsősorban itt Magyarországon folytattak kereskedelmet, kötöttek pénzületeket, de nem álltak szorosabb összeköttetésben szülőföldjükkel, az olasz-magyar gazdasági kapcsolatok szövődését tevékenyen tehát nem segítették elő. Kivételek természetesen lehettek, egészen biztosan voltak is, de ezeknek kimutatása a rendelkezésre álló forrásanyag alapján lehetetlen.

Mivel azok az olaszok, akiket az okleveles anyag említ, vagyonuknál és befolyásuknál fogva kétségtelenül az olasz kolóniáknak kiemelkedő tagjai voltak, az ő vagyoni helyzetük, valamint a közéletben való elhelyezkedésük nem jogosít fel bennünket arra, hogy helyzetükből a többi Magyarországon megtelepedett olasz helyzetére vonatkozóan mélyebb következtetést vonjunk le, vagy szabályként állítsuk fel az elvet, hogy minden Magyarországon megtelepedett olasz feladta eredeti polgárságát.

*

Az Árpádház utolsó „aranyágacsájának“, III. Endrének uralkodása nem hoz alapvető változásokat az olasz-magyar kapcsolatok terén. Bár neki aligha voltak politikai jellegű ellentétei a velencei köztársasággal, hiszen Velencében nevelkedett s trónra kerülését is nagyrészt Velencének köszönhette, azonban a kapcsolatok nagyarányú fejlődését hiába várjuk uralkodásától. III. Endre uralkodásának túlnyomó része a trón biztosításával telt el s a kor közbiztonsági viszonyai sem voltak alkalmasak arra, hogy a külföldi kereskedők Magyarországon jövedelmező és zavartalan kereskedést folytassanak.

A III. Endre kíséretében Magyarországra jött olaszok között aligha voltak kereskedők, inkább lovagok, akik a király szolgálatába szegődtek. Ezek közé tartozhatott az a magister Geuchto, aki a firenzei Ciprianusok családjából származott s akit a király a trón elfoglalása idejében szerzett érdemei elismeréseként 1300-ban birtokkal ajándékozott meg.¹

Annak ellenére, hogy rövid uralkodása nem nyújtott III. Endrének módot, hogy az olasz gazdasági kapcsolatokat műveltségéhez és családi hagyományaihoz méltóan ápolja, uralkodásának utolsó évéből származik egyetlen adatunk, amely komolyan annak a feltevésnek javára szól, hogy az olasz államok nemesfémszükségletük jelentős részét Magyarországon szerezték be, illetve pénzverésükhöz Magyarországon bányászott aranyat használtak fel. Petrus Bonzano de Tervisio, aki a magyar király érdekeit a római kúriában képviselte s aki egyúttal a jelek szerint az uralkodó politikai informátora volt, 1300-ban értesítette a királyt, hogy a gondjaira bízott aranyat eljuttatta Firenzébe s ott 4500 florenusért eladta a Mozzi bankháznak. A király megbízottja ugyanakkor a 4500 florenust letétbe helyezte ugyanennél a bankháznál s megnyugtatta a királyt, hogy a pénzt jó kezekre bízta, mert a Mozzi-ház a firenzei bankházak közül az egyik legmegbízhatóbb, amely a pápai kúriával is állandó összeköttetésben áll.²

Ugyanebben az évben halt meg III. Endre. Az olasz kapcsolatok további kiépítésére már nem kerülhetett sor. A király uralkodásának korából származó egyetlen olasz gazdasági összeköttetést bizonyító emlékekkel lezárult az általunk tárgyalt kapcsolatoknak első korszaka, az Árpádkor. Amikor az Anjouk magyarországi uralmának megszilárdultával a kapcsolatok újult erővel indultak meg, az olasz-magyar kereskedelmi összeköttetések formálódásában vezérszerepet kaptak azok a kereskedő-bankárok, akiknek első képviselője éppen III. Endre aranyeladásával kapcsolatban bukkan fel: a firenzeiek.

¹ Hazai Okmánytár VIII. 403. l.

² Monumenta Slavorum meridionalium III. 434. l.: „... Regi Hungariae Petrus Bonzano de Tervisio, in romana curia eius devotus procurator et serviens . . . aurum quod mihi dedisti, vendidi Florentie quatuor millibus et V centum florenis auri, quos omnes deposui Florentie penes illos de societate de Mosis de Florentia, que est una de melioribus dicionibus et fidelioribus societatibus...”

III.

Az Árpádház kihaltát új fejezet kezdetének szokás tekinteni Magyarország történetében. Mélyebb meggondolás azonban arra a meggyőződésre vezethet bennünket, hogy nem anyyira az Árpád-ház kihalta, mint az Anjou-ház megszilárdulása tekinthető jogosabban új korszak kezdetének. Abban a tizenkét évben, amely III. Endre halála és Károly Róbert végleges trónralépése között eltelt, folytatódott az az anarchisztikus állapot, amely — néhány rövid évtől eltekintve — Magyarország belső helyzetét a XIII. század utolsó évtizedeiben jellemezte. A trónkövetelők harca, az ellenkirályok váltakozása, a helyi kényurak zsarnoksága és fosztogatási hajlandósága teljesen megszakította a III. Endre uralkodásának utolsó éveiben újjáéledni készülő olasz, elsősorban velencei kapcsolatokat. Az ország a belső züllés szomorú állapotába került s a közbiztonság oly nagyot hanyatlott, hogy nemigen akadhatott külföldi kereskedő, aki meg merte volna a magyarországi utazást kockáztatni. Ez az állapot jó egy évtizeden keresztül tartott. Magyarolasz közvetlen kereskedelmi összeköttetésről természetesen nem beszélhetünk. Van azonban olyan körülmény, amelyet figyelemre kell méltatnunk. A nápolyi udvarral állandó összeköttetésben álló firenzei bankárok többször nyújtottak nagyobb összegű kölcsönt, kifejezetten azzal a rendeltetéssel, hogy a kölcsön összege az Anjou-család magyarországi céljainak elérését fogja szolgálni. Így már 1292-ben Moccia Raynaldus Martell Károlynak harminc uncia aranyat kölcsönzött Magyarországba küldött követei költségeinek fedezésére.¹

¹ Wenzel Gusztáv: Magyar diplomáciai emlékek az Anjou-korból (= A. D. E.) I. 90. I.

1295-ben II. Károly, nővére, Erzsébet részére, akit magyar királynőnek nevez, 1300 uncia kölcsönt eszközölt ki Cecco Bonnacursi és társai firenzei kereskedőknél.¹ Az Árpád-ház kihalta után folytatódik a kölcsönök folyósítása s 1305-ben a Bardi és Peruzzi bankház kötelékébe tartozó kereskedők 300 uncia aranyat kölcsönöztek Károly királynak. A kölcsön fejében Mária királynőtől egy drágakövekkel ékesített arany koronát kaptak zálogba.² A firenzeieknek a magyar trón elfoglalására adott kölcsönein kívül több olyan adatunk maradt fenn, hogy egyéb északolaszországi városok kereskedői, sőt maguk a városok is támogatták kölcsönökkel az Anjou-ház törekvéseit.³

A firenzei bankároknak az Anjouk részére folyósított, kifejezetten a magyarországi törekvéseket szolgáló kölcsönei azt a meggyőződést kelthetik bennünk, hogy a kölcsönökkel bizonyára távolabbi céljaik voltak. Hóman Bálint feltevése szerint a kölcsönöket a firenzeiek abban a reményben adták, hogy később, a magyar trón elfoglalása után az Anjouk nekik fogják áruba bocsátani a magyar aranybányaszat termékeit.⁴ De Hóman feltevésén túlmenően is könnyen elképzelhetjük, hogy a firenzeiek az Anjouk uralma alatt álló Magyarországon olyan gazdasági szerepre törekedtek, mint amilyent Nápolyban is játszottak.

Hogy feltevésünket igazoljuk, röviden ismertetnünk kell a firenzei pénzembereknek a nápolyi államban elfoglalt gazdasági tevékenységét. A firenzeiek szerepe a nápolyi gazdasági életben már a XIII. század közepétől kezdve igen nagyfontosságú volt s a firenzeiek a velenceiek és génuaiak mellett igen jelentős részt vettek ki az udvar és a főnemesség luxuscikkekkel való ellátása és általában a hitelélet terén. Szerepük azonban a XIII. század utolsó éveig nem volt túlnyomó. II. Károly kezdett a firenzeieknek különleges koncessziókat adni s szerepük Róbert uralkodása alatt jutott igazi jelentőségre. Róbert teljesen az ő kezükbe tette le az állam pénzügyeit, szinte meg-

¹ U. o. I. 121. l.

² U. o. I. 174. l.

³ U. o. I. 116—117., 132. l.

⁴ V. ö. Hóman Bálint: A XIV. századi aranyválság. Fejérpataky-émlékkönyv. Budapest, 1917.

szüntette az államkincstár szerepét. Ha a királynak pénzre volt szüksége, egyszerűen a firenzei bankárokhoz fordult, akik kölcsön formájában állottak rendelkezésére. Ezek a kölcsönök azonban soha nem kerültek visszafizetésre. A király mindig koncessziókkal fizetett.

A legkülönbébb monopóliumok kerültek a firenzeiek kezébe; így a mezőgazdasági kivitel, a pénzverés, a bányászat joga. Jellemző hatalmukra, hogy 1309-ben a Peruzziak és Bardiak ügyeit kivették a rendes bíróságok hatásköréből. A nápolyi udvarnak adott „kölcsönök“ hasznosságára jellemző, hogy a Peruzziak 1308-ban 40%-os osztalékot fizettek a ház keretében dolgozó pénzembereknek. De nemcsak a két legnagyobb ház, a Bardi és Peruzzi találta meg számításaikat. Az Acciaiuoli, Mozzi, Scali, Buondelmonti házak virágzása is nagyrészt a nápolyi üzleteknek volt köszönhető. Roberto Caggese, aki a firenzeiek vezérszerepéről pompás és színes képet fest, megállapítja, hogy a pénzügyeken keresztül a nápolyi állam politikájának irányítása is a firenzei bankárok kezébe került. A firenzeiek pénzügyi érdeke irányította a nápolyi háznak viszonyát nemcsak a többi állammal, hanem a pápasággal szemben is.¹

A magyar trón elfoglalására adott kölcsönök tehát jogosan ébreszthetnék fel bennünk azt a gyanút, hogy a firenzei bankárok Magyarországon ugyanolyan szerepet óhajtottak játszani, mint Nápolyban. Feltevésünket azonban a további események tökéletesen megcáfolják. A XIV. század első felében a firenzei, de általában az itáliai gazdasági összeköttetések rendkívül csekélyek voltak. Károly Róbert pénzügyi reformjait az itáliai módszerek ismeretében, olasz szakemberek tanácsait meghallgatva, de magyar munkatársakkal hajtotta végre. Semmi adat nem mutat arra, hogy nagy reformmunkája során — legalábbis ami a fontosabb ügyeket illeti — olaszok segítségére támaszkodott volna. Ugyanakkor meg kell állapítanunk azt is, hogy Károly Róbert csupán módszereket és elveket vett át szülőhazájától. A pénzügyi igazgatás gyakorlati megoldását semmi esetre sem tanulhatta Nápolytól, hiszen ez nem jelentett volna

¹ Romolo Caggese: Roberto d'Angio e i suoi tempi. I. Firenze, 1922. L. elsősorban 516—581. ll.

egyebet, mint hogy az ország politikáját és egész gazdasági életét uzsorások kezébe juttassa. A mondottak után a magyar trón elfoglalására adott firenzei kölcsönöket úgy tekinthetjük, mint egyszerű pénzüzleteket, amelyeket a firenzeiek nem is a magyarországi Anjoukkal, hanem a nápolyi házzal kötöttek. Semmiféle tudomásunk nincs arról, hogyan kerültek a kölcsönök visszafizetésre. Nagyon valószínűnek tarthatjuk, hogy hasonló módon, mint az a nagyszámú egyéb kölcsön, amelyet a firenzeiek nyújtottak ebben a korban a nápolyi királyságnak.

Egy további adat azt is bizonyítja, hogy a firenzei köztársaságnak, amely oly jól tudta politikáját gazdasági érdekeivel összehangolni, nem is volt szándékában közelebbi kapcsolatra lépni Magyarországgal. A rendszerint megbízható Ammirato krónikája szerint Károly Róbert már 1310-ben követeket küldött a firenzei köztársasághoz, segítségét kérve a Velence ellen indítandó háborújában. A Signoria elutasító választ adott a magyar követeknek, arra hivatkozva, hogy szövetségi viszonyban áll Velencével.¹ Az a körülmény, hogy Károly Róbert nem lépett fel erélyesen már ekkor Velencével szemben, talán részben éppen a firenzei köztársaság elutasító magatartásának volt köszönhető.

Nyilvánvaló tehát, hogy a belső harcokkal elfoglalt, még anarchiával küzdő Magyarország nem nyújtott elég lehetőséget Firenzének és általában az itáliai kereskedőknek. Nem szabad elfelejtenünk, hogy e korszak, a XIV. század első fele, az olasz gazdaságtörténetnek legfényesebb fejezete. A nápolyi összeköttetések által nyújtott lehetőségekről röviden már szóltunk. Ezeknek arányaira jellemző az a Luzzatto által említett adat, amely szerint 1322 és 1323-ban a Bardi, Peruzzi és Acciaiuoli házak nem kevesebb mint 32500 fiorinot kölcsönöztek Anjou Róbertnek.² Ugyanezekben az években a Scaliak és Acciaiuoliak körülbelül ugyanilyen összeggel segítették ki a pápát. A kúriával kötött üzletek, a tizedátutalási műveletek hatalmas lehetőségeket nyújtottak a nagy olasz kereskedőházak vagyonának növelésére. A délnémetországi, fran-

¹ Ammirato: *Istorie Fiorentine*. I. Firenze, 1647. 247. l.

² V. ö. Gino Luzzatto: *Storia del commercio*. Firenze, 1915. 259. l.

ciaországi és spanyolországi kapcsolatok hatalmas hasznót hajtottak a firenzei házaknak. Mindezek azonban eltörpülnek ama nyereségek mellett, amelyeket a firenzeieknek az Angliával, különösen az angol uralkodóházzal kötött üzletek hajtottak. Anglia és Firenze kereskedelmi kapcsolatai a XII. század utolsó évtizedeiben kezdődtek. A kapcsolatok első korszakáról igen kevés adatunk van. Az adatok akkor kezdenek sűrűsödni, mikor a nagyobb házak, így a Bardi és Frescobaldi cégek is összeköttetésbe jutottak Angliával a XIII. század második felében. 1300-ban már igen sok firenzei bankház folytatott tevékenységet Angliában, így a Cecchi, Frescobaldi, Mozzi, Bardi, Pulci, Rimbertyni, Ammannati, Ballard, Bon-signori bankházak. A firenzeiek az angol gazdasági élet minden területén nagyarányú működést fejtettek ki. 1300 körül kétszáz angol kolostor gyapjút vették át s szállították a művelt világnak minden részébe, elsősorban Itáliába és a nagy nemzetközi vásárookra.¹ A Frescobaldi cég 1304 óta az összes angliai kikötők vámját bérelte. A firenzeiek legfontosabb üzletét azonban az angol uralkodóháznak adott kölcsönök alkották. A kölcsönök fejében a firenzeiek kezükben tartották az összes állami bevételeket s valóságos monopóliumot kaptak a vám- és adójövedelmek beszedésére. A firenzei üzleti szellem megszüntette az egyes cégek között fennálló konkurrenciát; a bankházak egyetlen nagy szövetséget alkottak s e szövetség keretében bonyolították le összes angliai üzleteiket. Legnagyobb érdekeltségük a Nápolyban és a pápai összeköttetések terén is vezérszerepet játszó Bardi és Peruzzi házaknak volt.²

Az elmondottak után megérthetjük, hogy a firenzei kereskedőházak, elsősorban a magyar trón elfoglalása céljából kölcsönöket adó Bardi és Peruzzi cégek, nem sok lehetőséget láttak a magyarországi kapcsolatokban s a firenzei köztársaság óvakodott olyan politikai jellegű szövetséget kötni Magyar-

¹ U. o. 254. l.

² Firenze és Anglia kapcsolataira vonatkozóan l. elsősorban: Armando Sapor: *Le compagnie dei Bardi e dei Peruzzi in Inghilterra nei sec. XIII e XIV.* Archivio Storico Italiano 1932. 5—63. ll.

országgal, amely esetleg veszélyeztethette volna az egybeült kiépített üzleti hálózatot.

Külön kell foglalkoznunk a Károly Róbert-korabeli velencei kapcsolatokkal.

Pleidell többször idézett értekezésében azt állítja, hogy Károly Róbert, aki 1316-ban külön védlevelet adott ki a velencei kereskedők részére, kereskedelempolitikájának keresztültelében elsősorban Velencére támaszkodott. Hangsúlyozza, hogy Károly Róbert korában a magyar-velencei kapcsolatok igen jelentősek voltak. Szerinte ezek a kapcsolatok csak akkor lanyhultak el, amikor Károly Róbert kiadta ismeretes rendelkezését, amely megszüntette a nemesfémek szabad kereskedelmi forgalmát.¹

Kétségtelen, hogy az általános védlevél, amelyet Károly Róbert 1316-ban kiadott, egyik példányban a velencei *Copia di Commemoriali* című államkönyvben maradt fenn.² Ez a védlevél biztosítja a velencei kereskedők mozgási szabadságát Magyarországon, azzal a feltétellel, hogy a kereskedők megfizetik az áruik után járó harmincadot. Ez a privilégium már nem beszél vámmentes árukról, mint ahogy valószínű, hogy ebben a korban már minden áru után kötelesek voltak a kereskedők a harmincadot megfizetni. Az is kétségtelen, hogy Károly Róbert súlyt vetett a velencei kapcsolatok fenntartására. Ezt bizonyítja az az intézkedése, amelyet 1318-ban hozott s amely arra kötelezte a Velencébe menő magyar kereskedőket, hogy a velenceieknek egykor Karintiában, valamint egy Vitalis Miani nevű kereskedőnek Magyarországon elszenvedett kárának kárpótlása céljából, minden száz márka értékű portékájuk után 1½ márka külön illetéket fizessenek megérkezésük után hat napon belül. A száz márkánként másfél márka illetékből egy márka fordíttassék Vitalis Miami kárpótlására, fél márka pedig a régi, Karintiában elszenvedett kár jóvátételére. Külön büntető rendelkezést állapít meg az intézkedés olyan kereskedők ellen, akik ezt a külön illetéket Velencébe érkezésük után hat napon belül nem fizették ki. Az intézkedésnek tíz évi érvénye volt.³

¹ Pleidell: A nyugatra irányuló stb. 52. l.

² A. D. E. I. 207. l.

³ U. o. I. 211. l.

A két adatból, különösen az utóbbiból valóban azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Károly Róbert uralkodásának korában, legalább is a XIV. század második évtizedében, meglehetősen nagyarányú kereskedelmi forgalom játszódott le Magyarország és Velence között, mégpedig nemcsak a velencei kereskedők részvételével, hanem aránylag nagy számban voltak magyar kereskedők is, akik árut vittek Velencébe.

Soranzo János dogenak Károly Róbert intézkedését közzétevő és ezt mintegy megerősítő intézkedéséből az is világossá válik, milyen jellegű árukkal kereskedtek a Magyarországból Velencébe menő magyar kereskedők. A doge ugyanis külön hangsúlyozza, hogy az aranyat és ezüstöt hozó kereskedők is kötelesek az 1½ százalékos külön illetéket megfizetni. Ebből kénytelenek vagyunk arra következtetni, hogy a magyar kereskedők jórészt, sőt nagyrészt aranyat és ezüstöt vittek értékesítés céljából Velencébe. Azonban a forgalom mégsem lehetett túlságosan nagyjelentőségű, mert a doge külön intézkedést tesz arra az esetre, ha tíz év alatt a külön beszedett 1½ százalékos illeték nem fedezné a velenceiek által a két rablási eset következtében elszenvedett károkat.¹ A doge továbbá igen udvarias hangú levelet intézett Károly Róberthez, amelyben megelégedését nyilvánította, hogy az oly hosszú idő óta folyó nézeteltérést ily módon sikerült elintézni és kérte, hogy a velencei kereskedőket Magyarországon fogadja olyan jóindulattal, mint amilyent a magyar kereskedők fognak tapasztalni Velencében.²

A diplomáciai jellegű levélváltáson kívül azonban semmi egyéb nyomunk nincs arról, hogy azok a kereskedelmi kapcsolatok, amelyekről láthatólag mindkét fél igen sokat várt, valóban létrejöhettek volna. Pleidell szerint a XIV. század harmadik évtizedében lanyhultak el a kapcsolatok és csupán 1344-ben, amikor Velence Egyiptomban biztosította a számára szükséges aranymennységet, szűntek meg véglegesen.³ Ezzel szemben a század huszas éveiből sincs semmiféle adatunk arról, hogy magyar kereskedők rendszeresen jártak Velencébe, vagy hogy velencei kereskedők ellátogattak Magyarországra.

¹ U. o. I. 214—215. ll.

² U. o. I. 215—126. l.

³ Pleidell i. m. 52. l.

Éppen ellenkezőleg, már a XIV. század huszas éveinek elején azt tapasztaljuk, hogy a Velence és Magyarország közötti viszony újra erősen megromlott a dalmát városok miatt. Velence már ebben a korszakban megkezdte propagandáját, amely aztán a huszas évek végén és a harmincas évek folyamán a dalmát városok teljes elszakadására vezetett.

Károly Róbertnek a velencei kereskedők számára kiadott védlevelét tehát csupán mint kísérletet foghatjuk fel, amellyel a király biztosítani akarta a dél felé irányuló gazdasági kapcsolatok fennmaradását. A kísérlet azonban — elsősorban politikai okok miatt — nem sikerült. Talán éppen a velencei próbálkozás sikertelensége indította Károly Róbertet arra, hogy olasz származása ellenére a nyugati, cseh és német kapcsolatok megszervezésével illessze bele Magyarországot a nemzetközi gazdasági rendszerbe, amelyből az ország a tatárjárás óta úgyszólván kiesett.

Nem feladatunk e helyen, hogy bővebben foglalkozzunk azzal, milyen úton érte el Károly Róbert eredményeit, hogyan sikerült függetlenítenie az országot a politikai ellenfél, Velence gazdasági befolyásától. Ezt a munkát nálunk hivatottabb kutatók már elvégezték. Egy azonban kétségtelen: 1320-tól egészen Károly Róbert haláláig semmiféle tudomásunk nincs arról, hogy olaszok bármilyen gazdasági kapcsolatban állottak volna Magyarországgal; nemcsak a firenzeiek hiányoznak teljesen, akiknek szerepét joggal tételezhetnénk fel, márcsak az Anjouknak adott kölcsönök és azon összeköttetések folytán is, amelyekben a firenzei bankárok a nápolyi házzal álltak, de arra sincsenek adataink, hogy a velencei kereskedők éltek volna a lehetőséggel, amelyet a Károly Róbert által nekik adott védlevelél nyújtott, vagy hogy a magyar kereskedők portékát, avagy nemesfémeket szállítottak volna Velencébe. Az olasz uralkodóháznak magyarországi trónra kerülése paradox módon a magyar-olasz gazdasági kapcsolatoknak megszűnését, illetve szünetelését jelenti. Annál érdekesebb ennek megfigyelése, mert nyilvánvaló, hogy ugyanebben a korban a művelődési kapcsolatok hatalmas mértékben megerősödtek s köztudomású, hogy Károly Róbert, amikor az ország gazdasági életét gyökeresen átszervezte, kétségtelenül itáliai elvekre támaszkodott. Hogy ebben a munká-

ban voltak-e olasz származású tanácsadói, ez nyílt kérdés marad. A nagyobb tisztségviselők között kimutathatóan nincs olyan, aki Károly Róberttel együtt jött volna Magyarországra. A királynak legfőbb gazdasági tanácsadója, Nekesei Demeter, magyar volt, azonban Hóman szerint valószínűleg olasz egyetemen szerezte műveltségét.¹ Egyes jelek, kisebbjelentőségű intézkedések, amelyek a firenzei, vagy nápolyi állami adminisztráció példájának kétségtelen utánzását mutatják, mégis azt a meggyőződést kelthetik bennünk, hogy Károly Róbert környezetében voltak olaszok, akik ezeknek az államoknak pénzügyi és gazdasági rendszerét tüzetesen ismerték és tanácsaikkal szükség esetén a király rendelkezésére állottak. Olaszok jelenlétét a királyi udvarban bizonyítja az egyszerű tény, hogy az olasz szokások az élet más területén is mindjobban elterjedtek s hogy az udvari körökben új keresztnevek jelennek meg, amelyek eddig ismeretlenek voltak a magyarság előtt, Itáliában viszont igen nagy népszerűségnek örvendtek.

Az olasz-magyar kapcsolatok újrafelvételére csak Nagy Lajos korában került ismét sor.

*

Nagy Lajos uralkodásának első, Itáliával kapcsolatos cselekedete a dalmát városok visszaszerzésére indított háború volt. Pleidell szerint Lajost nagyarányú kereskedelem- és gazdaságpolitikai elgondolás indította a harc megkezdésére. Szerinte Bécs árumegállapító jogának fokozott érvényesülése Magyarországot elzárta nemcsak a nyugat, hanem a dél termékeinek zavartalan behozatalától is, s amennyiben nem sikerül a behozatalra közvetlen utat találni, a Károly Róbert által oly gondal és fáradsággal felépített magyar gazdasági rendszert az összeomlás veszedelme fenyegette.¹

Pleidell okfejtését nem tudjuk mindenben magunkévá tenni. A reánk maradt adatokból nyilvánvaló ugyanis, hogy már Károly Róbert korában megszakadt Magyarországnak Velencével való, ha nem is szívélyes viszonyon, de legalább az

¹ Hóman—Szekfü i. m. II. 301. l.

² Pleidell i. m. 53. l.

egymásrautaltságon alapuló gazdasági összeköttetése. A bécsi árumegeállapító jog — már amennyiben érvényesült, hiszen újabb felfogás szerint korántsem volt oly nagy a jelentősége, mint általában azelőtt hitték, — Károly Róbert uralkodásának második felében éppen úgy ránehezedett Magyarországra, mint Nagy Lajos uralkodásának első felében. Ezért túlzásnak tartjuk Pleidellnek azt a megállapítását, amely szerint „azok az évtizedes harcok, amelyeket Lajos Velencével vívott, tisztán gazdasági, kereskedelmi háttérűek, függetlenek minden más politikai szemponttól”.¹ A dalmát városok visszaszerzésére irányuló küzdelmek háttérében kétségtelenül szerepet játszottak a gazdasági szempontok, de ezek mellett igen sok más szempont is érvényesült. Így imperialisztikus törekvések, s talán nem utolsó sorban tradíció-tisztelet is, hiszen Lajos az Árpádok ősi örökségét akarta Dalmácia elfoglalásával visszaszerezni.

Az első velencei háború Lajosra nézve sikertelenül végződött s öccsének, Endrének megöletése lehetetlenné tette, hogy a király haladéktalanul az elszenvedett csorba kiköszörüléséhez fogjon. A Nápoly elleni hadjáratok adtak Lajos királynak és az olasz államoknak egyaránt alkalmat arra, hogy a gazdasági összeköttetést megelőző diplomáciai kapcsolatot egymással felvegyék. Mikor Nagy Lajos 1347-ben Itáliába ment, hogy öccsének meggyilkolását megtorolja, a firenzei köztársaság igen nagyszámú követséget küldött a király elé. A követségben helyet kapott a Strozzi, Peruzzi, Vettori és Medici-család egy-egy tagja. A küldöttség szónoka hangoztatta azokat a baráti érzelmeket, amelyekkel a firenzei köztársaság és népe Lajos király iránt el van telve.² A firenzei köztársaság magatartása tehát nagyot változott 1310 óta, amikor Károly Róbertnek segélykérését meglehetősen ridegen utasította vissza. Firenze megváltozott magatartását könnyen megérthetjük, ha végigtekintjük a köztársaság történetét a XIV. század első felében. A firenzeiek nagy konjunktúrájának a nápolyi udvarban már Károly Róbert uralkodásának végén befellegzett s az érdekelt

¹ U. o.

² A követség leírását l. Ammirato i. m. I. 502—503. l.

kereskedőket igen érzékeny veszteségek érték. A nápolyi veszteségek azonban eltörpülnek ama károk mellett, amelyeket a firenzei kereskedelem Franciaországban és Angliában szenvedett. Franciaországban már Szép Fülöp uralkodása alatt megkezdődött az olasz kereskedelem hanyatlása. A champagne-i vásárok, az olasz kereskedők legfontosabb működési területei, elvesztették jelentőségüket. Szép Fülöp az Anglia elleni háborúk költségeinek fedezése céljából 1301-ben egyharmadára csökkentette a pénz értékét. 1324-ben újabb devalváció következett. 1330-ban a király nagy csapást mért az olasz kereskedőkre azáltal, hogy megtiltotta az idegen pénznemeknek, így a fiorino d'oro-nak forgalmát. Ugyanebben az évben a király elrendelte, hogy az olaszoknak járó adósságoknak csupán háromnegyed részét kell az adósoknak kifizetniök, de erre a részre is moratóriumot adott.

A franciaországi és a spanyol csapások mellett, ahol II. Jakab megtiltotta az ország nagy részében az olasz kereskedők működését, a legsúlyosabb katasztrófát a firenzei kereskedelemre 1339-ben az angol államcsőd jelentette. Az angol királyi koronának a firenzei kereskedőkkel szemben fennálló adóssága Villani krónikája szerint 1,355.000 fiorinot tett ki, s ezt az összeget Sombart is helyesnek tartja.¹ Bár a király elismerte tartozását az olasz kereskedőházakkal szemben, a folyósítás oly lassan történt, hogy a bankházak nem tudván itáliai fizetéseiket teljesíteni, csődbe jutottak. A Peruzzi-ház 1335-ben, a Bardi bankház pedig 1345-ben ment tönkre s az anyagi romlásba magával rántotta a legtöbb firenzei pénzembert.

Az anyagi jellegű csapásokon kívül egy súlyos természeti csapás is érte ugyanebben a korban (1348) Firenzét. A Boccaccio által oly élénk színekkel lefestett pestis a lakosságnak tekintélyes hányadát elpusztította s megszakította a ragállyal telített város összes külső kapcsolatait.

Látjuk tehát, hogy ugyanabban a korban, amikor Magyarország az Anjouk böles uralma következtében hatalmas szellemi és anyagi virágzásnak indult, Firenzét nagy csapások érték. Nem csodálhatjuk tehát, hogy nem is negyven évvel a Ká-

¹ L. Villani Cron. Lib. XII. cap. LIV.; Werner Sombart: Der moderne Kapitalismus. München, 1922. vol. I. 18. (Handel als Handwerk.)

roly Róbertnek küldött visszautasítás után, 1347-ben a firenzei köztársaság már mindent megtett, hogy Nagy Lajosnak kedvében járjon.

Valóban, ez időponttól kezdve megfigyelhetjük, hogy a firenzei köztársaság és Magyarország diplomáciai kapcsolatai igen szorossá válnak. Ügyszólván nem mult el év, hogy a firenzei köztársaság valamilyen ügyből kifolyólag ne küldött volna követséget a magyar udvarhoz. A források az 1346 és 1380 közötti évekből mintegy harminc, Magyarországra küldött követ nevét őrizték meg. Szerepelnek közöttük a köztársaság legfényesebb nevei, legnagyobbbrészt kereskedők, akik azonban nagy diplomáciai tapasztalattal rendelkeztek s akikre bizonyára nyugodtan rábízhatta a Signoria a legkényesebb diplomáciai megbízatást is. A Magyarországra küldött követségek közül az egyik legfontosabb 1351-ben érkezett Magyarországra s Paolo Vettori és Marco Strozzi vezette. A két híres kereskedő és bankár által vezetett küldöttség valószínűen gazdasági kérdésekről is tárgyalt. Nehéz volna egyébként megállapítani, mi mást kérhetett a köztársaság oly nyomatékka a magyar királytól, mint valami gazdasági jellegű előnyt?¹

A diplomáciai viszony különösen a Velencével viselt és győzelmesen befejezett háború után vált mind szorosabbá. Ezt megelőzően a köztársaság, ha nem is kétszínű, de mindenesetre óvatos politikát folytatott Magyarországgal szemben. Nápoly, majd Velence leveretése után megszűnt a bizalmatlanság, s ezt hatékonyan elősegítette az a körülmény is, hogy Nagy Lajos, jól tudva, hogy Itáliában igaz szövetségesekre bajosan számíthat, minden eszközzel igyekezett magának a firenzeiek barátságát megszerezni. Lajos udvariasságának egyik legjellemzőbb jele, hogy a Velencével 1359-ben kötött békének szövegét igen megleghangú levél kíséretében küldte meg a firenzei köztársaságnak, annak ellenére, hogy nem kötötte őt a köztársasághoz semmiféle formális szövetség. Egyébként Firenze sem mulasztott el egyetlen alkalmat sem, hogy ki ne mutassa Lajos király iránti tiszteletét és barátságát. 1359-ben például a Signoria egy

¹ A köztársaság, levelében többek között így ír: „... Exoramus, quatenus expositam et narratam eorum pro parte devotionis nostre circa ea, que eisdem referenda commisimus, audientiam benignam et credulam exhibere placeat. A. D. E.

oroszlánkölkyöt küldött Lajos királynak ajándékba.¹ Magyarország és Firenze jóviszonya annyira közismert volt, hogy XI. Gergely pápa Lajos királyt kérte fel, hogy a firenzei köztársaság segítségét híve, Miklós estei örgróf számára kieszközölje.² A köztársaság a curiával való viszályának idején mindent elkövetett, hogy a magyar királyt a maga igazáról meggyőzze s láthatólag az volt a szándéka, hogy őt is belevonja a pápaellenes ligába.³ Amikor pedig Lajos újabb háborút indított Velence ellen, a köztársaság főként gazdasági érdekekre hivatkozva, igyekezett őt lebeszélni a háború megindításáról.⁴ Mikor azonban a király hajthatatlannak bizonyult, Firenze Magyarország hűségese szövetségesének mutatkozott, minden eszközzel elősegítette a magyar király győzelmét, bár a küzdelemben meglehetősen érdektelen volt. Nagyobb kölcsönrel is támogatta a magyar udvart.⁵

¹ U. o. II. 559. l.

² A levél szövege szerint: „...Serenitatem Tuam cuius eosdem Florentinos credimus esse devotos . . . rogamus“ stb. U. o. III. 17. l. Hasonló kéréssel fordult XI. Gergely Nagy Lajoshoz a Viscontiakkal való harcával kapcsolatban is. U. o. III. 48. l.

³ A. D. E. III. 127. l. Ugyanakkor a pápa is igyekezett Lajost Firenze ellen hangolni, de sikertelenül. L. Documenti di Storia Italiana VI. (Diario d'animo Fiorentino) 327. l.: „Oggi a di 8 di giennaio 1376, tornò Simone di Rinieri Peruzzi da'Re d'Ungheria; e disse che gli ambasciadori del Papa erano istati a'Re d'Ungheria. E disse che gli ambasciadori avieno domandato a'Re d'Ungheria quattro cose: l'una che egli cacciasse i Fiorentini, la seconda, che egli mandasse danari, l'altra che gli mandasse gente, la quarta che gli mandasse la decima. Rispose i'Re che di niuna chosa che mandasse cheggiendo non ne voleva far nulla“. A pápának első kérése, hogy a király űzze ki a Magyarországon tartózkodó firenzeieket, azt bizonyítja, hogy már ebben a korban számosan fordultak meg Magyarországon.

⁴ Documenti di Storia Italiana VI. (Cronache dei secoli XIV.) Firenze, 1876. 524—525. l. szerint: „mittatur . . . ambasciata ad Regem Ungarie, ostendendo, quod revocare mercatores a Venetis esset destruere civitatem et sibi modice utilitatis.“

⁵ A. D. E. III. 339., 395., 410., 420. ll. Igen jellemző, hogy közvetlenül a béke megkötése után (1381), amikor János macsói bán újabb kölcsönért fordult a köztársasághoz, ez azt udvariasan, de határozottan megtagadta („Unum dolemus, quod illam pecuniam quam mutuo petebatis, quomodo sit nobis possibile facere mutuari“ . . . A. D. E. III. 447. l.) s csak hosszú alkudozások után, szigorú feltételek mellett ad 5000 florenust. A. D. E. III. 450. l.

A politikai barátság egyszersmind gazdasági kapcsolatok kezdetét is jelenti. Ezek ma már legfeljebb nagyjából rekonstruálhatók, s mint azt Kardos Tibor megállapítja, a firenzeiek érdekköre és magyarországi működése föltétlenül felülmúlja azt, amit ma a ránkmaradt adatokból következtethetünk.¹ Az e korból ránkmaradt legfontosabb dokumentum kétségen kívül Coluccio Salutatinak a firenzei köztársaság nevében a magyar királyhoz intézett levele, amelyben a Magyarországon tartózkodó firenzeieknek, akik „non sunt inter Vestrorum Regnorum finibus inter mercatores ignobile membrum“, ugyanazokat a kedvezményeket kéri, mint amelyekkel Magyarországon a génuai kereskedők bírtak.² Hogy mit felelt a győnyörű stílusban megírt levélre a magyar király, nem tudjuk, sőt azzal sem vagyunk tisztában, milyen kiváltságaik voltak ebben a korban a génuai kereskedőknek. Csupán az a privilégium ismeretes, amelyet a magyar király a génuaiaknak néhány évvel később adott.

A firenzeieknek magyarországi szerepét ebben a korban, a diplomáciai emlékektől eltekintve, aránylag kevés adat bizonyítja. Azonban a szórványos nyomok is meggyőzhetnek bennünket arról, hogy működési körük a gazdasági életnek úgyszólván minden területére kiterjedt.

Hogy a firenzei kereskedőknek magyarországi működése mikor kezdődött, nem tudjuk pontosan megállapítani, azonban valószínű, hogy az első nápolyi, illetve Lajosnak első velencei háborúja után öltött a firenzeieknek Magyarországba vándorlása nagyobb méreteket. Az olasz kutatás szerint a firenzei kereskedők nagy része Raguzán keresztül szívárgott be Magyarországba, illetőleg a velenceiek és génuaiak nyomdokát követték. A velenceiek ebben a korban már megtelepedtek Tonában, míg a génuaiak 1266-ban foglalták el Caffát, ahonnét a Fekete-tengeren, majd a Dunán hajózva hozták áruikat Magyarországra.³ A magunk részéről semmiféle

¹ Kardos Tibor: Coluccio Salutati levelezése a magyar Anjoukkal. Kny. a Századok 1936. évfolyamából. 11. l.

² A. D. E. III. 117. l.

³ L. Canestrini: Discorso sopra alcune relazioni della Republica Fiorentina col Re d'Ungheria e con Filippo Scolari. Archivio Storico Italiano. IV. 1843.

olyan adattal nem rendelkezünk, ami azt bizonyítaná, hogy a firenzeiek kelet felől jöttek be Magyarországra s olyanfajta tevékenységet fejtettek ki, mint pl. Lengyelországban. Lengyelország átmenő terület volt a firenzeiek számára a Levante és főleg arra irányult, hogy a II. Endre által kötött, s Magyarországon viszont a körülmények ilyen tevékenységük ellen szóltak. Viszont kétségtelen, hogy Nagy Lajos uralkodásának második felében, közvetlenül Firenzéből igen sok olasz kereskedő jött üzleti tevékenység folytatása céljából Magyarországra. Legnagyobb részük minden valószínűség szerint nem önálló üzletember volt, hanem egy nagyobb cégnek megbízottja, faktora, aki ilyen megbízatásban hosszabb időt töltött Magyarországon, ha nem is telepedett le véglegesen. Ugyanebben a korban igen sok kereskedő jöhetett Magyarországra csupán egy üzlet lebonyolításának céljából. E helyen nem foglalkozunk bővebben a Magyarországra jövő firenzei kereskedők külön típusaival. Erre más helyen több alkalmunk lesz. Célszerű azonban szűkszavúságuk ellenére is megvizsgálni az egyes, adatszerűen bizonyítható eseteket, hogy ilymódon behatóbban láthassuk, milyen is volt a Magyarországra jött firenzei kereskedők tevékenységi köre. Az effajta emlékek közül egyik legértékesebb adat kétségtelenül az az ajánló levél, amely a firenzei Zanobio Masini-t, „nostrum familiarem et mercatorem“, Lajos király szövetségeseinek és barátainak figyelmébe ajánlja s kéri őket, hogy áruival együtt zavartalanul átvonulhasson az egyes államok területén.¹ Több mint száz évnek kellett elmúlnia, hogy olasz kereskedő újra olyan bizalmas szolgálatokat teljesítsen a magyar udvarnak, mint tatárjáráskorabeli elődje, Wullamy. Ebből is látszik, hogy a XIII. és XIV. században Magyarországot ért sorscsapások milyen végzetesen befolyásolták az általunk vizsgált kapcsolatok fejlődését.

Ugyancsak Nagy Lajos uralkodása alatt tűnik fel Magyarországon Francesco Bernardi, aki ebben a korban a tizedátutalások terén játszik fontosabb szerepet, de ugyanekkor egyéb üzletekkel is foglalkozik. Ő bérli egy valószínűen szin-

¹ Magyar Gazdaságtörténeti Szemle II. 1895, 245. l. H-cz közlése.

tén olasz társával együtt a harmincadvámok egy részét is.¹ Francesco Bernardi egy másik, Budán huzamosabban tartózkodó Azzo de Curtesii nevű, szintén firenzei származású kereskedőtársával együtt azt a megbízást kapta, hogy Himfi Benedektől felvegye azt a 200 aranyforintot, amelyet Himfi Itáliában a Carrara-család familiárisaitól vett kölcsön.² A ránk maradt emlék azt bizonyítja, hogy már Nagy Lajos korában az egyes olasz városok és Magyarország között a forgalom természetes és mindennapos volt s lehetőség nyílt komplikáltabb pénzületek, átutalások lebonyolítására is. Persze a Magyarországon tartózkodó, illetve Magyarországra jövő kereskedők üzletei nem mindig mutatják ezt a nagyvonalúságot. Sőt az ilyenek aránylag igen ritkák lehettek. Az átlagos üzleti tevékenységet talán legjobban Buonaccorso Pittinek, a híres firenzei kereskedő-kalandor-diplomatának önéletrajza tárja szemünk elé. Ez részletesen tudósít bennünket fiatal korában, 1376-ban Magyarországon tett utazásáról.³ Szellemes, néha talán hárijánoskodó írása megismertet bennünket azokkal a firenzei kereskedő-egyénségekkel, akik Nagy Lajos uralkodásának idején Magyarországon megfordultak. Ilyen Buonaccorso gazdája, Matteo de'lo Scielto Tinghi, aki egy rakomány sáfránnyal jön Magyarországra s az üzlet szerencsés lebonyolítása után vissza is megy hazájába. Ilyen, megtelepedési célzat nélkül Magyarországra jövő kereskedő maga Buonaccorso is, aki Matteo de'lo Scielto Tinghinek segédjeként került el hozzánk, éppen úgy, mint néhány évvel később Filippo Scolari, ki szintén hasonló módon kerül majd először kapcsolatba Magyarországgal.

Több adattal Nagy Lajos korából nem is rendelkezünk, de valószínű, hogy Zsigmond-kori adataink nagy része Lajos korára nyúlik vissza. Kétségtelen, hogy a firenzei kapcsolatok nagyfokú fellendülése az ő nevéhez és politikájához fűződik.

Későbbi korból származik ugyan, de mégis értékes forrás a „Paradiso degli Alberti“ novellája, amely arról ad képet,

¹ L. Fejér C. D. IX. 7. 451. l.

² Áldásy Antal: Adatok Nagy Lajos olaszországi összeköttetéseihez. Történelmi Tár 1910. 1—7. l.

³ Kiadását l.: Cronaca di Buonaccorso Pitti con annotazioni. Ristampata da Alberto Bacchi della Lega. Bologna, 1905. L. Kardos i. m. 9—10. l.

milyen megvilágításban szerepelt hazánk Nagy Lajos korában a firenzei köznép szemében.¹

A „Paradiso degli Alberti“ novellájának bennünket érdeklő része elmondja, hogy két együgyű firenzei, akik hazájukban épen együgyűségük miatt nem tudtak megélni, Magyarországra vándoroltak ki azzal a reménnyel, hogy ott könnyű megélhetésre tesznek majd szert. A két firenzei Velencén és Zárán keresztül jut el Budára, ahol különféle kalandokban van részüik s többek között beszélgetést folytatnak egy ismeretlenel, akiről később kiderül, hogy nem más, mint maga Lajos király.

A novella témája ősi; a fel nem ismert király és az együgyűek találkozása a legrégebb mese-motívumok közül való. Számunkra érdekes az a körülmény, hogy a mese írója éppen magyar környezetbe helyezte az ősi helyzetkomikumot, hogy a mesének két együgyűje éppen Magyarországra jött. Lehetetlen ebből nem levonni a következtetést: Magyarország a XIV. század Firenzéjében mint a könnyű meggazdagodás, a gyors karrierlehetőségek országa szerepelt. Ennek a szemléletnek volt is némi alapja, mint azt legjobban Ozorai Pipó pályafutása bizonyítja. Persze hamis a firenzei két együgyű elképzelése: Magyarország nem az együgyűek érvényesülésének hazája volt. A „Paradiso degli Alberti“ novellája viszont kétségtelenül a legbeszédesebb emlék az Anjou-kori olasz-magyar kereskedelmi összeköttetések jellegére és népszerűségére.

A firenzeiek magyarországi működésük mellett természetesen fenntartják dalmáciai összeköttetéseiket is. Dalmáciában már a XIII. század első felében számos firenzei kolónia keletkezett — elsősorban Zárában és Raguzában — s az ott megtelepedett firenzei polgárok közül sokan felvették az ottani polgárjogot. Dalmáciának Nagy Lajos által történt elfoglalása után a helyzet csak annyiban változott, hogy a firenzei köztársaság többször fordult a magyar királyhoz polgárainak dalmáciai ügyleteivel kapcsolatban. Ilyen eset volt

¹ L. Kardos Tibor i. m. 11—12. ll., valamint ugyanezen szerzőtől: Az Albertiek édenkertje. Budapest, 1937. (Minerva-könyvtár 53. sz.). A novella kiadását l. A. Wesselofsky: Il Paradiso degli Alberti. Bologna, 1867, III. 100—112. ll.

például, amikor Gualterius Sandri Portinari és Johannes Boscoli firenzei polgárokat Zarában azzal vádolták, hogy Velence javára kémkedtek, s a köztársaság Lajos kegyeibe ajánlotta őket, szinte felháborodottan tiltakozva a feltevés ellen, hogy firenzei polgár a magyar király ellen összeesküvést szöhesen.¹ Amikor Raguzában a firenzei kereskedők bántalmazásokat szenvedtek, a köztársaság szintén Lajoshoz fordult védelemért.² Viszont olyan esetben, amikor a királynak dalmáciai alattvalója a firenzei kereskedőkkel való együttműködésből kárt szenvedett, a magyar király közvetlenül a köztársasághoz fordult, kérve, hogy alattvalójának kártalanításáról gondoskodják.³

Rendkívül hálás feladat lenne annak kimutatása, hogy a Dalmáciában tevékenykedő firenzeiek üzleti köre hogyan terjedt át Magyarország területére, illetve annak bebizonyítása, hogy egyes, eredetileg Dalmáciában tevékenykedő firenzei kereskedők működési területüket áttették Magyarországra. Sajnos, ilyenmű adattal egyáltalán nem rendelkezünk. Ha fel is tehetjük, hogy egyes firenzei kereskedők magyarországi működésüket megelőzően hosszabb vagy rövidebb időre az egyik dalmát városban telepedtek le, ezt megfelelő adatokkal bizonyítani nem tudjuk. Kétségtelennek látszik, hogy a Magyarországra jövő firenzeiek túlnyomó részben egyenesen Firenzéből jöttek, mert akkori közbiztonsági és gazdasági viszonyainkat alkalmasnak találták arra, hogy hosszabb-rövidebb időre Magyarországon letelepedjenek s nyereséges kereskedelmet folytassanak.

*

A firenzeiek mellett másodsorban a génuaiak magyarországi működésével kell foglalkoznunk. Mint ismeretes, Nagy Lajos 1352-ben Génúával szövetséget kötött s e szövetség éle elsősorban Velence ellen irányult. Egészen természetes, hogy Velencének két ősi ellensége, Génua és Magyarország egymásra találtak. A Velencével való érdekellentét — Dalmácia, illetve a

¹ A. D. E. III. 337. 1.

² U. o. III. 150. 1.

³ U. o. III. 627. és 663. 1.

keleti kereskedelem miatt — végül is egy táborba kellett, hogy tömörítse a két államot. Túlzottnak látjuk azonban Pleidellnek azt a felfogását, hogy a Magyarország és Genua közötti szövetségnek indító oka elsősorban gazdasági jellegű volt s főleg arra irányult, hogy a II. Endre által kötött s Magyarországot Velencével szemben hátrányos helyzetbe hozó szerződést semmivé tegye.¹ Erre immár semmi szükség sem volt. Amikor Nagy Lajos a szerződést Genuával megkötötte, az 1217-ben Velencével kötött megállapodás már régen a multnak talán el is felejtett emléke volt. Ezt bizonyítja az a kétségtelen tény, hogy már Károly Róbert korában semmiféle hivatkozást nem találunk erre a megegyezésre. Már pedig az 1318 körül folytatott tárgyalások során, ha ez a megegyezés bármilyen mértékben érvényben lett volna, a velenceiek nem mulasztották volna el kiaknázását. Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a magyar király által 1217-ben Velencének adott és Magyarországra kétségtelenül hátrányos engedményeket Velence kényszerhelyzetben csikarta ki II. Endrétől s igen valószínű, hogy a hatalmi viszonyoknak eltolódása során, talán már a XIII. század első felében maga Velence sem számíthattott arra, hogy a megegyezést Magyarország a maga részéről meg is fogja tartani. Joggal állítjuk tehát, hogy az 1352-ben Magyarország és Genua között kötött szerződés elsősorban politikai céllal kötöttetett, Magyarország részéről semmiféle gazdasági háttere nem volt, Genua részéről pedig gazdasági szempontok csak annyiban érvényesültek, amennyiben az olasz kereskedőállamok politikai szövetségei mindig szem előtt tartották a gazdasági szempontokat is. A politikai szövetségnek szükségszerű következménye volt, hogy a génuai kereskedők bizonyos különleges elbánásban részesültek, ha Magyarországra jöttek. Hogy a magyar király adott-e nekik valóban kiváltságokat, nem tudjuk, de a firenzei köztársaságnak 1376-ban Nagy Lajoshoz intézett levele, melyben arra kéri a királyt, részesítse a firenzei kereskedőket azokban a kedvezményekben, amelyeket a génuaiak élveznek, arra enged következtetni, hogy a génuaiak valóban különleges vámkedvezményekben részesültek.

¹ Pleidell: A nyugatra irányuló stb. 55. l.

A Magyarország és Génua közötti együttműködés természetesen még szorosabbá válik a XIV. század hetvenes éveiben, amikor a két szövetséges közös háborút visel Velence ellen. E háborúnak a Velencére oly nagy veszteséget jelentő torinói béke vetett véget 1381-ben. A politikai együttműködés erősödése természetesen magával vonta a génuaiak gazdasági érdeklődésének fokozódását, s annak egészen logikus következménye az a kiváltságlevél, amelyet 1379-ben Nagy Lajos adott a génuai kereskedőknek. Ez a privilégium jóval bőbeszédűbb, mint a Nagy Lajos által az idegen kereskedőknek adott bármelyik kiváltságlevél s egészen részletes intézkedéseket tartalmaz. Mivel a génuaiaknak adott kiváltságlevél, eltekintve a Wenzel Gusztávtól ismertetett kis részletétől, a magyar tudományosság előtt úgyszólván ismeretlen, azt hisszük, helyes lesz szövegét részletesebben ismertetnünk.¹

A kiváltságlevél kimondja,² hogy a génuaiak akár kelet felől érkeznek a Dunán vagy szárazföldön, akár Dalmácia felől jönnek, semmiféle vámot nem fizetnek, áruikat nem tartoznak kibontani s csak Budán fizetnek vámot, itt is csak a harmincadnak felét, hatvanadot. Viszont kötelesek áruikat más városból való kereskedők áruitól elkülöníteni s abban az esetben, ha génuai kereskedő bűnösnek találtatnék, hogy áruit más kereskedő áruival keveri, vagy általában a megvámolás alól elvonja, áruinak elvesztésével bünhődik.

Megadja a kiváltságlevél a génuaiaknak a jogot, hogy az ország területén bármiféle árut vásároljanak, kivéve aranyat és ezüstöt. A Magyarország területén vásárolt és Magyarországból kivitelre szánt áruk után is Budán tartoznak vámot fizetni, ebben az esetben teljes vámot, de egyébként mentesek minden más fizetségtől, akár a Dunán hagyják el kelet felé az országot, akár Dalmácián keresztül.

Rendkívül fontos a kiváltságlevélnek az a rendelkezése,

¹ L. Wenzel Gusztáv: Magyarország bányászatának kritikai története. Budapest, 1880. 158. l. Wenzel a privilégium megadását — valószínűleg elírás folytán — 1349-re teszi. A hibát átveszi Miskolczy István is; L. Magyarország az Anjouk korában. Budapest, 1923. 155—156. ll.

² Kiadását l. *Historiae patriae monumenta edita iussu regis Caroli Alberti. Liber iurium reipublicae Genuensis. Tomus II.* Torino, 1857. 854—858. ll.

amely szerint a génuaiaknak jogukban áll Budán, vagy más városban egy, vagy több konzult tartani, aki teljhatalmú bírása a génuaiaknak, és sem kereskedelmi, sem bűnpörökben nem tartozik a magyar király jurisdictiója alá. Ez az egyetlen eset, hogy magyarországi konzuli bíraskodásról e korból tudomásunk van, már pedig az olasz városoknak minden nevezetesebb kereskedelmi központban voltak konzuljaik, akik teljhatalommal rendelkeztek az illető városba jövő polgárok javaival, ellenőrizték áruik minőségét s pallosjoggal is fel voltak ruházva.

A génuaiak szempontjából kétségtelenül nagy fontossággal bíró kiváltságlevélben biztosított jogok ellenértékét a király a privilégium utolsó részében meg is állapítja. E szerint kötelesek, amennyiben a királynak erre szüksége volna, hat könnyű, tizenhat- illetve tizennyolcpados gályát és gályánként négy hónapra tizenhat íjászt rendelkezésre bocsátani. A király viszont a gályák használati díja fejében köteles hat-ezer florenust fizetni s nem használhatja fel a gályákat olyan államok ellen, amelyek Génúával szövetségi viszonyban állanak. A privilégiumnak utolsó pontja megint csak azt bizonyítja, hogy a Magyarország részéről Génúával kötött szövetség háttérében elsősorban a politikai és katonai szövetség és kölcsönös támogatás ténye s nem gazdasági szempontok álltak.

A Génúának adományozott kiváltságnak első pontja különös figyelmet érdemel. A magyar tudományosság általában tagadja, hogy a középkor folyamán a Dunán forgalom bonyolódott volna le Magyarország és a kelet között. Domanovszky szerint a közvetlen kapcsolat Magyarország és a kelet között csak a XV. század végén kezdődött meg, amikor a génuaiak a magyar határhoz közel is alapítottak kolóniákat.¹ A génuaiaknak adott privilégium ennek a megállapításnak látszólag ellentmond. Feltételezhető, hogy már a privilégium kiadása előtt, II. Endrének 1217-ben Velencével kötött szerződésével kapcsolatban forgalom bonyolódott le a Dunán, illetve a szárazföldön a Duna mentén Magyarország és a kelet között s az is kétségtelen, hogy e közvetlen magyar-levantei kereskedelemnek,

¹ L. Domanovszky: i. m. 167. l.

illetve forgalomnak lebonyolítói a génuai kereskedők, illetve génuai eredetű, de keleten letelepedett kereskedők voltak. Valószínű, hogy ezért hangsúlyozza a kiváltságlevél, hogy az engedményekben nemcsak a génuai kereskedők részesülnek, hanem olyanok is „qui pro ianuensibus habentur, tractantur et reputantur“. Ez a forgalom nem lehetett túlságosan élénk, hiszen csak Magyarország, és legfeljebb Bécs levantei árukkal való ellátására szorítkozhatott. Kováts Ferenc megállapítása szerint a levante-i áruk sokkal könnyebben találhattak volna piacot Nyugat-Európában, ha az árukat a Dunán közvetlenül lehetett volna szállítani s így a szállítási költségek csekélyebbek lettek volna. Sajnos, Bécsnek újabban oly sokszor vitatott erejű árumegállító joga a Duna forgalmát illetően valóban érvényesült s ezért a levantei áruk kénytelenek voltak a hosszabb és veszedelemesebb itáliai utat választani, hogy eljuthassanak a nyugati piacokra. Bécs árumegállító jogának érvényesülése a dunai forgalom túlnyomó részét a Pozsony—Buda szakaszra korlátozta.¹

A génuaiak magyarországi tevékenységéről mindössze két emlékünkből maradt fenn e korból; az egyik a firenzei köztársaság levele, a másik Nagy Lajos privilégiuma. Sajnos, semmi egyéb adattal nem rendelkezünk. Az eddig ismert források csupán annak megállapítását engedik meg, hogy a génuaiak folytattak Magyarországon kereskedelmi tevékenységet s ez a tevékenység meglehetősen terjedelmű lehetett. Ezzel ellentétben számos fennmaradt adat bizonyítja, hogy a firenzei kereskedők nagyobb számban fordultak meg nálunk s tevékenységi körük is szélesebb volt mint a génuaiaké. Éppen ezért nem tehetjük magunkévá Pleidellnek azt az állítását, hogy a firenzei köztársaság azért intézte ismert levelét a magyar királyhoz, a génuaiak kiváltságait kérve saját polgárai számára, mert a firenzei kereskedők nem bírták a versenyt a génuaiakkal.²

További feladat volna annak megállapítása, hogy az

¹ V. ö. Kováts Ferenc: Adalékok a dunai hajózás és a dunai vámok történetéhez az Anjouk korában. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, 1901. 433—444. l.

² Pleidell: A nyugatra irányuló stb. 55. l.

1379-ben kiadott privilégium mennyiben volt befolyással a génuai kereskedők magyarországi működésére s hogy azok a valóban nagymérvű kiváltságok, amelyeket a génuai kereskedők kaptak, fellendítették-e a forgalmat?

A kérdést adatokkal eldönteniünk lehetetlen, illetve csupán negatívumokra támaszkodhatunk. Mint a privilégium kiadását megelőző, akként az utána következő évekből sincsenek a génuaiak magyarországi kereskedésére vonatkozó adataink. Éppen ezért fel kell tennünk, hogy amint a két állam közötti kapcsolat elsősorban a politikai együttműködés következményeképpen jött létre, ugyanúgy a továbbiakban is elsősorban a politikai szempontok szabták meg a kereskedelmi összeköttetések további fejlődését is. Valószínű, hogy 1382-ig, a torinói béke megkötéséig a gazdasági kapcsolatok további fejlődést mutattak, míg Nagy Lajos halála után, talán már az olasz gazdasági összeköttetések hanyatlásának megindulása előtt, csökkentek, esetleg meg is szűntek. Így a génuaiaknak adott privilégium nagyjából az összeköttetések fénykorára esik; utána a kapcsolatok fokozódása csak lényegtelen lehetett. Arról, hogy a kiváltságban említett jogok közül Genua az egyik legfontosabbat, a konzuli bíraskodást megvalósította volna, semmiféle tudomásunk nincs. A Magyarország és Genua közötti kapcsolatok tehát a XIV. századnak egy aránylag rövid részletére szorítkoznak s a politikai szövetség felbomlásával meg is szűnnek. A génuaiak sohasem jutottak hasonló szerephez Magyarország gazdasági életében, mint pl. Lengyelországban.

*

A Nagy Lajos-korabeli olasz-magyar kereskedelmi kapcsolatok vizsgálatának befejezéséül röviden szólnunk kell Magyarországról és Velence viszonyáról.

A fejezet első részében kifejtettük, hogy az Anjouk trónrajutásával, Károly Róbert igyekezett a XIII. század végén megszakadt velencei forgalmat újra kiépíteni, de ez a kísérlete kudarcot vallott, elsősorban Magyarország és Velence politikai ellentéte miatt. Károly Róbert halála után sem változott a helyzet. A dalmát városokért való küzdelem megakadályozta nemcsak Magyarország és Velence kapcsolatainak fel-

vételét, de hosszú évtizedeken keresztül a magyar-olasz kereskedelmi összeköttetések kialakulását is. Csupán a zárai béke után, Velence leveretésével és a dalmát városok megszerzésével nyílt meg a közvetlen út a Duna völgye és Itália között.

A velencei kereskedőket azonban később is hiába keressük Magyarországon. A nekik annyira fontos dalmáciai összeköttetéseket fenntartották a városok feletti uralom elvesztése után is, de Magyarországra csak nagyritkán látogathatott el velencei kereskedő. Ilyesmiről egyáltalán nincsenek adataink. Amikor Velence és Magyarország 1348-ban nyolc évi fegyverszünetet kötöttek, megállapodtak abban is, hogy egymás alattvalói szabadon közlekedhetnek a másik állam területén. Ez az intézkedés valószínűleg elsősorban a dalmát városokra vonatkozott, éppen úgy, mint ahogy elsősorban a dalmát területre vonatkozott Nagy Lajosnak 1366. évi rendelete, hogy a velencei kereskedők a király fennhatósága alatt levő területeken bántódást ne szenvedjenek és jó bánásmódban részesüljenek.¹ A köztársaság követte külön köszönetét fejezi ki a király ezen intézkedéséért; hogy azonban a király rendeletét követően velencei kereskedők nagyobb számban jöttek volna Magyarországra, ezt a forrásanyag egyáltalán nem bizonyítja; néhány évvel később újra kitört az ellenségeskedés a két állam között, amelynek 1381-ben csak a torinói béke vetett véget.

A politikai viszonyok tehát nem kedveztek annak, hogy Magyarország és Velence között a kapcsolatok visszatérjenek arra a fokra, amelyet a XIII. század első felében értek. A velencei kereskedők tehát ebben a korban főként a magyar király fennhatósága alatt levő dalmát városokban fejtettek ki tevékenységet. De ha magyar-velencei kapcsolatokról határozott formában nem is beszélhetünk, röviden rá kell mutatnunk azokra a gazdasági ellentétekre, amelyek a dalmát városok és Velence s így közvetve Nagy Lajos és a velencei köztársaság között fennálltak s amelyek nem csekély mértékben okai voltak annak, hogy a zárai béke nem hozott megnyugvást Magyarországnak és Velence viszonyában, s hogy Nagy Lajos, felhasználva a Génua és Velence közötti ellentéteket, megkísérelte, hogy Magyar-

¹ A. D. E. II. 643. 1.

ország és Velence százados antagonizmusának erélyesen, egy csapással végetvessen.

Nagy Lajos a dalmát városok megszerzése után igen fontos gazdasági intézkedéseket léptetett életbe. Ezek egyrészt a városok régi kereskedelmi érdekkörét igyekeztek épségben tartani, másrészt a Magyarország fennhatósága alá visszatért területet akarták bekapcsolni abba a gazdasági rendszerbe, amely rendszeresen elgondolt gazdaságpolitikán nyugodott s az Anjouk uralma alatt álló területet olyan gazdasági egységgé igyekezett tenni, amelyen belől a termények kicserélése zavartalanul történhetik meg.¹ A kitűzött célt Nagy Lajos nem érte el. Ennek két oka volt. A dalmát városok elsősorban nem gazdasági, hanem politikai okok miatt lázongtak századokon keresztül a velencei uralom ellen s elégedetlenségükben csak másodrangú szerepet játszott az a körülmény, hogy Velence minden eszközzel gazdasági kizsákmányolásukra törekedett. A dalmát városok főként municipális autonómiájuk megőrzése reményében csatlakoztak Nagy Lajoshoz, azonban reményükben csalatkoztak. A király ugyanis minden rendelkezésre álló eszközzel — ha nem is erőszakkal — igyekezett az ősi kiváltságokat megnyirbálni s arra törekedett, hogy a különböző városok egymástól erősen eltérő jogait közös nevezőre hozza. A királynak ez a törekvése a városok legélesebb ellenkezésével találkozott, s ez volt az egyik oka annak, hogy a velencei izgatás a városokban jó talajra talált s a XIV. század hatvanas éveiben napirenden voltak a magyar uralom elleni lázongások.² Magyar uralom alatt a dalmát városok gazdaságilag sem találták meg számításukat. Azzal, hogy az Anjou-birodalom részévé váltak, nem kaptak új gazdasági érdektérületet, hiszen a zárai béke előtt is megfordultak a dalmát városok kereskedői Magyarországon s itt gyümölcsöző kereskedést folytathattak, viszont a zárai béke után a még ereje és hatalma teljében levő Velence mindent elkövetett, hogy a dalmát városok helyzetét, különösen pedig a többi olasz városokkal való kereskedést megnehezítse. A dalmát városoknak igen fontos gazdasági érdekeik fűződtek ahhoz, hogy továbbra is Velencében szerezzék be egyes

¹ V. ö. Mitis i. m. 96. l.

² U. o. 93—105. l.

szükségleteiket, de Velence igyekezett ezt minden rendelkezésre álló eszközzel megakadályozni. A záraiak például vasszükségletüket ősidők óta Velencében szerezték be; a zárai béke után Velence, bár ez ellentétben állt a békeszerződés rendelkezéseivel, megtagadta nekik a vas eladását, arra hivatkozva, hogy maga is hiányt szenved. A dalmát városok és elsősorban Zára főszereplője a sóügy volt. A dalmát városoknak magyar meghódításuk előtt egyik legfőbb jövedelmük a sókitermelés volt; a dalmát kereskedők maguk, vagy pedig itáliai kereskedők közvetítésével Itália nagyrészt ellátták sóval. A zárai béke után Velence monopolizálta a sóeladást, maga vette át a sót s adta el egész Itáliában. Nagy Lajos felismerte a dalmát sótermelés jelentőségét, de elsősorban saját harmincadjövedelme szempontjából értékelte. Ezért a pápai kormányzattal, az aquileiai patriarkával és Carrara Ferenczel olyan megállapodást kötött, hogy a tenger legyen szabad minden kereskedő számára és a dalmát városok polgárai szabadon szállíthassák a sót az összes itáliai kikötőkbe. Velence ezzel szemben arra hivatkozott, hogy a Velence-körüli városok, így Padua és Ferrara, szerződéssel kötelezték magukat, hogy sószükségletüket a Velence által fölállított állami monopóliumtól szerzik be. Hogy a dalmát sónak Itáliába kerülését megakadályozza, Velence csempészárúnak nyilvánította és elkobozta a dalmát gályák sórakományát. A dalmátok viszont a magyar király rendeletére elfogták és felégették mindazokat a velencei hajókat, amelyek a magyar király fennhatósága alá tartozó kikötőkbe sót szállítottak. A dalmát sótermelés harmincadjövedelme a zárai békét követő években mintegy 12.000 forintra rúgott, de ez a jövedelem a velencei monopólium felállítását követően hamarosan csökkent. A kivitel csökkenése a dalmátokat a só árának emelésére kényszerítette, s ez azzal a következménnyel járt, hogy a dalmát sónak itáliai versenyképessége csökkent, viszont az értékvám emelkedett. A dalmát városok többször fordultak azzal a kéréssel a magyar királyhoz, hogy csökkentse felére a só vámját, de kérésük nem talált meghallgatásra. Így lassanként kénytelenek voltak abbahagyni a sókitermelést s elvesztették egyik legjelentősebb megélhetési forrásukat.¹

¹ V. ö. Brunelli i. m. 498—499. l. és Mon Slav. Mer. IV. passim.

Az elmondottakból világosan kitűnik, hogy Velence magatartása s Magyarország és Velence politikai ellentétei mennyire károsan befolyásolták a dalmát városok gazdasági életét és végeredményben milyen mélyen érintették a magyar-dalmát egységet. Nagy Lajos igen jól látta, hogy dalmáciai uralmának megszilárdítását csak Velence végleges leverésétől remélheti. A torinói béke látszólag nyugvópontra juttatta a vitás kérdéseket s a békeszerződésnek igen jelentős része foglalkozik a dalmát városok gazdasági bajainak orvoslásával. Így kimondja a békeszerződés, hogy a magyar király minden alattvalója, de különösen a záraiak, szabadon kereskedhetnek velencei területen, de kötelesek figyelembe venni a köztársaság megkötő rendelkezéseit, különösen ami a sókereskedelmet illeti. Velence viszont nem tehet olyan újabb megkötő intézkedéseket, amelyek sértik a magyar király alattvalóinak érdekeit. Kimondja a békekötés, hogy a dalmatáknak joguk van húsz éven keresztül, évenként 35.000 aranydukát értékű árut velencei területre vinni, ebből 20.000 dukát értékűt a záraiak, a többit a többi dalmát városok polgárai. A dalmát városoknak ezenkívül joguk van évenként 35.000 dukát értékű árut vásárolni Velencében, azonban a szabályszerű vámot meg kell fizetniök. Végül kimondja a békeszerződés, hogy a dalmaták nem vihetnek sót velencei területre, de a velenceiek sem a magyar király fennhatósága alatt álló kikötőkbe.¹

A torinói békekötés, bár Nagy Lajos és Génua eredetileg kitűzött céljukat, Velence állami önállóságának megsemmisítését nem érték el, látszólag véglegesen és hatásosan szabályozta a két állam között fennálló és főleg Dalmáciával kapcsolatos ellentéteket. Nagy fontossága azonban nem ebben rejlik. Igazi jelentősége az volt, hogy Velence leverésével utat nyitott a többi itáliai államok kereskedőinek, hogy zavartalanul és akadálytalanul jöhessenek Magyarországra s megfosztotta Velencét attól a lehetőségtől, hogy megakadályozza a forgalmat Magyarország és az itáliai városok között. A torinói béke után minden remény megvolt arra, hogy Magyarország hosszú időre elnyeri

¹ A torinói béke gazdasági vonatkozású intézkedéseire vonatkozóan l. Mitis i. m. 132—133. l., Brunelli i. m. 503. l. Fekete-Nagy i. m. 68. l. és A. D. E. III. 434—442. ll.

a kereskedelmi forgalom szabadságát dél felé is, bár Nagy Lajos nem akarta Magyarország külkereskedelmi forgalmát kizárólagosan Itália felé irányítani, hanem követte apjának nyomdokait a nyugati kapcsolatok kiépítése terén. Ezt a szándékát bizonyítja az a sok szabadságlevél, amelyben a nyugati államok kereskedőinek magyarországi tevékenységét biztosítja. A továbbiakban azt kell vizsgálnunk, vajjon eredményes volt-e Nagy Lajos politikája, s utóda meg tudta-e őrizni a nehezen megszerzett, sok vérbe és áldozatba kerülő szabadságot.

*

Nagy Lajos halála után, Mária, illetve Zsigmond uralkodásának első éveiben úgy látszott, hogy a Nagy Lajos által megindított fejlődés tovább fog haladni a maga útján. Az itáliai városokból Magyarországra érkezett kereskedőkről szóló adataink nagymértékben gyarapodnak. Zsigmond király Nagy Lajos hagyományait követve elsősorban a firenzeiek működését pártfogolta, akik közül többen állami szolgálatba léptek. Rambusculus harmincadmester volt¹ s évekkel később itt találhatjuk Ozorai Pipót, aki eredetileg szintén mint kereskedő jött Magyarországra. Ugyancsak firenzei bankárok jártak el Zsigmond különféle anyagi természetű ügyeiben s a torinói szerződés értelmében a Zsigmondnak Velencétől járó évi adót is firenzei bankárok veszik fel. Ezek közül többek között Pauli Móriának és Bernardo de Xandrinak neve ismeretes.² Zsigmond király diplomáciai tanácsadói között is igen sokan voltak olaszok, így Filippo del Bene, Lionardo di Nofri, Lorenzo Scolari és Simone Milanese, legnagyobbbrészt szintén firenzeiek.³ A Nagy Lajos korában szereplő firenzeiek közül ugyan egyedül Zenobio Macigni és Francesco Bernardi nevével találkozunk, aki 1392-ben megvette Kanizsai Miklós budai házát,⁴ azonban fel kell tennünk, hogy a Mária királynő, majd Zsigmond király korában olaszokkal kapcsolatos, nagyszámú adatok jó-

¹ Fejér C. D. X. I. 151. l.

² L. Horváth Mihály: Magyar regeszták. Történeti tár IX. (1859) 39. l. és Mon. Slav. Mer. V. 348. l.

³ L. Canestrini i. m. 207. l.

⁴ Zalamegyei okmánytár II. 257. l.

része még Nagy Lajos uralkodásának idejére nyúlik vissza. Így feltétlenül Nagy Lajos korában költözött Magyarországra, valószínűleg Firenzéből Jacopo Venturini, aki Pozsonyban szerzett polgárjogot, vagyont és tekintélyt magának.¹ A Firenzéből Magyarországra jött kereskedők egyrésze ekkor már, mint a fent említettek, Magyarországon polgárjogot szerzett. Közéjük tartozott Florenzi Berty fia, Angelo, budai polgár is, aki 1391-ben budai házáat 600 aranyforintért adta el Kanizsai Miklósnak.²

Amíg azonban a hazánkban megtelepedett kereskedőkre vonatkozó adataink száma növekszik, egyéb jelek azt mutatják, hogy a Nagy Lajos uralkodásának utolsó éveitől oly nagy arányokban megindult itáliai kereskedelmi összeköttetéseink hanyatló tendenciát mutatnak. Ennek okait két csoportba oszthatjuk: egyik részük bel-, másik részük külpolitikai jellegű. A belpolitikai ok elsősorban Zsigmond erélytelen politikája következtében az újra feltámadó anarchia és a közbiztonság hiánya volt, amely az olasz, elsősorban firenzei kereskedők számára lehetetlenné tette, hogy mesterségüket tovább folytassák. Míg Nagy Lajos korából egyetlen olyan adatunk sincs, amely szerint a firenzei köztársaság az uralkodóhoz volt kénytelen fordulni, hogy alattvalói követeléseinek kifizetését szorgalmazza, addig Mária uralkodása alatt már megtörtént, hogy a köztársaság levelet intézett Mária királynőhöz, amelyben kérte őt, hasson oda, hogy Maruccio Pauli, több firenzei kereskedő, többek között Verius Medici magyarországi faktora megkapja követeléseit, amelyek részben az udvarnál, másrészt magánszemélyeknél álltak fenn.³ Az a körülmény, hogy a köztársaság hivatalosan fordult a magyar udvarhoz, kétségtelen bizonyítéka annak, hogy a Signoria levelét több más lépés előzte meg a kinnlévőségek behajtása céljából, de ezek sikertelenek maradtak. A Nagy Lajos korában udvari megbízással Itáliában utazó és a király számára bevásárlásokat eszközöző Zenobio Macigni is fizetési nehézségekbe került s mivel egy, különben kétes, a Lippoldiakkal szemben fennálló adósságát

¹ Hazai Okmánytár. VI. 315—317. ll.

² Országos Levéltár D. L. 7675. sz.

³ A. D. E. III. 651. l.

nem tudta megfizetni, a Lippoldi család egyéb firenzei kereskedőkön igyekezett a követelést behajtani. A firenzei köztársaság ebben az ügyben is kénytelen volt a magyar udvarhoz fordulni, nem tudjuk milyen eredménnyel.¹ Ugyanabban az évben Johannes de Tosinghist, aki szintén több firenzei háznak faktora volt Magyarországon, kénytelen a firenzei köztársaság az udvar és a nádor figyelmébe ajánlani, kérve, hogy gondoskodjanak a neki járó összeg kifizetéséről.² Néhány évvel később Augustinus Marucci ügyében fordult a köztársaság Zsigmondhoz, mert a kereskedő nem tudta teljesíteni itáliai fizetéseit, mivel a Curiánál és a főuraknál fennálló kinnlévőségeit kénytelen volt behajtani.³

A belpolitikai zavarok tehát a hitelélet zavarosságára vezettek, ami a firenzei kereskedőket nagyrészt arra kényszerítette, hogy magyarországi üzleteikkel felhagyva, veszélytelenebb működési területet keressenek. Hiszen, mint a Signoria egyik, a követelések behajtását kérő levelében írta: „Nihil enim mercatoribus periculosius est, quam pecunias sibi debitas in prefixis et ordinatis terminis non habere“. A XIV. század végén belső okok miatt nagyjából megszűnt a firenzeiek magyarországi működése s legfeljebb azok maradtak Magyarországon, akik végleg megtelepedtek hazánkban. Bizonyos átmeneti fel lendülést csak a XV. század első évtizedének végétől kezdve tapasztalunk, amikor Ozorai Pipónak, Magyarország akkori leg-hatalmasabb, firenzei származású főúranak tekintélye és pártfogása megvédte a firenzei kereskedőket attól, hogy nagyobb károkat szenvedjenek. Ozorai Pipó hatalmának fénykorában a firenzei köztársaság nem is az udvarnak, hanem elsősorban Ozorai Pipónak figyelmébe ajánlotta a Magyarországra jövő kereskedőket.⁴ Magyarország és Firenze kapcsolatai végképpen Ozorai Pipó halála után szűntek meg, amikor a firenzeiek Zsigmond szemében egy csapásra kegyvesztettek lettek. Ennek oka állítólag az volt, hogy Nicola Lamberteschinek, a magyar hajóhad firenzei eredetű parancsnokának hibájából Zsigmond

¹ U. o. III. 653. l.

² U. o. III. 663—666. ll.

³ U. o. III. 745., 748. és 758. ll.

⁴ Canestrini i. m. 192. és 226. l.

1428-ban a törököktől megsemmisítő vereséget szenvedett. Ekkor a firenzeiek ellenségei rágalomhadjáratot indítottak a Magyarországon tartózkodó firenzeiek ellen s sikerült is elérniök, hogy nagyrészüket a király száműzte s vagyonukat elkobozta.¹ A magunk részéről nem hisszük, hogy a firenzei kereskedők magyarországi működését Zsigmond intézkedései semmisítették volna meg. A bomlási folyamat már akkor megkezdődött, amikor a firenzei kereskedőknek először volt veszteségük Magyarországon. A firenzei kereskedelem az angol államcsőd tapasztalataiból megtanulta, hogy ne vállaljon nagyobb kockázatot, ha nem lehet biztos abban, hogy követeléseit be is tudja hajtani. Egyébként ugyanebben a korban a firenzei kereskedelem előtt új utak nyíltak meg. A flandriai kereskedelem a XV. században vált igazán gyümölcsözővé s Pisa elfoglalása (1405) végre hozzájuttatta Firenzét a tengeri kikötőhöz, amelyre évszázadok óta vágyódott, s megnyitotta a közvetlen utat nyugat felé. Ugyanebben a korban új lehetőséget kapott Firenzének keleti kereskedelme is; a Signoria hagyományosan ügyes politikájával mindig üzleti érdekei alá tudta rendelni az egyéb szempontokat. A keresztény Európa elseprésére törekvő törökkel a firenzei köztársaság igen jó viszonyt tartott fenn s a XV. századtól kezdve a firenzei kereskedők, akik azelőtt a keleti kereskedelem terén alárendelt szerepet játszottak, méltó versenytársai lettek a velenceieknek és génuaiaknak. A nyugati és keleti kereskedelembe való fokozottabb bekapcsolódás elvonta a firenzei üzletembereket a kevésbbé fontos, kevésbbé gyümölcsöző területekről. Magyarország pedig Zsigmond korában nem volt az az ígéret földje, mint aminőnek hazánkat Nagy Lajos korában a „Paradiso degli Alberti“ novellája jellemezte.

A magyar-olasz kapcsolatok hanyatlásának, illetve megszűnésének másodsorban külpolitikai okai voltak. Magyarország és Velence között az erőviszonyok eltolódtak s Nagy Lajos halála után felbomlott az az erős kézzel összetartott egység, amelybe a király Magyarországot Dalmáciával összefűzte, s már Zsigmond uralkodásának első éveiben megkezdődött a dalmát városok lassú leválása. Velence a maga részéről siettetten

¹ V. ö. Canestrini i. m. és Wenzel: Ozorai Pipó, 65—66. ll.

a folyamatot, amely természetszerűen Magyarország és Velence viszonyainak romlására vezetett. A magyar központi hatalom tehetetlensége jó századdal visszavetette a magyar-velencei kapcsolatok s már 1393-ban Zsigmond csak a velencei köztársaság külön engedélyével hozhatta át velencei területen azokat a textiliákat, amelyeket maga, vagy az udvar számára Firenzében vásárolt.¹

A velencei hatalom növekvő fölényére azonban mindennekefelett jellemző az a mód, amellyel a velencei köztársaság arra kényszerítette a magyarországi rézbányákat bérelő firenzei társaságot, hogy termelésének túlnyomó részét Velence rendelkezésére bocsássa. Ez a kétségtelenül nagytőkésekből álló társaság, amelynek tagjai Johannes Portinari, Verius Medici, Jacobus de Francisco, Andreas Hughii, Antonius de Sanctis, Guido Tomasiis és Gualterius Portinari voltak, Nagy Lajos uralkodásának utolsó éveiben, vagy Zsigmond, illetve Mária uralkodásának kezdetén kötöttek megállapodást a magyar udvarral a magyarországi rézbányák kiaknázására. A társaság elsőnek említett két tagja a korabeli firenzei gazdasági életnek két vezető egyénisége: Portinari János a Santa-Croce templomban van eltemetve, ami csak a legkiválóbb és leggazdagabb firenzeieknek jutott osztályrészül, míg Verius Medici, az akkor fellendülésben levő Medici család hatalmának és vagyonának egyik megalapítója volt, akire a köztársaság igen fontos diplomáciai küldetéseket is rá mert bízni. Így Verius Medici 1378-ban a VI. Urbán pápához küldött firenzei követségnek volt tagja, 1392-ben pedig elnyerte a gonfaloniere tisztséget.²

A firenzei rézbányász társaság működésével és általában a középkori magyar rézkivitellel legrészletesebben Paulinyi Oszkár foglalkozott.³ Az ő kutatásai alapján tudjuk, hogy a magyar réz kivitele a XIV. század húszas éveitől kezdve, tehát akkortól, amikor a termelés nagyobb méreteket öltött, három

¹ A. D. E. III. 730. 1.

² Johannes Portinarira vonatkozóan l. Mariani: Notizie della nobile famiglia Portinari. Firenze, 1897, 12. l. Verius Medici-re l. Litta: Tavole genealogiche XII. Tav. 7.

³ Paulinyi Oszkár: A középkori magyar réztermelés gazdasági jelentősége. Károlyi Árpád-émlékkönyv. Budapest, 1933. 402—439. ll.

úton játszódtott le. Az első a cseh-morva északi útvonal, a második a Lengyelországon keresztül Flandriába vezető út, míg a harmadik, az e korban legjelentéktelenebb, a dalmát-velencei útvonal volt. Ugyancsak Paulinyi mutat rá határozottan arra a tényre, hogy Velencét a magyar érekivitellel kapcsolatban elsősorban az ezüst érdekelte, amelyből nagy mennyiségre volt szüksége s ezért igyekezett a magyar rézet finomítatlan állapotban megkapni, hogy a velencei állami rézfinomítóban a benne levő ezüstöt kiválasztassa. A magyarországi bányatulajdonosokra természetesen nem volt előnyös Velence álláspontja, de nem lehetett ellene semmit se tenni, amíg az politikailag előnyös helyzetben volt. A velencei nyereszkesedés elkerülésének egyetlen módja az volt, ha a rézet a nyugati útvonalon szállították ki külföldre. Nagy Lajos Velence elleni győzelmei megváltoztatták a helyzetet, legyűrték Velencének azt az ellenőrző szerepét, amelyet hosszú ideig földrajzi helyzeténél fogva játszhatott. A magyar réz útja megnyílt Itália felé. Ebben az időpontban kapcsolódtak bele a firenzei nagytőkések a magyar réz kitermelésébe, abban a reményben, hogy tőkebefektetéseiket megfelelő anyagi haszon fogja kísérni. Ez azonban nem így történt. A Nagy Lajos halála után bekövetkező hanyatlás újra életbe léptette azt az állapotot, amelyet a királynak sok áldozattal megszüntetni sikerült s Velence újra hatékonyan tudott beleszólni abba, hogy a magyar réz itáliai piacra kerülhessen. Ennek volt köszönhető az a szerződés, amelyet 1385-ben a firenzei társaság a velencei köztársasággal kötött,¹ amiben kötelezte magát, hogy az egyébként Flandriába szállított rézen kívül máshová rézet nem szállít és évenként legfeljebb 200.000, 250.000 font rézet finomított Magyarországon. Velence látszólag bizonyos előnyöket juttatott a társaságnak, mert az egyébként szedett 20 garasfonttal szemben a firenzei társaság által Velencébe hozott rézet 7½ garasfontért finomította s megengedte, hogy a társaság a Velencében finomított réznek negyedrészt ugyanolyan feltételek mellett szállíthassa külföldre, mint a velencei kereskedők tehették. Ellenszolgáltatás fejében viszont a társaság tagjai kötelesek voltak az egyéb, tengerentúl be-

¹ A. D. E. III. 574. I.

szerzett, tehát minden valószínűség szerint levante-i származású árukat Velencén keresztül eljuttatni a különféle fogyasztópiacokra.¹

Pleidell a szerződést a firenzei társaságra nézve kedvezőnek tartja, mert véleménye szerint a velenceiek a magyar réznek keletre szállítását úgyis meg tudták akadályozni.² A mi véleményünk szerint a szerződés a firenzeiekre tragikus hatású volt. A társaság, amely családhozott nagy anyagi reményeiben, igyekezett a magyarországi bérletet mennél előbb felmondani, illetve likvidálni. A szerződés értelmében a társaság köteles volt, Paulinyi megállapítása szerint, évenként kb. 8–10.000 mázsa rezet finomítatlan állapotban Velencébe exportálni s a haszonnak nagy része így Velence kezébe jutott.³ Velence közbelépésének volt tehát köszönhető, hogy a magyar rézszállítás hamarosan más piacokra, elsősorban Dél- és Közép-Németország felé tolódott át.

A firenzei társaság magyarországi vállalkozása az általunk tárgyalt kor kétségtelenül legnagyobb méretű és horderejű magyar-olasz gazdasági kapcsolatának indult, de Velence miatt nem fejlődhetett ki, sőt megsemmisült. A rézbányák kiaknázásának esete iskolapéldája annak, milyen káros volt Velence befolyása a magyar-olasz kereskedelmi és gazdasági kapcsolatokra.

A Velence hatalmi fellendülésével kapcsolatos külpolitikai ok mellett rá kell mutatnunk arra is, hogy Zsigmondnak németországi összeköttetései is természetszerűen befolyásolták a déli kereskedelmi kapcsolatok hanyatlását, Zsigmond korában kezdődik meg a magyar gazdasági életnek kizárólagosan nyugat felé orientálódása, amely később, rövid megszakításoktól eltekintve egészen a legújabb korig jellemzi külkereskedelmünk történetét.

Az Anjou- és Zsigmond-kori összeköttetések tárgyalásánál meg kell még emlékeznünk a kapcsolatoknak oly részéről, melyre vonatkozóan szintén csak csekély adattal rendelkezünk, t. i. az állatkivitelről. Szarvasmarhakivitelről ebben a korban

¹ Paulinyi i. m. 413. l.

² Pleidell: A nyugatra irányuló stb. 73. l.

³ Paulinyi i. m. 417. l.

alig beszélhetünk. Mint ismeretes, marhakivitelünk csak a XV. században lendült fel, abban a korban tehát, amellyel e munkánk keretében nincs alkalmunk foglalkozni.

Másképpen áll a helyzet a ló kivittlét illetően. Annak ellenére, hogy királyaink Szent Lászlótól kezdve úgyszólván mindig tilalmazták a ló kivittlét, bebizonyítható, hogy a ló kivittlét az olasz-magyar kereskedelmi kapcsolatoknak fontos tárgya volt. Legkiválóbb forrásunk e tekintetben Buonaccorso Pitti önéletrajza, aki elmondja, hogy magyarországi nyereségeiből magyar lovakat vásárolt s nagy haszonnal adta el őket Itáliában.¹ Szükszavú értesítéséből arra következtethetünk, hogy ezt az üzleti fogást a Magyarországon megforduló olasz kereskedők gyakran alkalmazták; Magyarországba textiliákat, vagy fűszert szállítottak, itt busás haszonnal eladták s a befektetett tőkéből, valamint a nyereségből Itáliában közkedveltségnek örvendő magyar lovakat vásároltak. Ily módon alkalom nyílt arra, hogy egyetlen útjukon kettős haszonra tegyenek szert. A XIV. század végén Dél-Olaszország és Magyarország között fennálló kapcsolatról, ami a ló kivittlét illeti, Eberhard Gothein tesz említést, aki szerint a sulmonai notáriusok feljegyzései bizonyítják, hogy ebben a korban igen sok ló került ki Magyarországról Dél-Olaszországba.² Ezeknek a kapcsolatoknak felkutatása későbbi munkásságunk feladata lesz.

Az elmondottakkal voltaképpen kimerítettük tárgyunkat: az olasz-magyar kereskedelmi kapcsolatok fejlődésének ismeretetését a XIII. és XIV. században. Láttuk, hogy a XIII. században a velencei kapcsolatokkal kezdődnek meg ezek az összeköttetések, hogy aztán a század végén, politikai okok miatt megszűnjenek. A kapcsolatok második fénykora Nagy Lajos uralkodásának második felében kezdődött s tartott egészen addig, amíg a magyar állam elég erős volt ahhoz, hogy a forgalomnak külső (Velencével kapcsolatos) és belső (a magyarországi politikai renddel kapcsolatos) biztonságát fenntartsa. Amikor ezek a biztonsági feltételek megszűntek, a kapcsolatok ellanyhultak.

¹ Buonaccorso i. m. 41—42. ll.

² V. ö. Eberhard Gothein, *Wirtschaftsgeschichte des Schwarzwaldes I. Städte- und Gewerbegeschichte*. Strassburg, 1892. 485. l.

A magyar-olasz kereskedelmi kapcsolatok fellendülését és hanyatlását igen jól tükrözi vissza e kornak két híres *Pratica di Mercatura*-ja, Balduccio Pegolottié és Benedetto da Uzzanoé. A két *Pratica* közül, amelyeket ma kereskedelmi kézikönyveknek nevezhetnénk, egyik sem foglalkozik Magyarországgal. Pegolotti csupán Raguzát és Zárát említi, mint Magyarországhoz közelfekvő területeket, míg Uzzano csupán a magyar aranyforintról és beváltásáról beszél. Mi ennek az oka? Pegolotti a XIV. század harmincas éveiben írta művét, amikor az olasz-magyar, de különösen a Magyarország és Firenze között fennálló kereskedelmi kapcsolatok még nem jöttek létre. Így elsősorban azokat a területeket méltatta figyelemre, amelyek az ő korában a firenzei kereskedők működési területei voltak. E szempontból természetesen Anglia állt előtérben, hiszen Pegolotti maga is a Bardiak angliai ügynöke volt. Uzzano, aki 1442-ben írta meg művét, szintén nem foglalkozik a magyarországi kereskedelmi viszonyokkal. Az a tény, hogy csupán a magyar aranyforintot és annak beváltását ismerteti, szinte szimbólikus jelentőségű: az aranyforint volt az Anjouk magyarországi uralmának, sajnos, egyetlen maradandó gazdasági alkotása. A mintegy hatvan évig tartó gazdasági virágzásból utódaik csupán ezt tudták átmenteni az utókor számára.

*

E fejezet keretében, mintegy annak függelékékepen, de külön kell foglalkoznunk a pápai adószedők magyarországi működésével, különös tekintettel azokra az olasz bankházakra, amelyek a tizedek összegyűjtése, illetve Rómába vagy Avignonba való átutalása folytán a pápai udvarral összeköttetésben voltak. Magyarországon a tizedszedés terén a következő olasz bankházak működtek a XIII. és XIV. században: Alfani, Pulci, Spini, Bardi, Cerchi, Peruzzi, Acciaiuoli, Alberti, Buonaccorsi, Bilioti, Medici.¹ A pápai bankárok Magyarországi működését azonban nem lehet mint olasz-magyar gazdasági kapcsolatot felfognunk. Ezek kizárólag a pápai megbizottal,

¹ V. ö. Mayer Béla, Pápai bankárok Magyarországon a középkor végén. Századok, 1923—4, 648—668. ll.

illetve a pápai udvarral állottak összeköttetésben és mint többször látjuk, nem is Magyarországon vették át az összegyűjtött összegeket. Több adatunk van arról, hogy a pápai bankárok Firenzében, Génúában, vagy Velencében vették át az összegyűjtött különböző pénznemeket, hogy aztán egységes pénzben, „*dus commissio*“ levonásával utalják át az összeget a pápai udvarhoz.¹ Az a körülmény, hogy a pápai bankárok nem Magyarországon vették át a tizedszedők által behajtott tizedeket, káros befolyással volt az olasz-magyar gazdasági kapcsolatok alakulására, mert nem tett lehetővé olyan tökefelhalmozódásokat, mint amilyenek Angliában feltétlenül elősegítették az olasz bankárok bekapcsolódását az angol gazdasági életbe. Mayer idézett értekezésében kimutatja, hogy a nagy tizedátutaló bankházak nem tartottak fenn fiókokat Magyarországon.²

A pápai bankárok magyarországi működésével tehát csak annyiban kell foglalkoznunk, amennyiben elősegítette azt, hogy a Magyarországon működő olasz vagy magyar kereskedők belekapcsolódjanak a tizedátutaló bankházak tevékenységébe.

A Magyarországon működő olasz kereskedők közül egyről tudjuk bizonyíthatóan, hogy belekapcsolódott a tizedszedők munkájába. Ez Francesco Bernardi volt, akinek kiterjedt munkásságáról és tevékenységéről más helyen szoltunk. Francesco Bernardi Budán kapott kézhez a tizedszedőtől 1373-ban 4080 magyar aranyforintot s kötelezte magát arra, hogy ennek az összegnek fejében Avignonban 4000 „*florenus de Camera*“-t fizet ki.³ Olyan magyar kereskedőről, aki résztvett a beszedett

¹ V. ö. Kropf Lajos, A magyarországi pápai adószedők számításai a XIII. és XIV. században. Magyar Gazd. Tört. Szemle, VIII. 1901. 196—211. és 233—266. II. Kropf szerint az Alfániak haszna kb. 25% volt (i. m. 210. l.). A magas haszonkulcs természetesen szoros összefüggésben volt a magyarországi pénzvizonyok rendezetlen voltával. Károly Róbert pénzreformja később megakadályozta, hogy a tizedszedők ily hatalmas haszonra tegyenek szert. A tizedátutalás azonban ezután is jó üzlet maradt, hiszen ha mást nem, kamatmentes kölcsönt jelentett a bankároknak.

² Mayer i. m. 663. l.

³ L. Monumenta Vaticana tom. I. l. 459. l., valamint Kropf i. m. 263. l. és Fejérfpataky, Pápai adószedők Magyarországon a XIII. és XIV. században, Századok, 1887, 607. l.

tizedeknek Itáliába szállításában, szintén csak egyről tudunk, Szatmári Miklósról, aki az 1332 és 1337 között beszedett tizedeknek egy részét, 8000 florenust, a Bardiak velencei fiókjához juttatta el.¹ A két adat, mivel a tizedszedők számításai és iratai aránylag pontosan és hiánytalanul maradtak korunkra, azt bizonyítja, hogy a magyarországi kereskedők működésüket a tizedszedőktől függetlenül végezték s nem kapcsolódtak be nagyobb számban az ő munkásságukba, éppenúgy, mint ahogyan a tizedátutalással foglalkozó bankházak általában nem fogtak más vállalkozásokba Magyarországon.

Ugyanakkor csupán egy területen tapasztaljuk, hogy a pápai bankházak egyéb, tizedszedői átutalói munkásságuktól független megbízásokat is vállaltak, t. i. a *servitium commune*-nek a pápai udvarhoz való átutalása terén. Az ilyen jellegű adatok különösen a XV. század első felében gyakoriak, tehát abban a korban, amikor a tizedátutalások túlnyomó részben a Medici-bankház kezébe mentek át, azonban már az általunk tárgyalt korból, a XIV. század végéről is vannak ilyen adataink. Így pl. Maternus veszprémi püspök a Spini-bankház útján juttatta el a *servitium commune*-t a curiához; utódja, Demeter szintén ugyanezzel a bankházzal állt összeköttetésben.² A *servitium commune*-nek átutalása szintén az egyházzal kapcsolatos üzleti ténykedés volt s így ebben az esetben sem állíthatjuk, hogy a pápai bankházak keresték volna az alkalmat magyarországi üzleti tevékenységük kiterjesztésére. Ugyanakkor azonban van eset, mikor azt tapasztaljuk, hogy magyarországi egyházi személyek, amennyiben az olasz bankárok megkárosították őket, nem a curiához, hanem a királyhoz fordultak elégtételért. Így János zágrábi kanonok 350 florenust adott át Donatus Alemenusnak, hogy Avignonba juttassa el s amikor a bankár ezt az összeget nem fizette be, nem a pápához, hanem Nagy Lajos királyhoz fordult. A király a firenzei köztársaság útján igyekezett alattvalójának érdekét megvédeni.³

¹ Mon. Vat. I. l. 403. l. és Fejérpataky i. m. 503. l.

² L. Monumenta Romana Episcopatus Vespremiensis, Bp., 1896—1907. II. 287. l., IV. 361. és 363. l.

³ Mon. Slav. Mer. IV. 10—11. ll.

E munka keretében a tizedszedők működéséről nem lehet több mondanivalónk, bár a tizedszedők haszonkulcsából, a beszedett tizedek átutalási helyére és a bankárok személyére vonatkozó további kutatások esetleg hasznosan gazdagíthatják még az e korbeli magyar-olasz kereskedelmi kapcsolatokra vonatkozó ismereteinket.

IV.

Az eddigiekben ismertettük az olasz-magyar kereskedelmi kapcsolatok XIII. és XIV. századi történetét, ezeknek erősödését és csökkenését. Munkánk befejező részében foglalkoznunk kell még azokkal a kérdésekkel, amelyeket eddig, munkánk áttekinthetősége érdekében nem érinthettünk, ú. m. a kereskedelmi forgalom tárgyaival, a Magyarországon megfordult olasz kereskedők által követett útvonallal, valamint a rendelkezésre álló adatok alapján meg kell kísérelnünk, hogy néhány vonással képet fessünk azon kereskedőegyéniségekről, illetve típusokról, amelyek a magyar-olasz forgalomban szerepet játszottak.

Ami a magyar-olasz kereskedelmi forgalom tárgyát alkotó árukat illeti, azt hisszük, joggal állíthatjuk, hogy a XIII. és XIV. században nagyjából ugyanazon cikkek játszották a főszerepet. Bár a forrásanyag a kereskedelem tárgyairól igen kevés adatot tartott fenn, kétségtelen, hogy a forgalom legnagyobb részét mind a két korszakban a luxuscikkek képezték. Erre vonatkozóan logikai jellegű érveket is említhetünk, hiszen a középkori Magyarország termelési viszonyai, a szükségletek, valamint a szállítási viszonyok elsősorban ilyenemű cikkek importálását tették indokolttá. A forgalom leggyakoribb tárgyai kétségtelenül a textiliák köréből valók. Erre mutat az a vásárlási jegyzék, amelyet munkánk II. fejezetében kimerítően ismertettünk. Fínom, különleges textiliákat Magyarországon egészen a legújabb korig nem gyártottak s így érthető, hogy a forgalomban az első helyet ezek foglalták el. Ez a megállapítás nemcsak a XIII. századra, hanem a XIV.-re is érvényes. Zenobio Macigni, Nagy Lajosnak kereskedője, valószínűleg szintén fínom textilárukat szerzett be az udvar részére

s azok a kereskedők, akik Zsigmond korában olyan nehezen tudták követeléseiket az udvartól és egyes főuraktól megkapni, szintén minden valószínűség szerint elsősorban textilárakat szállítottak Magyarországra. Az olasz és levantei textiliáknak Magyarországra szállítása abban a korban sem szűnt meg, amikor a Velencével való politikai viszony megromlott s Zsigmond szükség esetén hajlandó volt külön kéréssel fordulni a velencei köztársasághoz, hogy az udvarnak szükséges, Firenzében vásárolt finom textiliákat engedje át a fennhatósága alá tartozó területen. A textiliáknak a forgalomban játszott szerepére legjobban IV. Béla vásárlási jegyzéke mutat rá; benne ezek a cikkek az összes vásárlásoknak mintegy 75%-át teszik ki. Azt hisszük, nem túlozunk, amikor állítjuk, hogy a XIII. és XIV. századi összforgalomban a textilműek kb. ugyanilyen arányszámban voltak képviselve s az összes többi áruk legfeljebb a forgalomnak egy negyedrészt tették ki.

Másodsorban az ékszerekről kell szólnunk. Ezekről főleg a XIII. századból vannak adataink, a II. Endre és IV. Béla korából származó kirablási esetekkel kapcsolatban, valamint IV. Béla vásárlási jegyzékében. Valószínű egyébként, hogy az ékszerek behozatala elsősorban a XIII. században volt nagyjelentőségű. A XIV. században, a magyar ötvösipar fejlődése, amely főleg a nemesérektermelés fokozódásával volt kapcsolatos, minden valószínűség szerint erősen csökkentette az ékszerek behozatalát. Ugyanez áll a nemesfémekre is. A XIII. században, a magyar értermelés fellendülése előtt a velencei kereskedők feltétlenül hoztak Magyarországra nemesfémeket, míg a XIV. században, Károly Róbert és Nagy Lajos uralkodása alatt a nemesfémek, bár a királyok kivitelüket megtiltották, mégis kiviteli tárgyat alkottak. Ennek a kiviteli tilalomnak kijátszása azonban könnyű volt, mert a kereskedők a kívánt arany mennyiséget könnyen vihették ki a szinte tiszta aranyból vert magyar aranyforintban.¹ A Magyarországon termelt réznek Itália felé szállítása a XIV. században, a kapcsolatok újjáéledésének korában indulhatott meg; a csúcspontot kétségtelenül azok az évek alkották, amelyekben a firenzei társaság bérelte a magyarországi rézbányákat. Ez az időszak azon-

¹ V. ö. Chroniken der deutschen Städte. Nürnberg I. Leipzig, 1862.

ban csak néhány évig tartott; Velence, amikor arra kényszerítette a rézbányász-társaságot, hogy a kitermelt réz túlnyomó részét neki adja át, megakasztotta a fejlődést s a XV. század első éveitől kezdve a magyar réz kivitele más utakra terelődött át.

Végül kétségtelen, hogy a forgalomnak tekintélyes hányadát tették ki a fűszerárak. E tekintetben szintén csak szórványos adatokra támaszkodhatunk. Már a XIII. század elején, a kapcsolatok megindulásának korszakában, meglehetősen nagy szerepet játszhattak a fűszerárak; az 1217-ben II. Endre és a velencei köztársaság között kötött egyezmény kimondta, hogy a fűszerárak mentesek a nyolcvanad fizetésétől. A fűszerek forgalmára vonatkozóan Buonaccorso Pitti önéletrajza tartotta fenn az egyetlen, XIV. századból származó adatot. Eszerint az a kereskedő, akinek segédje Buonaccorso Pitti volt, egy hajórakomány sáfrányt hozott Magyarországra s 100%-os haszonnal adta el.

Az állatkereskedelemről már szólottunk. Bár már a XIV. századi adatok bizonyítják, hogy állatok, elsősorban lovak, Magyarországból Itáliába kivitélre kerültek, kétségtelen, hogy a magyar állatkivitel fénykora csak a XV. században kezdődött meg, olyan korban, amellyel a munka keretében nem foglalkozhatunk.

Az áruforgalomra és az áruk minőségére vonatkozó adatok egytől-egyig a velencei, illetve firenzei kereskedők magyarországi működésével kapcsolatosak. Arra viszont semmiféle adatunk nincs, hogy a génuai kereskedők, akik a XIV. század második felében kétségtelenül nagyarányú működést fejtettek ki Magyarországon, milyen árukkal kereskedtek hazánkban, illetve milyen árukat szállítottak. Az a körülmény, hogy a számukra 1379-ben kiadott privilégium elsősorban a keleti útvonalat említi, arra enged következtetni, hogy a génuaiak főleg levantei árukat hoztak hazánkba. E tekintetben figyelembe kell vennünk azt a körülményt, hogy az egyház szükségletei is igen erősen befolyásolták a behozatalt. Az egyház tömjénszükségletét, tekintve a katolicizmus szoros itáliai kapcsolatát, valószínűleg az egész általunk tárgyalt korszakban olasz kereskedők látták el.

A forgalom tárgyát tevő áruk rövid ismertetése után átérhetünk annak vizsgálatára: milyen útvonalon jöttek Magyarországra az olasz kereskedők, melyik útvonalon bonyolódott le az a forgalom, amely különösen a XIV. század második felében élénkült meg?

Az általunk tárgyalt korban Magyarországból Itáliába az út kizárólagosan Velencén és a dalmát városokon keresztül vezetett. Ez volt a legrövidebb és egyúttal legolesőbb útvonal, s a kereskedők a reánk maradt adatok tanúsága szerint kizárólagosan ezt használták. Már Szt. Gellért legendája ezt az útvonalat említi s azt állítja, hogy Gellért Zárán keresztül, tehát tengeri és szárazföldi úton jutott el Magyarországra. Ezért hipotetikusnak kell tartanunk azt a felfogást, amely Velencén keresztül szárazföldi utat képzel el a XI. században Magyarország és Itália között.¹ A XI. és XII. századból Szt. Gellért legendáján kívül nincs is más adatunk; a XIII. és XIV. századból már jóval több adatra támaszkodhatunk, s ezek világossá teszik, melyik volt a leggyakrabban használt útvonal. Ezeknek az adatoknak csupán egyrésze maradt ránk kereskedőkre vonatkozó emlékekből, túlnyomó részük a Magyarországra jött tizedszedőkkel kapcsolatos.

Így tudjuk, hogy Gentilis bíbornok a Spalato, Zára, Zengg, Zágráb, Buda útvonalon jött Magyarországra.² Petrus Garvassi Magyarországról Avignonba a Kapronca, Kőrös, Modrus, Zengg, Velence, Ferrara, Génua, Nizza, Monaco útvonalon utazott.³ Néhány évvel később Jacobus Berengarii és Raimundus de Bonofata útja Avignonból Magyarországra a következő útvonalon vezetett: Avignon, Nizza, Génua, Pisa, Velence, Zengg, Zágráb, Buda.⁴ Nemcsak a tizedszedők jártak ugyanezen az útvonalon, hanem Erzsébet királynő, amikor Nápolyba utazott, szintén Dalmácián keresztül vette útját, de nem Velencén át, hanem egyenesen Apulia felé.⁵ A szárazföldi útvonal csupán olyan esetekben volt használatos, amikor a ten-

¹ V. ö. Komoróczy i. m. térképmellékletével.

² Fejér. C. D. VII. 7. 52—57. l.

³ Mon. Vat. I. l. LXXI. l.

⁴ Fejérpataky i. m. 510. l.

⁵ Mitis i. m. 12—13. l.

geren való szállítás elé akadályok gördültek. Így például Nagy Lajos második velencei hadjárata alkalmával szárazföldi úton vonult Itáliába, valószínűleg azért, mert a tengeri utat Velence nagy tengeri ereje miatt nem tartotta elég biztonságosnak.¹ Az adatok alapján Szalay József a Magyarországról a tengerpart felé vezető útvonalat akképen állapítja meg, hogy Budáról indulva Baranyába vezet, Szlavónián, majd Petrinián és Dubicán keresztül jut el Zarába, illetve Spalatóba.²

Az Itália felé vezető út kérdésével Glaser Lajos is foglalkozott, bár ő elsősorban XVI. századi adatokra támaszkodik.³ Glaser főképp az útnak magyarországi részét vizsgálja s megállapítja, hogy az út a legtöbb esetben Zágrábon keresztül vezetett. Eltérés csak abban az esetben volt, ha az utas, az ekkor már látogatott szárazföldi utat választotta, amely Vasváron és Muraszombaton keresztül Pettau, Cilli és Laibach felé vezetett. Egyébként a XVI. századi útvonal nagyjából megegyezett azzal, amelyet a XIV. században használtak. Így II. Ulászló felesége, Candelei Anna Zenggből Budára a Modrus, Zágráb, Fehérvár útvonalon jött, tehát azon, amelyet később József-útnak neveztek. A vélemények csak arra vonatkozóan oszlanak meg, hogy az utazók a Zágráb—Fehérvár utat milyen útvonalon tették meg. Az egyik vélemény szerint az út a Balaton déli, mások szerint a Balaton északi partján vezetett, míg vannak, akik azt állítják, hogy mindkét útvonal használatos volt. Glaser szerint a leggyakrabban használt útvonal a Kapronca, Zákány, Kanizsa, Keszthely, Tapolca, Veszprém, Buda vonal volt.

A hazánkba jött olasz kereskedőkre vonatkozó írásbeli emlékek közül csupán Buonaccorso Pittinek már többször idézett önéletrajza nyújt bővebb felvilágosítást arra nézve, hogy az olasz kereskedők milyen útvonalon jöttek hazánkba. Buonaccorso leírása szerint a Velencétől Budára vezető út által érintett fontosabb helyek a következők voltak: Grado, Parenza, Póla, Ossero, Zengg, Brigna (Brini) Modrus, Zágráb, Crigi

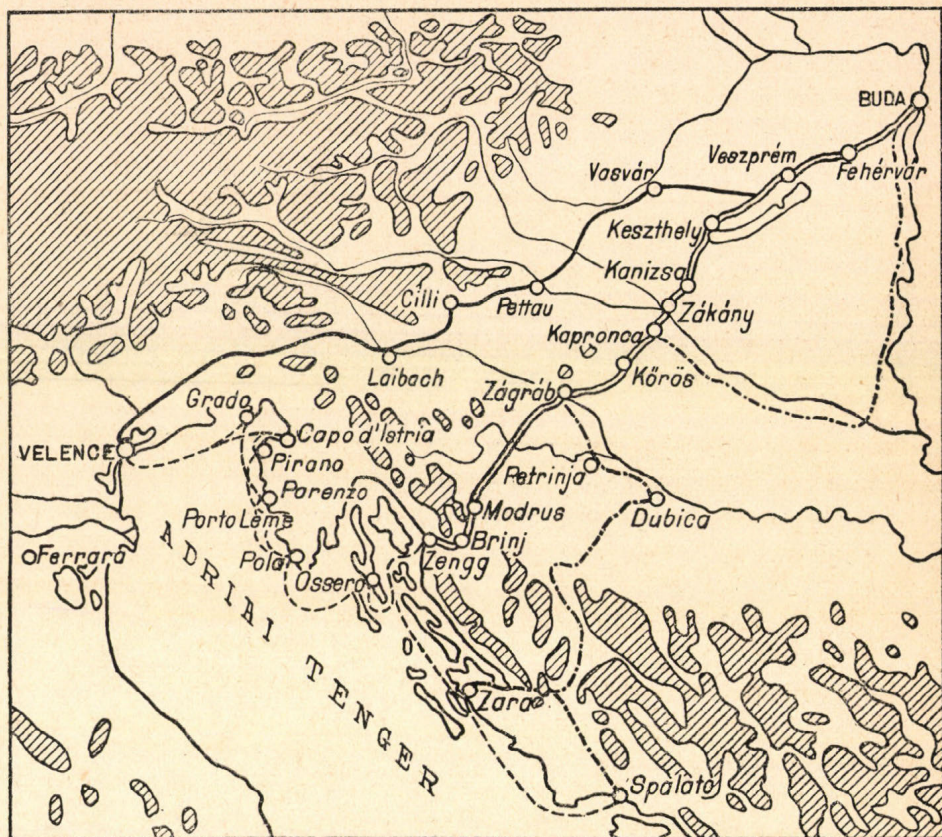
¹ Turóczi, Chronica, XXVII. fej.

² Szalay: Városaink a XIII. században. Bp., 1878, 137. l.

³ Glaser Lajos, A Dünántúl középkori úthálózata, Századok, 1929, 138—167. és 257—285. l.

(Krizevci), Kapronca, Fehérvár. A Budáról visszafelé vezető út a következő volt: Zengg, Porto di Nieme, Pirana, Capo d'Istria, Velence.¹

A térképet készítette Dr. Glaser Lajos.

Buonaccorsonak leírását, azt hisszük, elfogadhatjuk az olasz kereskedők általában követett útvonalának. E szerint a kereskedők Velencében hajóra szálltak s a part mentén hajózva jutottak el az egyik dalmát városba, rendszerint Zarába, vagy Zenggbe s onnét szárazföldön folytatva útjukat, Zágrábon keresztül haladtak Buda felé.

¹ Buonaccorso. i. m. 210. l.

Az olasz kereskedők útvonalának ismertetése után még egy feladatunk van. A rendelkezésre álló adatok alapján meg kell határoznunk: milyenek voltak azok a kereskedőegyeniségek, akik az általunk tárgyalt korban, elsősorban a kapcsolatok fénykorában Magyarországra jöttek, illetve Magyarországgal összeköttetésben álltak. E tekintetben a leghelyesebb eljárás, ha típusokat állítunk fel és egy-egy típus meghatározásának keretein belül ismertetjük az egyes kereskedőegyeniségeket.

Típusmeghatározásunknál igen jól használhatjuk Buonaccorso Pitti önéletrajzát. Elbeszélése szerint mint egészen fiatal ember, Matteo de' lo Scielto Tinghi firenzei kereskedő segédjeként került Magyarországra. Áru nélkül indultak útnak Firenzéből; Velencében Tinghi ezer dukátért sáfrányt vásárolt s Velencéből árujukkal együtt a már ismertetett útvonalon jutottak el Budára. Itt de' lo Scielto Tinghi a sáfrányt kétezer dukátért eladta s visszatért Itáliába. Buonaccorso Pitti azonban nem tudta követni őt, mert Budán megbetegedett. Ezért főnöke kifizette neki járandóságát, tizenkét dukátot s Buonaccorsot egy Budán lakó firenzeinek, Michele Maruccinak házában hagyta. Marucci több firenzei kereskedőház faktoraként működött Magyarországon. Marucci házában fekvő beteg Buonaccorso több héten keresztül. Valami gondos ápolásban nem lehetett része, mert mint megjegyzi, a Marucci házában nem volt asszony, csak egy inas, aki főzött és kiszolgált a házigazdát, valamint két, szintén kereskedéssel foglalkozó vendégét. Buonaccorso felgyógyulása után kártyajátékba kezdett néhány kereskedővel s annyit nyert tőlük, hogy a pénzben hat lovat tudott vásárolni. Ezekkel indult útnak, de a viharos tengeren egyik lova megdőglött, egyet pedig elajándékozott. Két lovat sikerült útközben eladnia, de árukat nagyrészt elvesztette kártyán. Hazatértekor mégis volt két lova, és száz florenus készpénze.¹

Buonaccorso Pitti elbeszélésének novellisztikus jellegű részlete világosan feltárja előttünk a Magyarországra jövő kereskedő első típusát, akit legjellemzőbb szóval talán alkalmi kereskedőnek (Sombart kifejezése szerint Gelegenheits Händler)

¹ U. o. 38—39. l.

nevezhetünk. Ez a típus kizárólag egy üzlet lebonyolítása céljából jött Magyarországra, egy rakomány luxuscikket vagy fűszert hozott magával s vállalta a hosszadalmas és fáradságos út veszedelmét, mert tudta, hogy vállalkozását siker esetén nagy haszon fogja jutalmazni. Az alkalmi kereskedők haszna jóval magasabb volt, mint a rendes kereskedelem és forgalom esetén elérhető haszon.¹ Az alkalmi kereskedő, miután üzletét sikerrel lebonyolította, befektetett tőkéjét, valamint hasznát vagy magyar aranyforintban — e korszakban internacionális valutában — vitte magával hazájába, hogy ott újabb áruba fektesse be s esetleg vállalkozását megismételje, vagy Magyarországon olyan árut vásárolt, amelyet Itáliában szép haszonnal tudott értékesíteni. Buonaccorso Pitti, aki nem ismerte a magyar viszonyokat, valószínűleg valamelyik Magyarországon időző olasz kereskedőtől kapta a tanácsot, hogy pénzét fektesse magyar lovakba, mert így kártyanyereségen szerzett tőkéjét megtudja sokszorozni.

Az alkalmi kereskedő típusához tartozik Matteo de' lo Scielto Tinghi és maga Buonaccorso Pitti is, nemkülönben azok a firenzei együgyűek, akik a *Paradiso degli Alberti* novella szerint Magyarországra jöttek, hogy itt boldoguljanak.

Buonaccorso Pitti önéletrajza ismertet meg bennünket a Magyarországra jött olasz kereskedők második típusával is. Ez a típus már hosszasabban tartózkodott Magyarországon, azonban nem telepedett le véglegesen. Ezt a típust faktortípusnak nevezhetjük. Túlnyomó részük valószínűleg mint egy vagy több olasz bankház alkalmazottja került Magyarországra, hogy itt a cég érdekeit képviselje. Buonaccorso önéletrajzában szerepel az a Michele Marucci nevű firenzei kereskedő, aki már állandóbban telepedett le Magyarországon, külön házában lakott, ahol alkalomadtán üzletbarátait is vendégül látta. Azonban egész berendezkedésének ideiglenes jellege van: házában nincs asszony, csak egy inas. A faktortípushoz tartozó kereskedő, akit Buonaccorso leírásán kívül már több forrásból is-

¹ V. ö. Fanfani: *Saggi di storia economica italiana*. Milano, 1936; *Costi e profitti d'un mercante del Trecento*. Fanfani megállapítása szerint a távkereskedelmi haszon általában 20% körül volt s csak kivételes esetekben emelkedett 40%-ra. Viszont igen gyakran a tiszta haszon csak kb. 7% volt.

merünk, nagyon jól tudta, hogy nem telepszik meg véglegesen Magyarországon, csak addig, míg megbízatása tart, vagy valami jövedelmezőbb foglalkozást talál.

A faktortípushoz tartozó kereskedő azonban alkalomadtán nem zárkózott el az elől, hogy saját számlájára is kössön üzleteket. Francesco Bernardi működésének kezdetén néhány firenzei cég képviselőjét láthatta el; később harmincadbérletet vesz, bekapcsolódik a pápai tizedek átutalásába, az udvar pénzügyeinek lebonyolításába, a XIV. század végén már házat is vesz Budán, s ekkor már mint civis Budensis szerepel. Az ő működésére igen jól illik az a jellemzés, amelyet Gino Luzzatto ad a külföldön működő olasz kereskedők, elsősorban a firenzeiek szerepéről. E szerint a külföldre származott olaszok tevékenysége nem szűkkörű, hanem szétágazó s kiterjed minden olyan területre, ahol a tőke megfelelő hozama biztosítva látszik.¹ Ez a típus azonban éppen Magyarországon ritkább lehetett. Az adatok csak elvétve tartották fenn kétszer ugyanannak a kereskedőnek a nevét; jórészüik csak néhány évig tartózkodott Magyarországon, aztán visszament hazájába, vagy más jövedelmezőbb munkaterületet keresett. Ennek ellenére működése sokkal többet jelentett a magyar-olasz gazdasági kapcsolatok szempontjából, mint az olyan — az első típushoz tartozó — kereskedőé, aki csupán egy üzlet lebonyolítása céljából jött Magyarországra.

A második típushoz számíthatjuk azokat a kereskedőket is, akik nem voltak egy vagy több olasz kereskedőháznak faktorai, hanem, ha nem is állandó jelleggel, de huzamosabban tartózkodtak Magyarországon s itt önálló kereskedelmi tevékenységet folytattak. Ezek elsősorban az udvar és a főurak luxuscikkszükségleteinek kielégítésével foglalkoztak; megtestesítőjük Zenobio Macigni, Nagy Lajos udvari kereskedője, aki Itáliába a király ajánlólevelével utazott, azzal a céllal, hogy az udvarnak luxuscikkeket szerezzen be. E típus gyökereit egyébként már a XIII. században megtaláljuk; ehhez számíthatjuk Wullamyt is, IV. Béla szállítóját.

A Magyarországgal kapcsolatban lévő olasz kereskedők

¹ Gino Luzzatto i. m. 242. l.

harmadik csoportja általában nem is jött el személyesen Magyarországra. Ide sorozhatjuk azokat a kereskedőket és bankárokat, akik Magyarországon faktorokat tartottak s ezek révén bonyolították le üzleteiket. A XIV. század második felében, a kapcsolatok fénykorában minden valószínűség szerint igen sok kisebb-nagyobb firenzei kereskedőház tartott Magyarországon megbízottakat. A legnagyobb arányú ilyen társaság kétségtelesen az volt, amely 1380 körül alakult a magyarországi rézbányák kiaknázására. A társaságról az előzőkben már részletesen szólottunk; e helyen csak azt kell kiemelni, hogy a magyar-olasz középkori kereskedelmi kapcsolatok terén ez az egyetlen olyan vállalkozás, amelyet bátran kapitalisztikusnak nevezhetünk s amelynek tulajdonosai magukon viselik a korakapitalisztikus korszak vállalkozóinak ismertető jegyeit. A kapitalista típushoz tartozó kereskedő rendszerint nem jött el Magyarországra, csupán azt tehetjük fel, hogy ha egyéb elfoglaltsága arra kényszerítette, hogy Magyarországra utazzék (pl. a firenzei köztársaság követként küldte a magyar udvarba), felhasználta az alkalmat magyarországi vállalatainak ellenőrzésére. Sajnos, ez a típus, amely Európa minden államában felbukkant, Magyarországon csak kis számban és rövid ideig szerepelt. Az elmondottakban annyszor hangsúlyozott okok megakadályozták, hogy működése valóban hasznosító legyen.

A negyedik típusba azokat sorolhatjuk, akik eredetileg minden bizonnyal kereskedői céllal jöttek Magyarországra, sőt itt egy ideig kereskedői tevékenységgel foglalkoztak, de később valamelyik főúrnak, főpapnak, legtöbb esetben pedig az udvarnak szolgálatába léptek. Az olasz kereskedő Magyarországon néha felhagyott eredeti foglalkozásával, bár továbbra is eredeti mesterségével rokon tevékenységet folytatott. Az olaszok legtöbbször az állam pénzügyigazgatásában foglaltak el szakértelmet követelő és jövedelmező állást, bár volt olyan, aki ezt az állást csak átmenetileg töltötte be, hogy később nagyobb befolyást és hatalmat jelentő helyre kerüljön. Az udvar már a XIII. században igénybe vette olaszok szolgálatait s a pénzverdének vezetője — éppen úgy, mint egyébként a legtöbb európai udvarban — gyakran olasz származású volt. Magyarországon Archinus nevét

ismerjük az Árpád-korból, aki az esztergomi polgárjogot is megszerezte. A XIV. században, az olasz államháztartási elvek és módszerek bevezetésével, minden valószínűség szerint igen sok olasz került Magyarországra, akik főleg az állami pénzügyi adminisztrációban töltötték be kisebb-nagyobb tisztséget. A Károly Róbert uralkodása alatt magyar állami szolgálatba lépett olaszok nevét a fennmaradt levéltári anyag alapján nem lehet rekonstruálni, de Lajos korából már több olasz neve maradt fenn, akik fontos szerephez jutottak az udvar és az állam adminisztrációjában és pénzügyeinek intézésében. Ezek közül a legkiemelkedőbb a Buonaccorso Pitti által is említett Bartolomeo de Ghuido Baldi, aki a magyar udvarban a „maestro della moneta” tiszttét töltötte be, a pénzverde vezetője volt. Valószínűleg hasonló jellegű alkalmazásban volt, mint az egyik Frescobaldi, aki I. Eduard angol király pénzverdéjét vezette Londonban. A többi, magyar állami szolgálatban levő olasz közül Rambuscus de Florentia harmincadmester¹ és Onofrio Bardi kamarás nevét említjük meg e helyen.² Rajtuk kívül még néhány alacsonyabb ragú tisztviselő nevét ismerjük, azonban egészen biztosan sokkal többen voltak a ma ismerteknél. Az elmúlt századok legtöbbjüknek nevére feledést borítottak.

A Magyarországra került és állami szolgálatba lépett olaszok közül legnagyobb karriert mégis a firenzei Filippo Scolari, másnéven Pippo Spano, magyar nevén Ozorai Pipó, futott be.³ Az ő karrierjén keresztül nézve realitássá válik a Paradiso degli Alberti novellának az a beállítása, hogy Magyarország a lehetőségek és a korlátlan karrierrek hazája. Hogy ezt megérthessük, néhány szóval ismertetnünk kell pályafutását, úgy ahogy ezt egykorú életrajzírói elmondják. Filippo Scolari, egy igen nagymultú firenzei család sarja, elszegényedve Luca della Pecchia kereskedő segédeként került Magyarországra,

¹ Fejér C. D. X. 151. 1.

² Salamon Ferenc: Buda-Pest története, Bp., 1878—1885. II. 222. 1.

³ Ozorai Pipora vonatkozólag l. Mellini: Vita di Filippo Scolari volgarmente chiamato Pippo Spano, Firenze, 1570; Litta: Tavole genealogiche. Canestrini i. m., Wenzel Gusztáv: Ozorai Pipó, Pest, 1863. Ugyanő: Okmánytár Ozorai Pipó történetéhez. Tört. Tár, 1884.

aki az esztergomi püspök udvarának különféle luxuscikkeket szállított. Amikor a püspöki udvarba érkeztek, az udvar személynéje éppen valami, a püspöki háztartás körébe vágó számításon törte fejét, amelyet azonban sehogyan sem tudtak megoldani. A fiatal Filippo Scolari azonban pillanatok alatt megtalálta a hibát s megoldja a számítást. A püspöknek annyira megtetszett a jól számoló, kiváló üzleti érzéssel megáldott fiatal firenzei, hogy udvarában tartotta s Filippo Scolari rövid időn belül a püspöki udvar egyik befolyásos tagjává, a pénzügyek teljhatalmú vezetőjévé lett. Ez az állása azonban nem sokáig tartott. Amikor ugyanis Zsigmond király látogatást tett a püspöki udvarban, neki is feltűnt az élesesű, fiatal, de máris vezető pozícióban levő olasz. Meghívta őt udvarába s hamarosan a királyi bányák vezetőjévé tette meg. Amikor aztán egyszer a király ellen összeesküvést szöttek, Filippo Scolari volt az, aki kardjával a királyt az összeesküvőkkel szemben megvédelmezte. Ekkor tűnt ki, hogy Scolari nemcsak jó számoló és bányaigazgató, hanem vitéz ember, aki derekasan forgatja a kardot is. Nem is maradt sokáig a bányák élén. A király rábízta a török elleni háború vezetését, ahol hadi erényei még jobban kiviláglottak. Ő lett a magyar hadak fővezére, legendás hírű stratég, aki hosszú éveken keresztül, egészen haláláig megmaradt ebben a tisztségben. A király birtokadományokkal halmozta el, több vármegye ispánjává tette s állandóan kikérte tanácsát belpolitikai kérdésekben is. Magyar mánáscsalád dúsgazdag leányát vette el feleségül, de lélekben mindig hű maradt hazájához, ahonnét ifjúkorában került el. Ha csak módja nyílt, hazalátogatott Firenzébe, ahol birtokot is vásárolt magának.¹ Rokonságának szűkölködő tagjait Magyarországra hívta, ahol fényes állásokban helyezte el őket. Ő volt a XV. század elején az olasz művészek legbőkezűbb mecénása, az olasz írók és korai humanisták legfőbb pártfogója, ő hozatta Magyarországra például Masolinot, e kor egyik leghíresebb festőjét. Mecénási működése folytán a magyar rinascimento-nak egyik leghathatósabb előkészí-

¹ Wenzel: Okmánytár, stb. 620. l.

tője volt.¹ De nemcsak maga marad meg lelkében mindvégig firenzeinek, annak tartják őket mások is, s nagyon jellemző, hogy amikor Zsigmond király hadat viselt a velenceiek ellen, Velence megtiltotta, hogy a fennhatósága alatt levő Páduában firenzeiek telepedjenek le, csak azért, mert a magyar hadak fővezére, Filippo Scolari, firenzei volt.²

Filippo Scolari pályafutása a legjobb példa arra, hogy a gyakorlati szellemű, az életet valóságként felfogó, nagyratörő olaszok számára ebben a korban Magyarország milyen lehetőségeket nyújtott.

A Magyarországon működő olasz kereskedőnek négy típusát igyekeztünk vázolni, az alkalmi kereskedőt, a faktorét, a kapitalistáét és az állami alkalmazásba lépett olasz kereskedőt. A négy típus nagy különbségeket mutat s csak két olyan tulajdonság van, amely mindnégyükben megegyezik. Az egyik a kereskedői gondolkozás józansága, a másik, hogy hosszú éveken át való magyarországi tartózkodás után sem veszítik el olasz jellegüket, mindvégig ragaszkodnak születési helyükhöz és életük végcéljának azt tekintik, hogy meggazdagodva hazatérjenek. Ha valamelyiknek családja mégis Magyarországon maradt, akkor sem olvadt be egykönnyen a magyarságba. A második, sőt harmadik nemzedék is ragaszkodott származásához s nevéhez mintegy megkülönböztetésképpen mindig hozzátette a di Firenze, di Venezia, di Siena, stb. jelzőt. Véglegesen főleg azok telepedtek meg Magyarországon, akik politikai okokból, mint emigránsok hagyták el hazájukat s később sem sikerült visszatérniök. Ezeknek a száma is igen tekintélyes lehetett, hiszen egyízben a firenzei signoria külön-kérte Lajos királyt, hogy az emigránsokat ne fogadja be Magyarországra és ne pártolja őket.³ Az emigránsok tehát az egyetlen réteg, amely nagy részében Magyarországon találta meg végleges otthonát, néhány nemzedéken belül beolvadt a

¹ Ozorai Pipo mecénási működésére és a magyar renaissance-ot előkészítő munkásságára vonatkozólag l. Horváth János: Az irodalmi műveltség megoszlása. Magyar humanizmus. Bp., 1935., azonkívül Péter András: A magyar művészet története, I. 172. l.

² Wenzel: Okmánytár, stb. 242. l.

³ Doc. di storia italiana, VI. 393. l.

magyarságba s a magyar kereskedővárosok, elsősorban Buda és Pozsony kereskedőtársadalmának hasznos elemévé vált.¹

Az elmondottak után nem marad más hátra, mint hogy azt tegyük vizsgálat tárgyává, mit jelentett a középkorban fennálló gazdasági kapcsolat Itália és mit jelentett ugyanez Magyarország számára.

Mint láttuk, a magyar-olasz gazdasági összeköttetés szépen meginduló kezdete után a tatárjárás következtében teljesen megszűnt és csak a XIV. század második felében, a magyar birodalom kialakulásával és a magyar-olasz politikai összeköttetések intenzívvé válásával kezdődött meg újra, hogy a magyar politikai hatalom hanyatlásával együtt megint megsemmisüljön. Itália számára tehát csupán alkalmoszerű volt a magyar-olasz gazdasági kapcsolat, sokat nem lehetett építeni rá. A kapcsolatok fénykorában a firenzei köztársaság látszólag ragaszkodik fenntartásukhoz, azonban ekkor sem állíthatjuk, hogy a firenzei gazdasági élet számára létkérdést jelentett a Magyarországgal való kereskedelmi összeköttetés. Lehetséges, hogy ha Velence geopolitikai helyzete nem akadályozza a kapcsolatok erőteljesebb kialakulását, Magyarország sokkal fontosabb szerepet játszhatott volna az olasz nagytőkének külföldön való elhelyezkedésében. Így azonban, mint ezt a magyarországi rézbányák kiaknázására alakult társaság példája is mutatja, a nagytőke nem találta meg azt a nyereségi lehetőséget, amely érdemessé tett volna nagyobb tőkének magyarországi vállalatokba való fektetését. Ugyanakkor, amikor Velence nem hagyta érvényesülni a nagytőkéseket, látszólag egyáltalán nem akadályozta az ú. n. kalandorkereskedők működését. Hiszen ezek, mint láttuk, nagyrészt Velencében szerezték be áruikat, amelyeket Magyarországra hoztak s velencei hajóval tették meg az utat az Adrián keresztül.

Az olasz gazdasági élet számára tehát nem volt elsőrendű fontosságú a Magyarországgal való kereskedelmi kapcsolat. Egészen más a helyzet, ha a gazdasági kapcsolatok Magyarországot, elsősorban nem a magyar gazdaságtörténet,

¹ Az emigránsok szerepére vonatkozólag l. Perrens: *La civilisation florentine du XIIIe au XVIIe siècle*. Paris, 1893. 67. l.

hanem a magyar kultúrtörténet szempontjából vizsgáljuk. Az Olaszországgal való kereskedelmi összeköttetés kiegészítő jellegű forgalomra épült fel; vitális jelentőségű cikkek aligha kerültek olasz közvetítéssel hazánkba. Ugyanakkor azonban mérhetetlen jelentőségűnek tarthatjuk, hogy az olasz korarenaissance művészi jellegű iparcikkei Magyarországra kerültek, mégpedig olyan egyének közvetítésével, akik ezt a szellemet maguk is képviselték. Nagyon jól tudjuk, hogy a magyarországi rinascimento közvetlenül Olaszországból származott hozzánk, fénykorát Hunyadi Mátyás uralkodása alatt élte. Azonban a Mátyás-kori magyar renaissance gyökereit a XIV. századi olasz-magyar kapcsolatokban s nem utolsó sorban az e korbéli gazdasági jellegű összeköttetésekben és gazdasági céllal Magyarországra jött olaszok működésében kell keresnünk. Ez a középkori magyar-olasz gazdasági kapcsolatoknak kultúrtörténeti jelentősége s azt hisszük, nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy ezeket elsősorban ilyen szempontból kell értékelnünk s a felkutatandó új adatok feldolgozásánál is ezt a szempontot kell érvényesítenünk.

Relazioni Commerciali tra l'Italia e l'Ungheria nel Medioevo.

I.

Quando gli ungheresi si stabilirono nel bacino dei Carpazi alla fine del sec. IX, si staccarono risolutamente dai legami del loro passato. L'acquisto della nuova Patria offriva la possibilità di nuovi rapporti con altri paesi: fra i primi ed i più importanti furono quelli con l'Italia, che durarono, senza interruzione, per un millennio esplicandosi nei campi più diversi. La storia di tali rapporti, grazie alle ricerche scientifiche italiane ed ungheresi, è stata in gran parte chiarita; negletta è rimasta invece la storia dei rapporti commerciali tra i due popoli. Essi meritano attenzione non soltanto dal punto di vista della storia economica bensì da quello della cultura di entrambi i Paesi.

La formazione delle relazioni commerciali ungaro-italiane fu determinata da varie circostanze, in parte di natura economica, in parte di natura politica. Favorevolissime furono le condizioni economiche ne secoli XIII e XIV, che è il periodo qui preso in considerazione. A questo proposito non dobbiamo perdere di vista che l'Ungheria era fin dall'inizio del secolo XIII il paese più ricco d'Europa in fatto di miniere di metalli nobili, mentre l'Italia ne era priva. Reciprocamente dobbiamo considerare che nell'Ungheria medievale assai pochi erano coloro che si occupavano di commercio, mentre è ben noto che l'Italia aveva gran numero di commercianti pieni di iniziativa, che portavano i prodotti delle città italiane e del Levante sui mercati più lontani. Se le condizioni economiche erano dunque

favorevoli, non può esser detto altrettanto di quelle politiche. Le relazioni commerciali tra l'Ungheria e l'Italia erano esposte fatalmente, per tutto il periodo di cui stiamo trattando, a subire le vicende dei pessimi rapporti esistenti tra l'Ungheria e la Repubblica di Venezia. Quest'ultima deteneva in realtà, di fronte all'Ungheria, una „posizione chiave“, vale a dire essa in grado di ostacolare in qualsiasi momento l'attività di quei commercianti italiani che venissero in Ungheria. La causa principale delle continue ostilità tra l'Ungheria e Venezia era la questione della Dalmazia. Entrambi gli Stati mirarono, con varia fortuna, al possesso delle città dalmate. Durante il periodo delle sue maggiori fortune, l'Ungheria riuscì a prevalere su Venezia, che perciò dovette rinunciare al dominio della Dalmazia. Ma non appena si manifestò il declino della potenza ungherese Venezia approfittò immediatamente dell'occasione per accaparrarsi le città della Dalmazia per essa importantissime. Venezia acquistava infatti la maggior parte del legname necessario al suo consumo in Dalmazia; inoltre quella regione era ricca di scali marittimi lungo la via che conduceva al Levante. La lotta durata ben trecento anni finì con la vittoria di Venezia durante il secolo XV. I due secoli precedenti rappresentavano il periodo delle rivalità ungaro-veneziane, durante il quale accadeva spesso che le città della Dalmazia cambiassero annualmente padrone. È significativo il fatto che l'età aurea delle relazioni commerciali italo-ungheresi sopravvenne dopo che Luigi il Grande, in seguito alle paci di Zara e di Torino, con un atto energico era riuscito ad annettere la Dalmazia all'Ungheria.

La lunga contesa per il predominio sulle città della Dalmazia influenzò dunque direttamente le relazioni commerciali italo-ungheresi.

Tenendo conto dunque delle condizioni economiche e politiche possiamo constatare che i rapporti commerciali ebbero inizio sul principio del secolo XIII e andarono sviluppandosi fino al 1241, data dell'invasione dei Tartari. L'invasione dei Tartari e la conseguente devastazione del paese annientarono i rapporti preesistenti dell'Ungheria e soltanto il secolo XIV li vide rifiorire. Le relazioni commerciali ungheresi-italiane non

si svolsero dunque parallelamente ai rapporti italiani-polacchi, perché questi ultimi, iniziatisi soltanto nel secolo XIV, non cessarono sul principio del secolo XV, ma circa mezzo secolo dopo, quando le devastazioni turche annientarono le colonie italiane del Mar Nero.

II.

Il periodo della vita economica ungherese rappresentato dai secoli XI e XII si suol chiamare l'età dell'isolamento. Benché gli ungheresi si fossero già appropriati in quell'epoca i segni estrinseci della cultura latina ed occidentale, entrarono assai lentamente nel circolo degli scambi economici internazionali. È tipico di questo isolamento il diciottesimo paragrafo del II codice di S. Ladislao che prescrisse per il commerciante straniero l'obbligo di presentarsi alla corte reale, appena giunto nel paese, chiedendovi la licenza di commerciare. Tali restrizioni resero quasi impossibile il traffico con l'estero. Accanto a ciò influirono sull'isolamento della vita economica ungherese anche il basso livello delle condizioni di produzione e quello delle richieste generali; secondo molti ricercatori le condizioni di sicurezza generale del paese nei secoli XI e XII, non erano favorevoli all'esercizio di attività commerciali da parte di stranieri. Soltanto in tempi recenti è sorta una corrente scientifica i cui rappresentanti sostengono che l'Ungheria aveva parte attiva nel traffico internazionale fino dai secoli XI e XII. Secondo Lodovico Glaser la via commerciale tra il Levante e l'Europa conduceva nei secoli XI e XII attraverso l'Ungheria ed è probabile che per questo fatto essa venisse in più stretti rapporti con moltissimi commercianti stranieri. Anche ammesso il fondamento di questa ipotesi, è indiscutibile che i commercianti stranieri considerarono l'Ungheria unicamente come un territorio di passaggio, dove la loro presenza non esercitò alcun influsso sullo sviluppo della vita economica e sul tenore di vita del paese.

La trasformazione della vita economica ungherese si iniziò alla fine del secolo XII, suscitata, anzitutto, dalla costi-

tuzione di vincoli dinastici dei re ungheresi in Occidente, e principalmente in Francia. Questa trasformazione si manifestò parallelamente all'incremento generale degli scambi commerciali in Europa, che doveva abolire i confini convenzionali dell'Europa, avvicinando terre e popoli fino ad allora rimasti quassi isolati. È quindi naturale che proprio in quest'epoca si avviassero gli scambi economici italo-ungheresi.

Il primo documento scritto che attesti l'esistenza di regolari relazioni commerciali italo-ungheresi, è l'accordo conchiuso dal re Andrea II con la Serenissima. Tale accordo conteneva disposizioni anche in materia commerciale in quanto stabiliva che i mercanti veneziani che venissero in Ungheria e quelli ungheresi che si recassero a Venezia dovevano pagare soltanto l'ottantesima parte del valore delle loro merci; mentre dichiarava alcuni articoli, come l'oro, le gemme, le pietre preziose, le droghe, il velluto e la seta esenti da dogana.

È in relazione a questo accordo che è nata la discussione tendente a stabilire la data d'inizio degli scambi commerciali italo-ungheresi. Secondo qualcuno, l'accennato accordo rappresentò la base d'avviamento di quei rapporti, mentre altri sostiene, e noi pure siamo di questo avviso, che l'accordo aveva senza dubbio dei precedenti; commercianti veneziani venivano in Ungheria anche prima del 1271. Viceversa l'accordo servi indubbiamente gli interessi di Venezia, in quanto stipulava l'esenzione da dogane anzitutto per gli articoli che inviava la Repubblica in Ungheria.

Nel periodo successivo al 1271 si può constatare un'intensa fioritura dei rapporti commerciali italo-ungheresi. Ci sono rimasti conservati molti documenti dai quali risulta che commercianti veneziani venivano in gran numero in Ungheria. Questi documenti si riferiscono anzitutto a casi di commercianti veneziani derubati in Ungheria, al quale proposito possiamo affermare che il re d'Ungheria tentava il possibile per eliminare gli attriti derivati da tali incidenti. È di quest'epoca anche quell'affare finanziario ricordato dal Schaubé, che fu concluso da banchieri senesi con un convento ungherese. Benchè queste notizie dimostrino che gli scambi erano frequenti, pur non possiamo ricavare dai documenti poco eloquenti alcuna

notizia sul genere delle merci che erano inviate da commercianti italiani in Ungheria. Perciò ha grande importanza la lista che Giovanni Soranzo ha rintracciato nell'Archivio di Venezia e che ci informa di affari conchiusi da Béla IV con un commerciante italiano. Questo elenco contiene 112 voci di merci acquistate, tra i quali figurano tessuti, oreficerie e pelli; e consente di trarre conclusioni per ciò che si riferisce non soltanto alla vita della Corte ungherese del tempo, ma anche all'attività dei commercianti italiani in Ungheria. Gli acquisti che avvennero, presumibilmente, dal 1238 al 1241 per un valore calcolabile in circa tre milioni di lire attuali, dimostrano che la Corte reale effettuò i suoi acquisti di merci di lusso, nella prima metà del secolo XIII, per mezzo di commercianti italiani.

Nel 1241 avvenne l'invasione tartarica che, cagionando l'impovertimento del paese, interruppe queste fiorenti relazioni commerciali. Disponiamo soltanto di un unico documento della seconda metà del secolo XIII, dal quale risulta che commercianti italiani erano presenti anche in quest'epoca in Ungheria. Contemporaneamente possiamo constatare che nei „vicus latinorum“ delle città ungheresi abitavano italiani in numero considerevole. Nei documenti scritti sono rimasti conservati alcuni dei nomi di cittadini italiani abitanti a Buda ed a Esztergom.

L'ultimo discendente della Casa degli Árpád, Andrea III, educato a Venezia, mirò all'accrescimento delle influenze, nonché allo sviluppo dei rapporti economici con l'Italia. Questo piano non fu tuttavia attuato, a causa della breve durata del suo regno. Eppure appartiene a quest'epoca il più importante documento che si riferisce secolo XIII, e che dimostra come l'Ungheria esportasse oro in Italia. È questo documento che in pari tempo dà per la prima volta notizie di quei mercanti che venivano più di frequente in Ungheria ed avevano la parte più notevole, i mercanti fiorentini.

III.

Con l'estinzione della dinastia degli Árpád il ramo napoletano della casa angioina saliva al trono d'Ungheria dopo lunghe lotte. Il fatto di trovare gli Angioini di Napoli in Ungheria potrebbe dar credito all'ipotesi di una più intensa attività dei mercanti italiani in questo paese. Questa ipotesi è avvalorata anche dal fatto che i banchieri fiorentini, che avevano rapporti con la Corte di Napoli, avevano concesso ripetutamente prestiti per somme ingenti allo scopo di finanziare le spese inerenti all'occupazione del trono ungherese. Questa ipotesi però non è giustificata dai documenti posteriori, I fiorentini non esercitarono un'attività rilevante in Ungheria fino alla seconda metà del secolo XIV. Ciò s'intende, se consideriamo che l'Ungheria si trovò nella prima metà del secolo XIV impoverita ed in preda all'anarchia, per cui non poteva offrire possibilità convenienti ai mercanti fiorentini: Firenze era inoltre in quell'epoca all'apogeo del suo sviluppo economico; a paragone degli affari con Napoli e con l'Inghilterra insignificanti dovevano apparire le possibilità che poteva offrire l'Ungheria.

Contemporaneamente però venivano introdotti, in Ungheria, nella misura più ampia, quei principi di economia pubblica, le cui radici si possono rintracciare in Italia. Fu Caroberto a riorganizzare da cima a fondo la pubblica amministrazione del Regno e a far coniare per la prima volta in Ungheria monete d'oro sul modello del tanto accreditato fiorino d'oro.

Al l'epoca di Caroberto i rapporti economici italo-ungheresi erano interrotti. Disponiamo di un unico documento dal quale risulta che Caroberto mirava alla ripresa delle relazioni con Venezia. A questo scopo egli emanò nel 1316 una lettera di privilegio per i mercanti veneziani e li assicurò che potevano svolgere indisturbati la loro attività. Ma sembra che questa disposizione non avesse molta importanza; il peggioramento dei rapporti politici tra l'Ungheria e Venezia paralizzò di nuovo i rapporti commerciali prima che potessero svilupparsi.

Le relazioni commerciali italo-ungheresi vennero riprese soltanto sotto il regno di Luigi il Grande. Tali contatti furono

iniziati anzitutto con la Repubblica fiorentina. Quando Luigi il Grande scese in Italia, nel 1347, per vendicare la morte di suo fratello, le Repubblica fiorentina gli mandò incontro un'ambasceria, per assicurarlo della sua amicizia. Possiamo dunque dedurne che mentre la Repubblica fiorentina, sul principio del secolo XIV, si asteneva da ogni iniziativa finanziaria e commerciale che riguardasse l'Ungheria, nella seconda metà dello stesso secolo fece tutto il possibile per poter entrare in rapporti con il Sovrano di quel Regno e con il suo paese. Ciò è ben comprensibile se consideriamo che l'Ungheria si era rinsaldata molto nell'ultimo mezzo secolo, e in conseguenza delle riforme attuate dagli Angioini era diventato un paese ricco, mentre, nello stesso tempo, Firenze era colpita da gravissime perdite. A causa della „bancarotta“ dello Stato inglese, dei cattivi affari con Napoli e la Francia, essa era costretta ad andare in cerca di nuovi campi per la sua attività. L'Ungheria sembrò allora il terreno più conveniente. La Signoria tentò perciò il possibile per curare l'amicizia con l'Ungheria. Nel 1351 vi mandò in ambasceria Paolo Vettori e Marco Strozzi. Luigi il Grande accolse cordialmente l'avvicinamento della Repubblica e sono noti i cordiali rapporti che si svilupparono tra i due Stati nella seconda metà del secolo XIV. L'amicizia politica portò con sé l'incremento delle relazioni economiche. Nel 1376 la Repubblica fiorentina chiese per i commercianti fiorentini stabilitisi in Ungheria gli stessi privilegi goduti dai genovesi. In quell'epoca già soggiornavano in Ungheria moltissimi mercanti fiorentini, la maggior parte dei quali era il *fattore* di una o più grandi case commerciali, mentre altri venivano in Ungheria a concludere singoli affari. Commercianti fiorentini fornivano anche la Casa reale delle merci di lusso, come avevano fatto all'epoca di Béla IV. Italiani figuravano non soltanto nella vita commerciale in senso stretto, ma anche nell'ambito di amministrazione della pubblica economia, nonché come beneficiari di licenze di monopolio. In questo periodo visitò l'Ungheria Buonaccorso Pitti, personaggio caratteristico del suo tempo, che nella sua autobiografia ci ha lasciato il resoconto di quel viaggio. I rapporti ungaro-italiani dell'epoca di Luigi il Grande sono ottimamente caratterizzati da una novella del *Paradiso*

degli Alberti che racconta di due fiorentini sempliciotti i quali dopo non esser riusciti a far carriera in patria, si erano decisi di tentare in Ungheria. Gli esempi degli italiani che acquistarono patrimonio e potenza in Ungheria dimostrano che il racconto della novella del *Paradiso degli Alberti* non è senza base.

Contemporaneamente ai rapporti dei fiorentini con l'Ungheria si accrescevano anche quelli tra Firenze e la Dalmazia, ugualmente patrocinati di Luigi il Grande.

Dopo i fiorentini, nel campo delle relazioni economiche italo-ungheresi i genovesi occupavano il secondo posto. Riguardo a questa attività possediamo pochi documenti, e questo fatto ci costringe ad appoggiarci principalmente al privilegio che concedette loro nel 1339 Luigi il Grande. Secondo questo privilegio i genovesi godevano l'esenzione dalle dogane varcando i confini d'Ungheria tanto dall'oriente sul Danubio o per via di terra quanto dalla Dalmazia. Faceva eccezione Buda, ma anche qui i genovesi dovevano pagare soltanto la metà dell'usuale trentesima parte del valore delle merci. Il privilegio offriva in questo modo ai genovesi la possibilità di comprare, eccetto l'oro e l'argento, qualsiasi merce sul territorio del paese e di esportarla liberamente. Oltre a ciò Luigi il Grande autorizzò la Repubblica a mandare in Ungheria un console con pieni poteri di giurisdizione civile e penale sui genovesi.

Sul privilegio concesso ai genovesi ebbe indiscutibilmente grande influenza l'alleanza allora esistente tra l'Ungheria e la Repubblica di Genova e che era diretta anzitutto contro Venezia. Benché la pace di Torino soddisfacesse le aspirazioni comuni, la morte di Luigi il Grande e la susseguente confusione interna ostacolarono, purtroppo, la piena attuazione di questo privilegio che può esser considerato il documento fondamentale delle relazioni commerciali ungaro-genovesi.

Durante il regno di Luigi il Grande Venezia ebbe la parte minore nel campo degli scambi commerciali fra l'Italia e l'Ungheria. Le lotte per la conquista delle città della Dalmazia e le ostilità facevano ostacolo. Benché nel 1366 Luigi il Grande avesse assicurato l'attività indisturbata dei mercanti veneziani in Ungheria, la guerra che scoppiò dopo qualche anno impedì la ripresa delle relazioni con l'intensità riscontrata nella prima

metà del secolo XIII. A causa delle discordie economiche, daltronde, relative alle città dalmatiche, suscitate, dalla questione dello sfruttamento delle loro saline, i rapporti diventarono molto ostili. Nel 1381 la pace di Torino regolò anche le relazioni economiche tra i due Stati, ma le disposizioni della pace non ebbero vigore oltre la morte, avvenuta poco dopo, di Luigi il Grande.

Successivamente, all'epoca di re Sigismondo, i rapporti commerciali italo-ungheresi accusano una graduale decadenza. Benché i documenti diano frequenti notizie di attività di mercanti italiani in Ungheria sul principio del regno di Sigismondo, pure gravissimi risultano i danni che vi subirono i commercianti italiani per le peggiorate condizioni di sicurezza interna dell'Ungheria; fatto che ebbe dannosa influenza sull'andamento degli scambi. Le ragioni interne di tali condizioni produssero quelle esterne. Sigismondo perdette in pochi anni quella supremazia che Luigi il Grande aveva acquistato di fronte a Venezia, la quale ora poté esercitare di nuovo liberamente la sua funzione secolare di controllo e talora di impedimento delle relazioni commerciali ungaro-italiane. È significativo in proposito che Venezia obbligò, nel 1385 la società che stava sfruttando le miniere di rame ungheresi e della quale facevano parte, tra l'altro, Giovanni Portinari e Verio Medici, a vendere la maggior parte del rame grezzo a Venezia. La società, trovatasi in una posizione senz'altra uscita, concluse questo contratto, ma essendo rimasta delusa nelle sue speranze riguardo all'impresa in cui si era impegnata in previsione di lauti benefici, si affrettò a liquidare il più presto possibile i suoi affari in Ungheria.

L'apogeo dei rapporti commerciali ungheresi-italiani viene ben rispecchiato dalle due pratiche di mercatura di Balduccio Pegolotti e di Benedetto da Uzzano, che pure non si occupano particolarmente dell'Ungheria. La redazione della prima precede l'avviamento delle relazioni commerciali del secolo XIV, mentre la seconda viene elaborata solo dopo iniziata la decadenza dei rapporti commerciali italo-ungheresi. Uzzano dà notizia unicamente del fiorino d'oro e della sua circolazione, come unico residuo superstita della fioritura economica ungherese durata sessant'anni.

Accanto ai mercanti italiani esercitarono, in quello stesso periodo, la loro attività in Ungheria anche i banchieri italiani che trasferivano alla Curia di Roma gli importi ritirati dai „collettori“ papali delle decime; questi banchieri tuttavia soltanto in casi rarissimi si occupavano di altri affari. La loro attività in Ungheria si esauriva nella maggior parte dei casi nella trasmissione alla Curia del „servitium comune“ dei vescovi di nuova elezione.

IV.

Le notizie sulle merci che costituivano oggetto delle relazioni commerciali ungheresi-italiane possono esser considerate molto scarse. Dai dati e disposizioni possiamo ricavare però che nei secoli XIII e XIV le merci, oggetto del traffico, erano costituite da articoli di lusso, tessuti e oreficerie. Oltre a ciò i commercianti italiani portavano droghe in Ungheria. Tra gli articoli di esportazione venivano in considerazione anzitutto i metalli nobili, l'oro e l'argento, nonché, e soprattutto alla fine del secolo XIV, i cavalli, che erano molto ricercati, per la loro eccellenza, in Italia.

I mercanti italiani che visitarono l'Ungheria usarono in tutta quest'epoca principalmente le strade marittime. S'imbarcavano a Venezia e navigando lungo il litorale arrivavano in Dalmazia da dove giungevano a Buda per la via delle carovane (v. l'acclusa carta geografica). Questa strada era la più breve e più economica, ma aveva lo svantaggio che Venezia poteva controllarne il traffico.

In base alle fonti possiamo distinguere tra i diversi tipi dei mercanti italiani recatisi in Ungheria o aventi frequenti relazioni con essa. Il tipo che figura più frequentemente è senz'altro quello che si recava in Ungheria per il disbrigo di un unico affare e che può esser chiamato il tipo di mercante avventuriere come è brillantemente descritto da Buonaccorso Pitti nella sua autobiografia. Ad un secondo gruppo appartenevano coloro che si trattenevano più a lungo in Ungheria e commerciavano per conto loro o — caso più frequente — rappresentavano gli interessi di una o più ditte. Questo può

esser chiamato il tipo dei „fattori“. Benché neppure questo gruppo si stabilisce definitivamente in Ungheria, la sua importanza era ben maggiore dell'altro. I mercanti che formavano il terzo gruppo, in gran parte non venivano personalmente in Ungheria. Essi erano i cosiddetti capitalisti che avevano in Ungheria imprese importanti, e che incaricavano i „fattori“ di badare all'andamento degli affari. A questo gruppo appartenevano i componenti della società che sfruttava le miniere di rame ungheresi. Un quarto gruppo era rappresentato dagli italiani che originariamente venivano in Ungheria a scopo affaristico, e poi entravano a servizio dello Stato ungherese. Nel corso del secolo XIV moltissimi italiani assunsero incarichi nell'amministrazione delle finanze dello Stato, e parecchi tra loro anche alte cariche politiche. Colui che percorse la carriera più brillante fu Filippo Scolari, detto all'ungherese Pipo da Ozora che diventò capitano supremo dell'esercito ungherese e fu uno dei più elevati funzionari del paese. La caratteristica comune di tutti i quattro tipi è però che ciascuno rimase italiano fino alla morte e considerò suo scopo finale il ritorno in Italia, e se qualcuno non vi riuscì, diede risalto alla sua origine nell'uso del proprio nome.

In conclusione constatiamo che benché le relazioni commerciali italo-ungheresi non giungessero, nella loro intensità, al livello di quelle politico-culturali tra l'Ungheria e l'Italia, pur costituiscono parte importante della storia culturale ed economica ungheresi. Furono i commercianti italiani che portarono per primi gli elementi culturali del primo Rinascimento in Ungheria. In ciò consiste la massima importanza delle relazioni commerciali ungheresi italiane nei secoli XIII e XIV.

Névmutató.

- Acciaiuoli-bankház 22, 58, 59, 91.
 Adriai tenger 11, 14, 18, 108.
 Alberti-bankház 22, 91.
 Albertus, Petrus 32.
 Aldásy Antal 8, 71.
 Alfani-bankház 91.
 Ammannati-bankház 60.
 Ammirato 59, 65.
 András II., I. Endre II.
 Andreas magister 46.
 Anglia 19, 60, 66.
 Anjou-ház 5, 6, 56, 57, 66, 78, 80, 84.
 Appenin-félsziget 4.
 Apulia 98.
 Arbe 9.
 Archinus kamaraispán 53, 104.
 Árpádok 7, 13, 37, 54, 55, 56, 105.
 Augsburg 21.
 Auner Mihály 51.
 Avignon 22, 91, 92, 93, 98.
 Bacchi, Alberto 71.
 Balaton 99.
 Baldi, Bartolomeo de Ghuido 105.
 Balkán-félsziget 10.
 Ballard-bankház 60.
 Baranya 99.
 Bardi-bankház 22, 57, 58, 59, 60, 66, 91, 93.
 Bardi, Onofrio 105.
 Baumgarten Ferenc 8.
 Bécs 21, 64, 77.
 Béla II. 12.
 Béla III. 12, 29, 46.
 Béla IV. 5, 12, 31, 35, 38, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 96.
 Bene, Filippo del 83.
 Benedek pápa IX. 33.
 Benedek prépost 37, 38, 46.
 Benedetti-bankház 22.
 Berengarii, Jacobus 98.
 Bernardi, Francesco 70, 71, 83, 92, 103.
 Berty fia, Angelo 84.
 Bilioti-bankház 91.
 Blanchus Roger 50.
 Boccaccio 66.
 Bonacursus 34.
 Bonfini 16.
 Bongratia 34.
 Bonnacursi, Cecco 57.
 Bonofata, Raimundus de 98.
 Bonsignori-bankház 60.
 Bonzano, Petrus de Tervisio 55.
 Boscoli, Johannes 73.
 Brazza 13.
 Bresciani, Jacopo 32.
 Brigna 99.
 Brini 99.
 Brunelli, 81, 82.
 Brunelli, Vitaliano 7.
 Buda 52, 53, 75, 76, 92, 98, 99, 100, 103, 108.
 Buonaccorso-bankház 91, 100.
 Buonaccorso Pitti 71, 90, 97, 99, 101, 102, 105.
 Buondelmonti-bankház 58.
 Caffa, 22, 69.
 Caggese Roberto 58.
 Caggese Romolo 58.

- Candelei Anna, II. Ulászló felesége 99.
 Canestrini, L. 69, 83, 85, 86, 105.
 Capodiponte 21.
 Capo d'Istria 100.
 Carmignano, Giovanni de 22.
 Carrara-család 15, 71.
 Carrara Ferenc 15, 81.
 Cecchi-bankház 60.
 Cerchi-bankház 22, 91.
 Chiarenti-bankház 22.
 Cilli 99.
 Cirioli, Bartholomeus 34.
 Ciprianus-család 55.
 Coluccio Salutati 69.
 Contarini, Andrea 15.
 Crestentius 34.
 Crigi 99.
 Cursola sziget 13.
 Curtesii, Azzo de 71.

 Csák Máté 50.
 Csehország 19.

 Dąbrowski J. 20.
 Dalmácia 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 18, 65,
 72, 82, 86, 98.
 Demeter veszprémi püspök 93.
 Délitália 14.
 Dél-Németország 89.
 Dinári Alpok 7.
 Domanovszky Sándor 8, 25, 76.
 Donatus Alemannus 93.
 Doro, Pangrazio 32.
 Dubica 99.

 Eduard I., angol király 105.
 Egyiptom 62.
 Endlicher 51.
 Endre II. 12, 29, 32, 33, 46, 74, 76, 96,
 97.
 Endre III. 53, 54, 55, 56.
 Endre, Nagy Lajos öccse 65.
 Erzsébet királynő 98.
 Erzsébet, II. Károly nővére 57.
 Esztergom 34, 50, 51, 52, 53.

 Fanfani 102.
 Fattinanti Gottfred 22.
 Fehérvár 99, 100.
 Fejér Gy. 53, 71, 83, 98, 105.
 Fejérpataky László 92, 98.
 Fekete-Nagy Antal 9, 10, 30, 82.
 Fekete-tenger 21, 69.
 Ferrara 81, 98.
 Firenze 20, 30, 55, 59, 65, 66, 67, 68,
 84, 86, 87, 91, 92, 96, 101.
 Flandria 21, 88.
 Franciaország 19, 66.
 Frescobaldi-bankház 60, 105.
 Friedmann 20.

 Galicia 21.
 Garvassi, Petrus 98.
 Gellért, Szt. 26, 98.
 Gentilis bíbornok 98.
 Génua 14, 15, 19, 21, 27, 73, 74, 75,
 76, 78, 82, 92, 98.
 Gerevich Tibor 49.
 Gergely pápa IX. 68.
 Geuchto magister 55.
 Ghisi, Giovanni 32.
 Ghisi, Natale 32, 33.
 Giustiniani 16.
 Glaser Lajos 26, 27, 28, 99, 100.
 Gothein Eberhard 90.
 Grado 99.
 Guidotti-bankház 22.
 Guilelmus 48.
 Guillelmus 48.

 Heyd, Gilhelm 25, 27.
 Himfi Benedek 71.
 Hlasky Mária 49.
 Hóman Bálint 8, 9, 15, 36, 38, 45, 47,
 52, 57, 64.
 Horváth János 107.
 Horváth Mihály 83.
 Horvátország 7, 8, 9.
 Hugh, Andreas 87.
 Hunyadi Mátyás 19, 109.
 Huszti Dénes 35.

- Imre kir. 32.
 Innsbruck 21.
 István, Szt. 5, 25, 26.
 Isztriai félsziget 11.
 Itália 3, 4, 6, 10, 20, 27, 64, 79, 81, 88, 96, 97, 98, 99, 108, 109.
 Jacobus de Francisco 87.
 Jagello Ulászló 22, 23.
 Jakab II., spanyol király 66.
 János macsói bán 68.
 János óvári comes 53.
 János zágrábi kanonok 93.
 Jenő pápa IV. 17.
 Kálmán király 8, 9, 10.
 Kanizsa 99.
 Kanizsai Miklós 83, 84.
 Kapuvár 25.
 Kapronca 98, 99, 100.
 Kardos Tibor 69, 71, 72.
 Karinthia 61.
 Károly II. 57.
 Károly Róbert 13, 19, 53, 56, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 74, 78, 92, 96, 105.
 Károlyi Árpád 87.
 Kázmér, I. Nagy Kázmér.
 Keszthely 99.
 Knauz N. 53.
 Komoróczy György 26, 98.
 Konstanzia császárnő 32, 33.
 Kováts Ferenc 44, 77.
 Körös 98.
 Kőszegi Henrik 50.
 Kötöny 38.
 Kövér Tamás 52, 53.
 Középnémetország 51, 89.
 Krakkó 21.
 Kresimir Péter IV. 8.
 Kretschmayer Heinrich 7, 11.
 Krizevci 100.
 Kropf Lajos 92.
 Laibach 99.
 Lajos, I. Nagy Lajos.
 Lamberteschi, Nicola 85.
 Landinus 52.
 László, Szt. 8, 24, 25, 90.
 Lemberg 21, 22.
 Lengyelország 20, 21, 22, 23, 70, 78, 88.
 Leoben 21.
 Lesina sziget 13.
 Levante 11, 18, 26, 27, 47, 70.
 Lippoldi-család 84, 85.
 Lissa 13.
 Litta 87, 105.
 Lodomeria 21.
 Lodomerius magister 46.
 Lodovico il Grande, I. Nagy Lajos.
 London 105.
 Luzzatto, Gino 59, 103.
 Macigni, Zenobio, 83, 84, 95, 103.
 Malabagli-bankház 22.
 Manfroni, Camillo 7.
 Marczali Henrik 7.
 Mária királynő 57, 83, 84, 87.
 Martell Károly 56.
 Marucci, Augustinus 85.
 Marucci, Michele 101, 102.
 Masini, Zanobio 70.
 Masolino 106.
 Maternus veszprémi püspök 93.
 Mayer Béla 91, 92.
 Medici-bankház 22, 93.
 Mediciek 65, 91.
 Medici, Verius 84, 87.
 Mellini 105.
 Miami, Vitalis 61.
 Miklós estei őrgrof 68.
 Milanese, Simone 83.
 Miskolczy István 75.
 Mitis J. 8, 80, 82, 98.
 Moccia Raynaldus 56.
 Modrus 98, 99.
 Moriconi-bankház 22.
 Monaco 98.
 Mozzi-bankház 55, 58, 60.
 Muraszombat 99.

- Nagy Kázmér 21, 22.
 Nagy Lajos 8, 10, 13, 14, 15, 18, 19, 22, 64, 65, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 77, 78, 79, 80, 82, 84, 87, 88, 90, 93, 95, 96, 99, 103.
 Nápoly 14, 57, 58, 65, 98.
 Nápolyi László 16.
 Nekcsei Demeter 64.
 Németország 19.
 Nizza 98.
 Nofri, Lionardo di 83.
 Nona 13.
 Nürnberg 21.
 Olaszország, l. Itália.
 Olivus, Donatus 32.
 Orseolo Péter II. 8.
 Ossero 99.
 Ozorai Pipó 16, 17, 69, 71, 72, 83, 86, 105, 106, 107.
 Padua 81, 107.
 Parenza 99.
 Pauler Gyula 7.
 Pauli Maruccio 83, 84.
 Paulinyi Oszkár 87, 88, 89.
 Pecchia, Lucca della 105.
 Pegolotti, Balduccio 91.
 Pentulo, Vito 32.
 Peruzzi-bankház 57, 58, 59, 65, 66, 91.
 Péter András 107.
 Petrinia 99.
 Pinguis, Thomas, l. Kövér Tamás.
 Pittau 99.
 Pexa Jakab 22.
 Pippo, l. Ozorai Pipó.
 Pirana 100.
 Pisa 86, 98.
 Pleidell Ambrus 9, 25, 26, 29, 30, 33, 61, 62, 64, 65, 74, 77, 89.
 Pola 99.
 Polonia, l. Lengyelország.
 Portinari, Gualterius Sandri 73, 87.
 Portinari, Johannes 87.
 Porto di Nieme 100.
 Portogruaro 21.
 Pozsony 25, 44, 77, 108.
 Ptaśnik 20.
 Pulci-bankház 60, 91.
 Ragusa 17, 69, 72, 73, 91.
 Rambusculus 83.
 Rambusculus de Florentia 105.
 Rimberty-bankház 60.
 Róbert Károly I. Károly Róbert.
 Róbert nápolyi kir. 57.
 Roger szicíliai kir. 12.
 Rogerius 50, 51, 53.
 Róma 22, 91.
 Romanus 21, 53.
 Rudolf IV. 21.
 Sabellico 16.
 Sagredo, Agostino 16.
 Salamon Ferenc 101.
 Sanctis, Antonius de 87.
 Sapor, Armando 20, 60.
 Scali-bankház 58.
 Schaube, Adolf 31, 32, 33, 34.
 Schünemann Konrád 51, 52.
 Scolari, Filippo, l. Ozorai Pipó.
 Scolari, Lorenzo 83.
 Sebenico 13.
 Semmering 21.
 Sombart, Werner 66, 101.
 Soranzo, Giovanni 35, 36, 37, 39, 48.
 Soranzo János doge 62.
 Spalato 9, 13, 17, 98, 99.
 Spini-bankház 22, 91, 93.
 Szalay József 51, 99.
 Szatmári Miklós 93.
 Szekfü Gyula 8, 9, 38, 47, 64.
 Székesfehérvár 52.
 Szentpétery Imre 37, 48.
 Szép Fülöp 66.
 Szlavonia 99.
 Strozzi-család 65.
 Strozzi, Marco 67.
 Tapolca 99.

- Tinghi, Matteo de' lo Scielto, 71, 101, 102.
 Tomasiis, Guido 87.
 Tona 69.
 Tosinghis, Johannes de 85.
 Trau 9, 13, 17.
 Treviso 21.
 Turchi-bankház 22.
 Turoczi 99.
 Tvartkó délszláv király 16.

 Ulászló II. 99.
 Urbán pápa, VI. 87.
 Uzzano, Benedetto da, 91.

 Vallarezzo, Andrea 33.
 Vasvár 99.
 Vaylermus 48.
 Veglia 9.
 Velence 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 46, 49, 50, 54, 61, 62, 63, 67, 68, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 86, 87, 88, 89, 92, 96, 97, 98, 99, 100, 107, 108.
 Vendelino, Quirino 32
 Venetus, Paulus 53.
 Venturini, Jacopo 84.
 Vértesi 8.
 Veszprém 99.
 Vettori-család 65.
 Vettori, Paolo 67.
 Vilam 48.
 Villach 21.
 Villani 66.
 Villermus 48.
 Visconti-család 68.

 Wenzel Gusztáv 17, 29, 56, 75, 86, 105, 106, 107.
 Wesselofsky A. 72.
 Wilhelmus 48.
 Willermus 48.
 Wulam 48.
 Wullamy 48, 70, 103.
 Wylam 48.
 Wylhalmus 48.
 Wyllam 48.
 Wylmos 48.

 Zágráb 98, 99.
 Zákány 99.
 Zára 7, 9, 12, 13, 14, 17, 36, 72, 73, 81, 91, 98, 99, 100.
 Zengg 17, 98, 99, 100.
 Zvoimir 8.

 Zsigmond 5, 8, 16, 17, 18, 19, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 96, 106, 107.

 Xandri, Bernardo de 83.
-

Tartalom.

I. fejezet — — — — — 3—23

Itália kulturális és politikai hatása a honfoglalás után 3—4. — E hatás gazdaságtörténeti fontossága 4—5. — A középkor felosztása gazdaságtörténeti szempontból 5—6. — A kereskedelem útjai; a dalmát városok 7. — Magyarország és Velence politikai kapcsolata; a dalmát kérdés 8—11. — A dalmát városok fontossága Velence szempontjából 11—12. — Velence harcai a dalmát városokért 12—17. — A dalmát városok jelentősége a magyar gazdasági életben 17—20. — Lengyel-olasz kereskedelmi kapcsolatok 20—23.

II. fejezet — — — — — 24—55

A gazdasági elszigetelődés kora; Szt. László 24—28. — Átmeneti kor 28—29. — A II. Endre és Velence közt létrejött kereskedelmi szerződés 29—31. — Velencei összeköttetéseink II. Endre alatt 31—35. — IV. Béla velencei vásárlásai 35—49. — A kereskedelmi kapcsolatok megszűnése a tatárjárás után 49—50. — Magyarországon megtelepedett olasz kereskedők 50—54. — III. Endre uralkodása; magyar aranykivitel 54—55.

III. fejezet — — — — — 56—94

Az Anjou-ház megszilárdulása Magyarországon; az Anjouk firenzei kölesönügyletei 56—57. — Firenze és a nápolyi Anjouk gazdasági összeköttetései 57—59. — Firenze és Anglia 60. — Károly Róbert és Velence 61—64. — Nagy Lajos 64. — A nápolyi hadjárat 65. — Firenze és Franciaország 66. — Nagy Lajos és Firenze 67—69. — Firenzei kereskedők Magyarországon 70—73. — Génuai kereskedők magyarországi működése 73—78. — Velence és Magyarország az Anjouk alatt 78—83. — Zsigmond és Firenze

83—86. — A magyar-olasz gazdasági kapcsolatok hanyatlása 86—87. — Magyarországi rézkivitel 87—89. — Állatkivitel 89—90. — A pápai adószedők működése Magyarországon 91—94.

IV. fejezet — — — — — 95—109

A magyar-olasz kereskedelem tárgyai 95—96. — A forgalom útvonalai 96—100. — Kereskedőegyházak, típusok 101—107. — A magyar-olasz kereskedelmi kapcsolatok értéke 108—109.

Relazioni Commerciali tra l'Italia e l'Ungheria nel Medioevo — — — — — 110—120

Névmutató — — — — — 121—125

